

Danuše Kalíšková, Vyhodnocení dosavadních
výzkumů akropole raně středověkého hradiště Vraclav

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav pro archeologii

Diplomová práce

Bc. Danuše Kalíšková

Vyhodnocení dosavadních výzkumů akropole raně středověkého hradiště Vrclav

Evaluation of archaeological fieldwork at the acropolis of the Early Medieval
stronghold Vrclav

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

Danuše Kalíšková

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem zúčastněným, a především
Mému vedoucímu práce PhDr. Mgr. Janu Maříkovi, Ph.D. za všechny trpělivé připomínky a
rady

Klíčová slova (česky)

Akropole, středověk, Vraclav, Vršovci, výzkum

Klíčová slova (anglicky)

Acropolis, medieval, fieldwork, Vraclav, Vršovci

Abstrakt (česky)

Základním úkolem je vyhodnocení archeologických výzkumů provedených na raně středověkém hradišti Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí) do roku 1963. Základním pramenem budou nálezové vypracované L. Hrdličkou a L. Skružným uložené v archivu Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. Hlavním úkolem je shromáždění dostupné terénní dokumentace z dosud provedených výzkumů a vyhodnocení jednotlivých sídlištních a pohřebních komponent s cílem rekonstrukce jejich uspořádání na akropoli hradiště. Diplomantka se zaměří především na rozsah pohřebiště a rekonstrukci zachycených stavebních konstrukcí. Zpracování a vyhodnocení terénních nálezových situací bude provedeno v prostředí GIS. Při zpracování movitých nálezů bude věnována pozornost zejména výběru keramických souborů klíčových pro vývoj hradiště. Součástí celkového vyhodnocení bude srovnání s výsledky povrchových průzkumů detektory kovů a geofyzikálního měření a další nedestruktivních metod archeologického výzkumu provedených Regionálním muzeem ve Vysokém Mýtě a Archeologickým ústavem AV ČR, Praha, v. v. i., které budou diplomantce k dispozici.

Abstrakt (anglicky)

The basic task is an analysis of the archaeological researches performed at early medieval fortification site Vraclav (Ústí nad Orlicí district) since 1963. The basic source is the documentation of the finds elaborated by L. Hrdlička and L. Skružný, archived at the Institute of Archaeology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Public Research Institution. The main task is to gather available field documentation from researches done so far and analyses particular settlementary as well as mortuary components with the aim to reconstruct their arrangement on the acropolis of fortification site. The author of the diploma theses will focus primarily on the extent of the burial ground and reconstruction of documented building constructions. The GIS environment will be used for processing and analysis of field finds situations. During the processing of the movable finds special attention will be paid to the selection of the ceramic sets crucial for the development of the fortification site. The part of the overall analysis will be a confrontation with the results of the surface researches done using the metal detectors as well as geophysical measurements and other non-destructive methods of the archaeological research performed by the Regional Museum

in Vysoké Mýto as well as the Institute of Archaeology of the Academy of Science of the Czech Republic, Public Research Institution which will be placed at the disposal of the author and the diplomat herself.

ÚVOD	4
1. OBECNÉ INFORMACE	5
2. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY	6
2.1. PŮDY	6-7
2.2. HYDROLOGIE	7
2.2.1. <i>Řeka Loučná</i>	7
3. DĚJINY	8
3.1. DĚJINY REGIONU	8-10
3.1.1. <i>Trstenická stezka</i>	10-11
3.1.2. <i>Benátky u Litomyšle</i>	11-12
3.2. DĚJINY LOKALITY	12-13
3.2.1. <i>Historie rodu Děpolticů</i>	13-14
4. PÍSEMNÉ PRAMENY	15-16
5. HISTORIE BĚDÁNÍ	17
6. ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY	18
6.1. ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM J. L. PÍČE	18
6.2. VÁLEČNÉ A MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ	18-19
6.3. VÝZKUM PHDR. VÍTA VOKOLKA V ROCE 1954	19-20
6.4. HLAVNÍ VÝZKUMY V LETECH 1961 – 1963	20-21
6.5. ARCHEOLOGICKÉ AKCE PROVÁDĚNÉ NA PŘELOMU 20. A 21. STOLETÍ	21
7. BADATELÉ	24
7.1. LUDVÍK SKRUŽNÝ (10. 3. 1937 -14. 3. 2009)	24
7.2. LADISLAV HRDLIČKA (4.4.1937 – 30.4.2011)	24-25
8. ZPRACOVÁNÍ DOKUMENTACE VÝZKUMŮ	26-27
9. VÝZKUM 1961	28
9.1. STAV DOKUMENTACE A NÁLEZOVÉHO FONDU	28
9.2. VÝZKUM	28-29
9.3. HROBY NALEZENÉ V ROCE 1961	29
10. VÝZKUM 1962	30
10.1. STAV DOKUMENTACE A NÁLEZOVÉHO FONDU	30-31
10.2. TERÉNNÍ SITUACE ROKU 1962	31
10.2.1. <i>Stratigrafie</i>	31-32
10.2.2. <i>Výzkum</i>	32
10.2.2.1. Objekty č. 19/62 a 20/62	33
10.2.2.2. Objekt č. 6/62	33-34
10.2.2.3. Objekt 5/62	34
10.2.3. <i>Pohřebiště</i>	34-36
10.2.3.1. Hroby nalezené v roce 1962	36
10.2.3.1.1. Popisy hrobů	36-41
10.2.3.2. Vyhodnocení dosavadních zjištění o hrobových nálezech	41-43
11. VÝZKUM 1963	44
11.1. STAV DOKUMENTACE A NÁLEZOVÉHO FONDU	44-45
11.2. STRATIGRAFIE	45
11.2.1. <i>Nadložní vrstvy</i>	45-46
11.2.2. <i>Opukový lom</i>	46
11.2.3. <i>Obvodové opevnění</i>	445
11.3. VÝZKUM	49
11.3.1. <i>Výzkum „knížecího paláce“</i>	49-48
11.3.2. <i>Výzkum obvodového opevnění</i>	51-52

12. JEDNOTLIVÉ ČÁSTI NÁLEZOVÉHO FONDU	53
12.1. KERAMIKA	53
12.1.1. Keramika v Čechách	53-54
12.1.2. Keramika na Moravě	55-58
12.1.3. Výzdoba	58-59
12.1.4. Hrnčířské značky	59-60
12.1.5. Keramika Vraclavská	61-63
12.2. PŘESLENY	63
12.2.1. Mazanice	61
12.3. KOVOVÉ NÁLEZY	64
12.2.1. Esovité záušnice	64-65
12.3.1.1. K původu esovitých záušnic	65-66
12.3.1.2. Chronologie	66
12.3.1.3. Typologie šperku	64
12.2.1.4. Esovité záušnice nalezené na lokalitě	68-69
12.2.1.4.1. Esovité záušnice uložené v hrobech	69
12.2.1.4.2. Esovité záušnice v sídlištním objektu	69
12.2.1.5. Vyhodnocení	69-70
12.3.2. Opaskové přezky	70-72
12.3.2.1. Přezky nalezené na lokalitě	72
12.3.3. Ostruhy	72
12.3.3.1. Ostruhy v náleзовém fondu	72-73
12.3.4. Nože	73-75
12.3.4.1. Shrnutí zjištění	75
12.3.4.2. Nože z lokality	75-78
12.3.5. Podkovy	78-79
12.3.5.1. Typologické systémy	80
12.3.5.2. Podkovy z náleзовého fondu	80-81
12.3.6. Sekera	81-82
12.3.7. Závaží	82-83
12.3.8. Klíče	79
12.3.8.1. Klíče nalezené na lokalitě	84-85
12.4. SKLENĚNÉ KROUŽKY	85
12.4.1. Typologie	85-86
12.4.2. Nálezy z lokality	86-87
12.5. KOSTĚNÉ A PAROHOVÉ PŘEDMĚTY	87
12.5.1. Hřeben	87-89
12.5.2. Šídlo	89
12.5.3. Parohové předměty	89-90
13. INTERPRETACE DOSAVADNÍCH VÝSLEDKŮ	91
13.1. POLOZEMNICE	91-93
13.2. UMÍSTĚNÍ SAKRÁLNÍ STAVBY NA AKROPOLI	93-94
13.2.1. Kostel sv. Václava	94
13.2.1.1. Písemné zprávy a dosavadní názory o kostelu sv. Václava	95
13.2.1.2. Výzkum kostela	95
13.2.2. Kostel sv. Mikuláše	96
13.3. OBVODOVÉ OPEVNĚNÍ	96-97
13.4. DATOVÁNÍ LOKALITY	97-98
13.4.1. Popis mincí	93
14. ZÁVĚR	99-103
15. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURA	104-111
16. ZKRATKY EDICÍ PÍSEMNÝCH PRAMENŮ	112
17. SOUPIS ARCHIVÁLÍ	113-117
18. SEZNAM INTERNETOVÝCH ODKAZŮ	118

19. SEZNAM PŘÍLOH.....	119-121
20. SEZNAM ZKRATEK	122
PŘÍLOHY	123-152

ÚVOD

Cílem předložené diplomové práce je podat informace o provedených archeologických výzkumech na lokalitě Vraclav okres Ústí nad Orlicí. Lokalita je velmi dobře známá z pohledu české historie. Nejvýznamnějším pramenem zmiňujícím se o zkoumané lokalitě je Kosmova kronika. Dne 27. 10. 1108, za vlády knížete Svatopluka, se zde odehrál jeden z nejkřutějších momentů české historie, vyvraždění rodu Vršovců. Její význam tkví i v poloze blízko významné obchodní spojnice Českých zemí s Polskem a severní Evropou.

Lokalita dlouhá léta unikala pozornosti české archeologie. Akropoli o rozměru necelý 1 ha měli možnost prozkoumat archeologové PhDr. Ludvík Skružný a PhDr. Ladislav Hrdlička, a to v letech 1961 až 1963. V letech 1961 a 1962 byly výzkumy provedeny položením liniových sond, které zachytily ve své šířce 2 m kratší a delší osu akropole. Výzkum 1963 byl proveden naopak čtvercovými sondami.

Vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo jednu z několika nemovitých kulturních památek, kterými se obec pyšní, není v současné době vystavena nebezpečí moderních devastujících zásahů. Jak práce dále ukáže, nebylo tomu bohužel tak vždy v minulosti.

Zachovalé archeologické situace odkryté výzkumy nebyly doposud nikdy zpracovány, natož publikovány v úplnosti.

Práce bude se zabývat jak přírodním prostředím, tak i historií lokality. Poté se přistoupí k co nejdůkladnějšímu výčtu dosavadních bádání a k samostatným třem sezónám archeologických prací. Každý rok bude co nejpodrobněji zdokumentován, samozřejmě v závislosti na stavu dokumentace a dalších informací, které se podařily autorce shromáždit. Na závěr budou všechny poznatky shrnuty a vyhodnoceny.

Metody a technologie, které budou pro co nejpodrobnější zpracování použity, jsou programy Arcmap, tabulky a grafy Excel. Doplnující informace poskytnou fotografie a kresebná dokumentace.

1. OBECNÉ INFORMACE

Obec Vraclav se nachází ve Východních Čechách v okrese Ústí nad Orlicí ve vzdálenosti 4 km od města Vysoké Mýto (obr. č. 1.). Počet registrovaných domů k roku 2016 je 303, z toho se nachází v samotné Vraclavi 186. Obec se skládá ze 3 místních částí: Vraclav, Sedlec a Svatý Mikuláš. Dodnes je zachováno opevnění v podobě obloukovitého valu, který dosahuje výšky 4 až 6 metrů a mělo by obsahovat kamennou zeď. Před valem je dochován předsunutý příkop asi 25-30 m široký (Svobodová, P. 2011, 39).

Jméno vsi je odvozeno přivlastňovací příponou -j' u osobního jména Vratislav. Dohad, že vznik Vraclavi je třeba datovat do let 1061 – 1073, nepočítá s možností, že Vraclav mohla být založena pro Vratislava ještě jako prince za života Břetislavova. Místní jména, utvořená ze jména osobního přivlastňovací příponou, jsou jak na starém kolonizačním území, tak i v oblastech osídlených až velkou kolonizací ve 13. století (Charvát, 1978a, 416).

Na mapách 18. století, Müllerova mapa z roku 1720 (obr. č. 2), a Josefské vojenské mapování z roku 1780 (obr. č. 3), je hradiště označeno jménem „Werschowitzerberg“ (©vúgtk).

Samotná ostrožna (obr. č. 4), která je pro dosavadní výzkumy nejzásadnější, se nachází nad barokním poutním kostelem svatého Mikuláše SV od této části obce. Nadmořská výška je 332 m n. m (© Wikipedie)

Takto je hradiště popisováno v Kronice Vraclavské, sepsané na počest 800. výročí vyvraždění Vršovců na náklady obce samotné panem Františkem Loskotem. „Hrad vratislavský stál na vysoké ostrožně příkrých svahů nad nynějším údolím svatomikulášským. Nebyl příliš rozlehlý. Místo, na němž byl zbudován, má v obvodu 460 kroků. Ze strany východní opevněn byl náspem šest sáhů vysokým, vedle něhož na straně zevnější táhl se hradní příkop asi 120 kroků dlouhý, jak až dosud částečně pozorovati možno. Přes tento příkop vedl na straně západní most, s něhož bránou, na samém konci náspu zřízenou, vstupovalo se do hradu. Most hradský mohl býti v čase potřeby stržen, aby obrana hradu byla usnadněna.“ (Loskot, 1908, 6).

Jižně a jihovýchodně od akropole terén pozvolna klesá k silnici Vraclav-Vysoké Mýto. Zde na tuto část hradiště navazuje jedno, případně dvě předhradí. První předhradí bylo opevněné valem a příkopem. Chybí jednoznačné stopy po opevnění, proto není možné určit jejich rozlohu (Svobodová, P. 2011, 39).

2. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

Katastrální území Vraclav se nachází v hrotu Vraclavského hřbetu, oddělujícího Litomyšlský úval, který představuje přirozený komunikační prostor na SZ Moravu od tabule Chrudimské (Vích, 2016, 143). Plochá vrchovina leží na slínovcích, spongilitech a pískovcích. Četné ostrožny, modelované hluboce zaříznutými údolími na SZ a Z okraji Vraclavského hřbetu s ojedinělým výskytem staropleistocenních teras, skýtały v různých dobách řadu příležitostí k založení opevnění (Demek, 1987, 551). Jedním z takových míst, osídlených od hlubokého pravěku, je ostrožna tvořená hlubokými údolími na soutoku dvou drobných vodotečí nacházejících se nedaleko od centra současného jádra obce. Loučenská tabule s hlavní osou řekou Loučnou představuje důležitý komunikační prostor spojující východní Čechy a severozápadní Moravu prokazatelně již od pravěku (Vích 2010, 348). Na JZ se nachází povodí řeky Novohradky (Demek, 1987, 551).

Loučenská tabule je střední částí Svitavské pahorkatiny, na slínovcích, spongilitech, jílovcích a pískovcích, s pleistocenními říčními a eolickými sedimenty (Demek, 1987, 328).

Svitavská pahorkatina je JV částí Východočeské tabule, povodí Orlice, Chrudimky a Svitavy, na SZ Labe, převážně na slínovcích, jílovcích, spongilitech a pískovcích, s lokalitami neogenních mořských a říčních a pleistocenních říčních, proluviálních a eolických sedimentů. Říční terasy Tiché Orlice, Loučné, Chrudimky a Svitavy a přítoků se sprašovými pokryvy a závějemi (Demek, 1987, 491).

2.1. Půdy

Hnědozemě se nacházejí v mezi Krkonošemi a Českomoravskou vrchovinou v nadmořské výšce od 300 – 350 m. Byly po odlesnění přeměněny na zemědělskou nebo luční půdu, zbytky lesů se nacházejí na půdách nevhodných pro zemědělství, na svazích, atd. Nejtypičtější jsou půdy vyskytující se na spraších, bezvápných křídových uloženinách a náplavech. Největší hnědozemní oblast se nachází mezi Chlumcem, Hradcem Králové, Jaroměř, Jičínem, Městcem Králové s výběžky k Turnovu. Na východě se vyskytují mezi Dobruškou a Rychnovem. Jiná velká oblast je jižně od Pardubic mezi Týncem nad Labem, Chrudimí, Litomyšlí, Ústím nad Orlicí a Holicemi (Válek, 1964, 63 - 65). Půdy na sprašových návějích, nepříliš mocné, kryjící především opukové a slínovcové podloží jak Chrudimské tabule, tak částečně i tabule Loučenské (především v okrsku Vysokomýtské kotliny) poskytují dobré podmínky pro zemědělství, s kvalitními půdami se setkáváme i na Vraclavském hřbetu (Válek, 1964, 65).

2.2. Hydrologie

Celé území obce se nachází v povodí Labe. Hlavním tokem, který odvodňuje území obce, je řeka Loučná. Obec Vraclav na svém území významnější vodní tok nebo vodní nádrž nemá. Malý vodní tok tvoří Mikulášský potok vedený žulou hrazeným korytem. Je tvořen prameny vyvěrajícími ze skalnatého terénního zářezu v zástavbě Vraclavi a Svatého Mikuláše. Významným vodním zdrojem tohoto potoka je pramen léčivé vody v kostele Svatého Mikuláše. Prameny z terénního zářezu zástavby Sedlece se soustřeďují do koryta malého vodního toku sedleckého potoka Zbraň. Regulovaný Mikulášský potok je levostranným přítokem řeky Loučné. Potok Zbraň je pravostranným přítokem potoka Bětník, který se také vlévá do řeky Loučné.

Vodní plochy v obci tvoří několik malých přehrazených nádrží na jmenovaných potocích, sloužících víceméně k požárním účelům.

2.2.1. Řeka Loučná

Řeka pramení ve Svitavské pahorkatině v nadmořské výšce 516,4 m na okraji obce Karle, zhruba 5 km západně od Svitav. Protéká Loučenskou tabulí, skloněnou k severu a výrazně členěnou hlubokými údolími vodních toků. V oblasti středního a dolního toku přítoky Loučné napájejí četné rybníky; největší z nich jsou Velký zálešský (45,8 ha) a Chobot (42,1 ha) u Vysokého Mýta a Lodrant u Jaroslavi. Na samotné Loučné nejsou žádné přehrad; před ústím jsou četné jezy.

Loučná protéká městy Litomyšl, Vysoké Mýto, Dašice a Sezemice. U obce Cerekvice nad Loučnou přibírá levostranný přítok Desnou, jež pramení ve výšce 690 m n. m. u obce Borová nedaleko Poličky. U Sezemic Loučná ústí zleva do Labe v nadmořské výšce 217,9 m.

3. DĚJINY

3.1. Dějiny regionu

V Čechách jsou známy nejvýchodnější nálezy slovanského osídlení z Pardubicka. Danými lokalitami jsou Drážkovice, Platěnice a Třebovice (Kuna, M. - Profantová, N. a kol. 2005, 76 – 83). Jedná se například o sídliště Pardubice-Cihelna, Dříteč, Kojice, Rosice a Slepovice, datované do starohradištního období¹ (Bubeník, J. 1997, 11 – 61). V 6. a 7. století se v blízkosti Trstenické stezky² pohybovaly jak skupiny slovanské, tak i jízdních avarských bojovníků. Dokladem je železný třmen nalezený na lokalitě Benátky u Litomyšle. Artefakt je datovaný do konce 7. nebo počátku 8. století. Nález z lokality nejspíše představuje jeden z nejstarších třmenů v Evropě (Charvát, P. 1997, 9).

Jak celé území Česka, tak i Vraclavsko bylo ovlivněno událostmi v 9. století. Na J a JV Moravě vzniká společenské centrum s významným podílem duchovní i materiální kultury, Velká Morava. Z období 9. století je možné sledovat první doklady trvalého osídlení jak lokality Benátky u Litomyšle, tak i Vraclavi a rovněž i na katastrálním území dnešního Vysokého Mýta. Páteří oblasti byla nejspíše hlavně lokalita Benátky u Litomyšle (Charvát, P. 1997, 9).

Těsně po roce 900 dochází na Vraclavsku k sídelním změnám. Jsme schopni zachytit přesun Vraclavi z východních svahů Buškova kopce přímo na břeh řeky Loučné. Podobný přesun je znám i u lokality Močovice u Čáslavi, která podle Kosmovy kroniky náležela v 10. století Litomyšlsko-Slavníkovcům. Kosmas k roku 981 poprvé uvádí Litomyšl. Jedná se o zmínku o smrti knížete Slavníka³. Do 10. století je možné klást vznik sídliště Hrutov. Lokalita

¹ Datace odpovídá starší fázi Klučovského hradiště, založeného na konci 7. století a celé 8. století.

² Trstenická stezka je novodobý název uvedený do literatury v polovině 19. století H. Jirečkem a to bez jakékoliv opory historických pramenů. Dalšími alternativními názvy jsou Hrutovská stezka či Moravská stezka. Původ názvu je třeba hledat v názvu řeky, která značnou část stezky kopíruje. Dnes se jedná o řeku Loučnou, která ale ještě v 17. století nesla název Trstenice (Pešek, M. 2014, 33).

Spojnice byla s největší pravděpodobností využívána již Slovy v 6. století, kdy vedla do poměrně uzavřeného území sledující toky Svitavy a Loučné ústící do Polabí. V 7. století lze bezpečně doložit zahraniční kontakty mezi Slovy, Langobardskou Itálií a Byzantskou říší. Jisté je, že byla využívána tzv. Haberská stezka spojující dnes Jihlavsko a Čáslavsko. To stejné lze říci i o trase podél řeky Moravy od jihu na sever přes Moravskou bránu až do dnešního Polska (Charvát, 1978).

Zkoumanou lokalitou komunikační spojnice přímo procházela nebo sledovala severní úpatí Křibů přímo pod Vraclaví. Trasu přímo skrz Vraclav zachycuje Müllerova mapa z roku 1720 a josefské vojenské mapování z roku 1780. Podle údajů textové části Josefského mapování se tu dokonce sbíhaly cesty od Chrudimi přes Městec, od Pardubic přes Ostrov a od Hradce Králové přes Opočno. Trasu procházející Vraclaví zaznamenává i Mappa circuli chrudimensis z 18. století. Jiná silniční mapa z 18. století kreslí situaci odlišně: sleduje starou cestu ze Stradouně, severní úpatí Křibů při vrchu Homoli a pak se stáčí k JV širokým a mělkým úvalem Koryt k Mýtu. Vraclav vede mimo a Stradouně je naopak sama napojena na tuto trasu. Popsaná cesta vedla přibližně jako současná okresní silnice (Charvát, 1978).

³ K tomuto roku podává Kosmas přesný popis Slavníkovy domény. Centry této domény byly hrady Chýnov, Litomyšl, Doudleby, Netolice a Kladsko a potom „contraBoemiam“, potok Surina a hrad na hoře, či pahorku Osseca. Okolo tohoto tématu je již delší dobu vedena rozsáhlá diskuze. Není známo, z čeho Kosmas čerpá. Popis

se nejspíše nacházela na jižním okraji dnešní Litomyšle na břehu Loučné (Charvát, P. 1997, 11 – 12).

Před rokem 1000 nám chybí jakékoliv zprávy o významnější osobě v regionu, ten si však zachoval svoji komunikační důležitost. Podle nálezů z benátské lokality zde prošli maďarští bojovníci. Mohlo se jednat o přesuny dohodnuté s Přemyslovci před rokem 955. Kolem roku 1000 lze na území Vraclavska předpokládat otevřené trasy dálkového obchodu, směřující z Čech přes Moravu do uherského Podunají a do Černomoří. Zprávy o tom uvádí Nestorův letopis z roku 969. Badatelé však kladou rozvoj obchodu ve zkoumané oblasti do 11. století (Charvát, P. 1997, 12).

10. století znamenalo pro Vraclavsko zapojení se do hospodářské i společenské struktury raného českého státu. Kosmas roku 981 poprvé zmiňuje Litomyšl⁴ (Charvát, P. 1997, 12).

V letech 1019 – 1020 dobyl kníže Oldřich na Polácích Moravu, kterou svěřil synu Břetislavovi. Břetislavova vláda (1034 – 1055) znamenala posílení obranyschopnosti a výkonnosti přemyslovské správy. Byla vytvořena soustava účinných hraničních opevnění. Pohraniční opevnění bylo zřízeno i při Trstenické stezce v oblasti starého Vraclavska. Pohraniční opevnění lze identifikovat v lokalitě Benátky u Litomyšle. Tato lokalita tvořila zemskou bránu. Další lokalitou soustavy opevnění je hradiště Vraclav. Nejspíše někdy kolem roku 1050 obdržel knížecí syn Vratislav rozkaz k jeho zbudování (Charvát, P. 1997, 12 - 14).

Do konce 11. století vzrostl počet obyvatel v oblasti natolik, že český kníže nechal zřídit i duchovní organizaci v regionu. Břetislav II (1092 – 1100) založil v Litomyšli církevní ústav blíže nespecifikovaný – „kostel litomyšlský“ (Charvát, P. 1997, 14 - 15).

Na počátku století roku 1108 došlo k vyvraždění Vršovců (obr. č. 5). Základní soustava v regionu se nadále zahušťuje. Lokality se nacházejí na březích řek nebo v jejich blízkosti,

hranic obsahuje nepřesné údaje, které se neshodují se situací známou v 10. století. Velkou nepřesností je Kladsko, které tvoří v popisu hranici proti Polsku, zde se však rozprostírala moc přemyslovská. Archeologické výzkumy provedené v kladské kotlině ukázaly na málo intenzivní raně středověké osídlení, než aby zde byl vybudován hrad. Navíc hrad Litomyšl byl vybudován až za Břetislava I., i když místo hrálo významnou roli díky své poloze na Trstenické stezce. Je také pravděpodobnější, že hrad Doudleby založili Přemyslovci než Slavníkovci. Poblíž Doudleb leží hradiště u Branišovic. Tyto dvojice lokalit vznikaly v důsledku rozšiřování přemyslovské moci, kdy starší objekty byly nahrazovány přemyslovskými správními hrady. I představy pomezních hradů chránících hranice Slavníkovského panství odpovídají spíše době, kdy žil kronikář a již fungovala hradská soustava (Sláma, J. 1995, 197 – 198). Takto se ke Kosmovu popisu Slavníkova panství staví J. Sláma. Další badatelé jako R. Turek (Turek, R. 1982, 11) a R. Nový (Nový, R. 1987, 40) vycházejí z předpokladu, že na východě Čech musela existovat na sklonku 1. poloviny 10. století politická moc, která podle R. Turka uzurpovala moc nad další více jak třetinou Čech a rozšiřovala své území na celé území české kotliny. V druhém případě se politická moc transformovala, přijala křesťanství a uzurpovala jen některá území (Lutovský, M. 1995, 239 – 240).

Je zapotřebí mít na mysli, že kronikářovy znalosti o Slavníkovcích byly všeobecně nepatrné. Pouze některé jeho údaje mají reálné jádro a jsou pravdivé (Sláma, J. 1995, 199).

⁴ Zpráva o smrti knížete Slavníka a popis Slavníkovské domény (Hrdina, K. – Bláhová, M. 2012, 52).

nepřesahují nadmořskou výšku 500 m n. m., kolonizace se děje na popud knížete, duchovních, dvořanů, ale i soukromých osob. S kolonizací se pojí i zřízení sídla krajské správy kastelánie na Vraclavi v letech 1133 – 1186. Změna se měla projevit hlavně ve vnitřní zástavě hradiště, ta se hlavně orientovala na rezidenci kastelána⁵ – palác objevený J. L. Píčem, s drobnou svatyní a hřbitovem. Vznikl nevelký románský chrám sv. Václava. Velmi výrazně se na kolonizaci podílí český král. Ve 60. letech 13. století je založeno město Vysoké Mýto⁶ (Charvát, P. 1997, 15 – 19).

3.1.1. Trstenická stezka

Trstenická stezka je novodobý název uvedený do literatury v polovině 19. století H. Jirečkem a to bez jakékoliv opory historických pramenů. Dalšími alternativními názvy jsou Hrutovská stezka či Moravská stezka. Původ názvu je třeba hledat v názvu řeky, která značnou část stezky kopíruje. Dnes se jedná o řeku Loučnou, která ale ještě v 17. století nesla název Trstenice (Pešek, M. 2014, 33).

Spojnice byla s největší pravděpodobností využívána již Slovy v 6. století, kdy vedla do poměrně uzavřeného území sledujícího toky Svitavy a Loučné ústí do Polabí. V 7. století lze bezpečně doložit zahraniční kontakty mezi Slovy, Langobardskou Itálií a Byzantskou říší. Jisté je, že byla využívána tzv. Haberská stezka spojující dnes Jihlavsko a Čáslavsko. To stejné lze říci i o trase podél řeky Moravy od jihu na sever přes Moravskou bránu až do dnešního Polska (Charvát, P. 1978a, 421 - 422).

Zkoumanou lokalitou komunikační spojnice přímo procházela nebo sledovala severní úpatí Křibů přímo pod Vraclaví. Trasu přímo skrz Vraclav zachycuje Müllerova mapa z roku 1720 a josefské vojenské mapování z roku 1780. Podle údajů textové části josefského mapování se tu dokonce sbíhaly cesty od Chrudimi přes Městec, od Pardubic přes Ostrov a od Hradce Králové přes Opočno. Trasu procházející Vraclaví zaznamenává i Mappacirculichrudimensis z 18. století. Jiná silniční mapa z 18. století kreslí situaci odlišně: sleduje starou cestu ze Stradouně, severní úpatí Křibů při vrchu Homoli a pak se stáčí k JV širokým a mělkým úvalem Koryt k Mýtu. Vraclav vede mimo a Stradouň je naopak sama

⁵ „Na ostrohu klínovitém při dnešní vesnici Vraclavi bával historický hrad Vraclav. Klínovitý ostroh, pod jehož špičkou kostel a lázně sv. Mikuláše se nalézají, přepažen jest mohutným valem na vnitřní straně 90 kroků dlouhým. Před tímto valem, nalezena byla podezdívka budovy knížecí 30 : 20 m, v kterém vraždění Vršovců r. 1108 počátek vzalo (Píč, J. L. 1909, 386 – 387). Zdeněk Wirth popisuje hrad takto: „Hrad stál na konci ostrohu spadajícího příkře na severní a jižní stranu do údolí mezi vesnicí Vraclav a poutním kostelem sv. Mikuláše. Hradiště trojstranné obtočeno bylo valem a příkopem. Obvod asi 450 m, dlouhý 100 m, násep byl až 2 m vysoký“. (Wirth, Z. 1902, 230 – 231)

⁶ Je otázkou vztahuje-li se zakládací listina z roku 1265k sídlišti Staré Mýto, nebo bylo město založeno v prostoru dnešního Vysokého Mýta (CDB I. č. 457, str. 675 – 676).

napojena na tuto trasu. Popsaná cesta vedla přibližně jako současná okresní silnice (Charvát, 1978, 426).

3.1.2. Benátky u Litomyšle

Od 15. 7. do 1. 11. 1964 provedlo společenskovoědní oddělení Východočeského muzea v Pardubicích systematický archeologický výzkum slovanského pomezního hradiště v katastru obce Benátky u Litomyšle. Cílem výzkumu bylo zjistit intenzitu osídlení, datovat dobu existence a prozkoumat konstrukci jižního valu (Skružný, L. 1967, Východočeské muzeum Pardubice).

Intenzita osídlení byla sledována v sondě dlouhé 43,5m a 2 m široké, která byla položena ve směru S val – střed hradiště. Mezi 0 – 5,5 m byla sonda rozšířena k V, aby bylo možné v plném rozsahu odkrýt 3 objekty zachycené 2 m širokou sondou jen částečně. Celková plocha této sondy byla 108 m², na odkryté ploše bylo zjištěno 11 sídlištních objektů, ohniště, 2 kamenné pece, předpecní jáma se žernovem a sídlištní jámy, z nichž je většina datována střepepovým materiálem do 10. století a nepatrné množství do století 11. Kromě zlomků mladohradištní grafitové keramiky byl v sondě III/67 nalezen denár Vratislava II, ražený po jeho korunovaci králem v období mezi léty 1085 – 1092. V plném rozsahu byly odkryty pouze 3 objekty, zbývajících 8 objektů bylo odkryto pouze v rámci 2 m široké sondy. Výzkum dalších částí těchto objektů bude záležitostí dalších systematických výzkumů, které doporučuji provést čtvercovými sondami o rozloze 5 x 5 a 10 x 10 m (Skružný, L. 1967, Východočeské muzeum Pardubice).

Jižní val byl odkryt na ploše 84 m². Jeho čelní kamenná zeď, 220 cm silná, byla prozkoumána příkopem 1 m širokým. Konstrukce hliněného násypu se nacházela na ploše 40 m². Hliněný násyp valu byl proložen hustě vedle sebe i nad sebou kladenými břevny, rošty, vzdálenými navzájem 20, 30 až maximálně 50 cm. Na vnitřní straně hradiště byl val ukončen svisle zaraženými kůly, vzdálenými od sebe 1 m, kterými byla pravděpodobně zapečetěna vodorovná břevna, která zpevňovala hlinitou konstrukci valu a zajišťovala ji před sesunutím. V této části valu bylo zjištěno velké množství kůlových jamek o průměru 5 – 8 cm, které lze považovat za zbytky svisle ražených kůlů, mezi kterými byly vpleteny houžve. Plotová konstrukce, která takto vznikla, měla za úkol rovněž zpevnit celou konstrukci. Mezi vnitřním popsaným uzavřením valu a čelní kamennou stěnou byla při výzkumu zjištěna další řada, cca 1 m od sebe vzdálených kůlových jamek, stejných jako na vnější straně obložených velkým množstvím kamene. Do těchto jam byly svisle vloženy kůly, které jednak zpevňovaly hliněnou konstrukci valu, jednak vytvářely cca 250 cm široký ochoz pro ochránce hradiska, chráněný zvýšenou čelní zdí. Čelní zeď v této části sledována nebyla pro pokročilou roční

dobu. Její výzkum bude dokončen v příštím roce. Sonda II/67 byla ponechána v této části odkrytá, aby bylo možné výzkum na zbývající ploše 12 m dokončit. Výzkum v roce 1968 by měl sledovat břevna roštové konstrukce, zakotvené do této zdi (Skružný, L. 1967, Východočeské muzeum Pardubice).

Nezachovalejší J část valu je doporučena ponechat pro další generace archeologů a kvalitnější archeologické metody pro ověření výzkumu. Za tímto účelem je doporučeno, aby kameny byly z výzkumu v roce 1968 naskládány při zasypávání sondy tak, aby val, který byl zachován, zpevnily (Skružný, L. 1967, Východočeské muzeum Pardubice).

Další výzkum by měl věnovat pozornost terasovitému útvaru vně S k Litomyšli obráceného valu, kde je možné předpokládat pohřebiště současné s hradištěm. A prověřit zjišťovacím výzkumem stáří rozsáhlého slovanského hradiště v Čisté, poloze Zemanovy stráně, u kterého nelze vyloučit možnost, že se jedná o předhradí benátského hradiště (Skružný, L. 1967, Východočeské muzeum Pardubice).

3.2. Dějiny lokality

Písemné prameny o vzniku hradiska nic neříkají. Dobu vzniku a jeho zakladatele je možné rekonstruovat jen na základě jména hradiska. Zakladatelem hradiska byl Vratislav. Nejpravděpodobněji byl budovatelem hradiska Vratislav – syn Břetislava I., je však otázkou, kdy k založení došlo, zda za Břetislavovy vlády (1035 – 1055), při opevňování pražského hradu se akce účastnil i Břetislavův syn Spytihněv, proto jedna domněnka je, že syn Vratislav založil na důležité Trstenické stezce hradiště, které neslo jeho jméno. Je také možné, že při opevňování všech strategických bodů v Čechách a na Moravě Břetislav nechal opevnit i ostrožnu vraclavskou, ležící na vojensko-obchodní cestě v blízkosti česko-moravského hraničního hvozdu. Hradiště však mohlo vzniknout až za vlády Vratislava II. (1061-1092) (Skružný, 1962, 10).

Všechny písemné zprávy označují lokalitu jako castrum nebo urbs, Dalimilova kronika jako město a hradiště. Ani jeden latinský pramen se však nezmiňuje o držitelích hradiště. Předpokládá se, že až do 40. let 12. století, kdy byly zřízeny úděly rodu Děpolticů ve východních Čechách, byla Vraclav hradiskem knížecím. Někteří historikové, ovlivnění kronikou Václava Hájka z Libočan roku 1539, připisují hradiště Vršovcům bez jakéhokoliv zdůvodnění. Jsou to pánové A. W. Šembera a J. Kovář. Proti tomuto tvrzení vystoupil H. Jireček⁷. Víme, že Vršovec Božej byl správcem Žatce, Mutina litoměřického hradiště a v době

⁷ H. Jireček píše toto: „bez důvodu a bez podstaty jest Hájkova myšlenka, že Vršovci byli páni na hradě Vratislavském a že Vratislav byl rodný hrad jejich. Hrad Vratislav byl hradem knížecím a sídlem úředníkův

Svatoplukova tažení do Uher spolu s Vackem dokonce se stal správcem země. Po událostech v roce 1108 mizí Vratislav z písemných pramenů na dlouhých 50 let (Skružný, 1962, 11).

3.2.1. Historie rodu Děpolticů

Ve 40. letech 12. století obdržel Děpolt I. (bratr Vladislavův) za věrnost českému knížeti a za pomoc při správě země⁸ Jemnicko na Moravě a v Čechách úděly Chrudimský, Čáslavský a Vratislavský. Děpoltici byli držiteli údelů až do roku 1167. Po smrti Děpolta I. východočeské úděly spravoval Děpolt II⁹ až do roku 1190 (výjimkou jsou léta 1185 – 1189), roku 1185 vydal kníže Bedřich z neznámých důvodů rozkaz, aby byl Děpolt II. zajat. Ten se rozhodl pro odchod za hranice a do země se vrátil až po smrti Bedřicha roku 1189. Kníže Konrád Ota (1189-1191) mu vrací Chrudimsko, Čáslavsko a Vratislavsko. I po jeho smrti jsou Děpoltici stále držiteli území, Děpolt III¹⁰. a Soběslav byli panoši na dvoře Břetislava Jindřicha (1191-1197). Po smrti knížete není již doba příhodná pro rod a upadají v nemilost, za vlády Přemysla Otakara I. Děpolt III. odchází do Magderburgu. Zde získá přízeň císaře Filipa Švábského a roku 1203 se vrací do Čech. V této době je na Přemysla Otakara I. uvalena klatba. Filip Švábský uděluje Děpoltovi III. Čechy v léno. Společně s bratrem Soběslavem organizují povstání v čáslavském, chrudimském a vratislavském údelu. Povstání bylo však potlačeno. Znovu se uchylují na dvůr Filipa Švábského a nejspíše i díky jeho osobě je jim roku 1205 povolen návrat do Čech a znovu udělena správa východočeských údelů. Nově jim je přiděleno i Kouřimsko. Roku 1213 je jejich majetek rozšířen i o Plzeňsko. Roku 1207 je Děpolt III. jmenován jako vévoda čáslavský, chrudimský a vratislavský. V 10. letech 13. století byl vliv Děpolticů v Čechách značný. Je možné, že si činili nárok i na knížecí stolec. Jejich naděje zmizely, když roku 1216 vydal Přemysl Otakar I. zákon o nástupnictví prvorozeného panovníka a dal si hned volbou potvrdit svého syna Václava I. Děpoltici se po této události rozhodli pro neskrývaný odpor vůči českému králi a roku 1216 neuposlechli rozkazu vést české vojsko na křížovou výpravu do Palestiny. Znovu bylo vyvoláno povstání a dobyt blíže neznámý královský hrad, který v jejich držení byl až do roku 1217. Nic však nenasvědčuje jakémukoliv potrestání Děpolta III. ze strany Přemysla Otakara I. za vzpouru, naopak roku 1218 vidíme

župních. Mutina se svými příbuznými toliko jako průvodce knížete na hrad ten přišel. Také není žádné stopy, že by Vršovci měl kdy nějaké statky v končině Vratislavské (Jireček, H. 1884, 6).

⁸ v době sporu Vladislava a Konráda Znojemského stál na straně Vladislavově, v době kdy Vladislav odchází do Němce žádat o vojenskou pomoc, byla Děpoltovi dočasně svěřena správa české země

⁹Děpolt II. panoval na Chrudimsku, Čáslavsku a Vratislavsku. Zemřel náhle při křížácké výpravě do Palestiny roku 1190 (Malý, J. 1876, 82).

¹⁰ Účastnil se křížácké výpravy do Pruska. Rok jeho úmrtí není znám (Malý, J. 1876, 8).

Děpolda III. v čele vojenského tažení do Pruska na křížovou výpravu. Doprovázen byl polským biskupem Vavřincem. Je možné, že Přemysl Otakar čelil dalším možným povstáním ze strany Děpolticů pověřováním hlavy rodu úkoly mimo zemi. Děpoltici však nepolevují v odboji a Přemysl je nucen dále upevňovat pořádek v zemi. Vše končí roku 1223, kdy Přemysl Otakar oblehl Děpolda III. na údělném hradě Kouřim. V bitvě Děpold III. padl. Děpoldův bratr Boleslav a i jeho manželka Adelheida byli i s dětmi zbaveni správy údělů a vypovězeni ze země. (Skružný, L. 1962, 11 – 13).

Dalšími držiteli hradiště byli roku 1226 jmenováni župan Bicen a sudí Janec. Neznáme ani dobu zániku hradiska. Lze se domnívat, že Vratislav hrála důležitou roli vojensko-správního střediska kraje až do roku 1262, kdy bylo Přemyslem Otakarem I. vybudováno opevněné královské město Vysoké Mýto, kde se soustředila veškerá správa z Vratislavska. Obec Vratislav byla poté listinou Přemysla Otakara II. včleněna do majetku nově založeného města.

Podle Dalimilovy kroniky bylo hradisko již v počátcích 14. století opuštěno. Malou roli mohlo hradiště hrát při obléhání královského města Janem Žižkou roku 1421, nebo roku 1425, kdy sloužilo husitským vojskům jako přechodný tábor. Bezprostředně za J valem hradiště byly nalezeny hroty šípů z kuší. Za lokalizací nálezu stojí prof. R. Dvořák z Vysokého Mýta (Skružný, 1962, 13).

4. PÍSEMNÉ PRAMENY

V českém raně středověkém prostředí se setkáváme s bohatou latinskou terminologií opevněných sídel až v 10. století v důsledku přibývání historických zpráv o těchto objektech v legendách, kronikách a textech diplomatických. Z dosavadních analýz vyplývá, že užívání terminologie nebylo ustálené a odlišuje se u jednotlivých autorů (Sláma, 1986, 10).

Jedna z kategorií hradů je v písemných pramenech označována jako oppidum, castrum a castellum. Tyto termíny se jen velmi výjimečně objevují v souvislosti s označením významných přemyslovských správních hradů. Ve většině případů jsou takto označovány hrady stavěné do druhotného postavení k objektům správním. Jednalo se o objekty, u kterých do popředí vystupovala jejich vojenská a strážní funkce. Jedním z českých hradů takto označených v písemných pramenech byla i Vraclav (Sláma, 1986, 11).

První spolehlivá zmínka se váže k roku 1108, kam Kosmas zařadil známou krvavou událost. Z 12. století však pocházejí falsa hlásící se ke staršímu datování. Jedná se o listinu s datem 1073, kdy Vraclav byla součástí donace Mikulce, dvořana krále Vratislava, zakládanému klášteru v Opatovicích nad Labem (CDB I, č. 37 s370). Po důkladných rozborech bylo nakonec založení kláštera, a tedy i první zmínka o lokalitě, posunuta do roku 1086¹¹ (Ježek, M. – Sommer, J. 2001, 97). Druhá písemná zmínka o lokalitě k roku 1088 zaznamenává lokalizaci vsi Jenišovice¹² (CDB I. č.10 a25, s.375). Ani jeden z výše zmíněných latinských pramenů se nezmiňuje o držitelích hradiště.¹³ (Skružný, L. 1962, 9 - 10).

Počátky hradu jsou spojovány s upevňováním moci Přemyslovců ve východních Čechách. Mezi východočeskými provinciemi, které vypravily ozbrojence v roce 1134 se Vraclav neobjevuje. Není o ní nic známo ani z výčtu východočeských hradeckých center z poloviny 12. století. Jako ústřední provincie je zapsána až v počátcích 13. století. Jejím

¹¹V klášteře byla původně uložena pravá listina krále Vratislava, z níž byla podstatná část převzata, dnes bohužel nevíme, která část do falsa přešla. Jistá jsou alespoň některá data, jako například první jméno opata. Listina sama se klade do roku 1073, což se ale vylučuje s uváděným královským titulem Vratislava. Další uváděná data se také nehodí do žádného roku Vratislavovy vlády. Pokud i toto vyplývalo z předlohy, poté musíme předpokládat přepsání listiny. Pro rok 1086 hrají významnou roli osoby uváděné v listině jako Konrád Brněnský nebo Ota Olomoucký, který zemřel až v roce 1087. Dalším důkazem je spoluúčast biskupa Jaromíra. Annály Hradištské, v Opatovicích přepracované, o založení se nezmiňují. Opat Neplach ze 14. století datuje založení kláštera do roku 1088 (Novotný, V, 1913, 285).

¹²Listina je rovněž padělek z 12. století (Skružný, L. 1962, 9).

¹³Někteří badatelé ovlivnění českou kronikou humanistického období sepsanou v roce 1539 Václavem Hájkem z Libočan, mylně připisují Vratislav Vršovcům. Jsou to A. W. Šembera aj. Kovář. Proti omylům, které do historické literatury v otázce držitelů Vratislavi uvedl V. Hájek z Libočan, vystoupil H. Jireček (Skružný, L. 1962, 11).

správce byl Děpolt III.¹⁴ *Castrum Wratizlav* bylo v roce 1226 sídlem kastelána jménem Bicen a soudce Janec¹⁵. Necelých 100 let poté je v Dalimilově kronice záznam o hradišti již pustém¹⁶ (Ježek, M. – Sommer, J. 2001, 97).

¹⁴Děpolt III. stanoví hranice mezi svým majetkem a pozemky kláštera Vilémského (Charvát, P. 1978a, 415).

¹⁵ Svědci na listině, již Přemysl Otakar I. dává Litoměřickému klášteru výnos z trestního poplatku zv. Hlava (Charvát, P. 1978a, 415).

¹⁶ Cituji verše kronikáře řečeného Dalimila: „*na tom hradišti stojí býlé, od Mýta na pól míle*“.

5. HISTORIE BĀDÁNÍ

Zájem odborné veřejnosti o zkoumanou lokalitu započal již v 1. polovině 19. století. Prvním, kdo se zmiňuje o Vraclavi, byl vysokomýtský rodák Alois Vojtěch Šembera. Ve svém díle *Wysoké Mýto, královské věnné město w Čechách* uvádí Vraclav jako přední město kraje, podle něho pojmenovan provincie Wratislaviensis, které bylo sídlem mocného rodu Vršovců. V knize jsou také vylíčeny události roku 1108, přechod kraje do rukou Děpolta I. a na závěr jest zmínka o přiřazení Vraclavi jako vesnici ke královskému městu Vysoké Mýto (Šembera, A. L. 1845, 61 - 66).

Skromně o Vraclavi píše i František Palacký, který pouze oznamuje přenocování knížete Svatopluka 26. 10. 1108 na hradu župy mýtské (Palacký, F. 1928, 285). Z mladší literatury můžeme představit Wáclawa Wladivoje Tomka (Tomek, W. W. 1852, 61). Hermenegild Jiřeček ve třech číslech Památek archeologických nejprve cituje Dalimilovu kroniku, uvádí rozměr a popis hradiště s dodnes zachovaným opevněním (Jiřeček, H. 1859, 367 – 368). Z této statě vychází další autoři jako Jan Erazim Wocel (Wocel, J. E. 1868, 421), Jakub Malý (Malý, J. 1876, 893). O Vršovcích, se jako jeden z prvních více rozepisuje Martin Kolář. Píše však především o osudech rodu po roce 1108 (Kolář, M. 1889, 171 - 176).

První rozsáhlejší dílo o hradu podal Hermenegild Jiřeček v monografii *Královské věnné město Vysoké Mýto*. Nově se zde objevuje kritika Václava Hájka z Libočan, konkrétně jeho myšlenky o panování Vršovců na Vraclavi (Jiřeček, H. 1884, 6). V knize Josefa Laciny „Česká kronika“ se setkáváme s obžalobou místodržícího Vacka z jeho podlého činu vůči Mutinovi (Lacina, J. 1893, 378). Další autor Zdeněk Wirth nám znovu tlumočí pouze již dříve publikované zprávy (Wirth, Z. 1902, 230 - 231).

U příležitosti 800. výročí vyvraždění Vršovců napsal na náklad obce Kroniku vraclavskou František Loskot (Loskot, F. 1908).

6. ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY

6.1. *Archeologický výzkum J. L. Píče*

V terénu nápadně hradiště připomínané i v písemných pramenech upoutalo pozornost archeologické obci již velmi brzy. O výzkumu podal zprávu J. L. Píč ve své publikaci z roku 1909. Archeologická akce proběhla v letech 1900 nebo 1901. Výkop měl vést „nedaleko od hlavního valu, neb vlastně za hlavním valem a frontou k němu“ (Píč, J. L. 1908, 107). Byla objevena kamenná podezdívka spojená primitivní maltou, prokazující dřívější stavbu v podobě dvouprostorové budovy. Rozměry stavby jsou 32 m dlouhá a 22 m široká. Vnitřní zeď měla šíři 5 m. Menší ze dvou pokojů měl rozměr 10 m, jednalo se nejspíše o jizbu. Příčka zároveň ohraničovala ohniště nacházející se ve velké shromažďovací místnosti (Píč, J. L. 1908, 310). Veškerý popis je možné porovnat s přiloženým plánkem (obr. č. 6). Vlastní stavba byla nejspíše dřevěná z trámů a otevřená dveřmi v průčelí s oknem. Střecha patrně sedlová na způsob dnešních venkovských stavení (Archív ARUP AVČR, č. j. 751/49). Mezi nálezy dominují hlavně keramické zlomky datované do doby středohradištní a mladohradištní (Kučera, P. 2011, 10).

Ve stejné publikaci se J. L. Píč zmiňuje ještě o raně středověkém pohřebišti s nálezy esovitých záušnic (Píč, J. L. 1909, 350). Nálezy však byly uskutečněny při stavbě silnice vedoucí pod hradištěm. Více informací ohledně materiálu získaného těmito archeologickými akcemi bohužel se nám nedostává (Kučera, P.2011, 10 – 11).

6.2. *Válečné a meziválečné období*

Poté na dlouhou dobu nebyla na lokalitě prováděna žádná archeologická činnost. V archívu ARUP AV ČR jsou uloženy krátké zprávy o jednotlivých povrchových nálezech na Vraclavsku. V roce 1940 byla do Vysokomýtského muzea odevzdáno několik keramických zlomků, nalezených na polích poblíž hradiště p. Josefem Šimonem (Archív ARUP AV ČR, č. j.678/40). V roce 1949 bylo do muzea v Chocni odevzdáno pazourkové křesadlo lichoběžníkového tvaru (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5286/49). Zbytek kostěného hřebene, úzkého, s vylomenými zuby, jednostranného, s otvorem a zvířecí kůstka jsou uloženy v muzeu ve Vysokém mýtě (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5346/49). Esovitá záušnice ze silnějšího drátu o průměru 15 mm a průřezu 2 – 3 mm je také uložena v muzeu ve Vysokém Mýtě (Archív ARUP AV ČR, č. j.5347/49). Všechny výše zmíněné nálezy uložené v regionálních muzeích byly nahlášeny Dr. Tomským. Jedná se o nálezy bez jakéhokoliv náleзовého kontextu. Bez doplňujících informací o lokalizaci nálezů jsou ve Vysokomýtském

muzeum umístěny i zlomky keramických nádob. Výzdoba, většinou rytá, kombinuje jak velmi nepravidelné vlnice s vodorovnou šroubovicí na maximální výduti, tak pásy šikmých záseků a vodorovných rytých linií pod tímto pásem. Další výzdoba kombinuje již tři prvky, ryté šikmé záseky, vlnici a vodorovné linie. Jako nejčastější výzdobný motiv byly zaznamenány vodorovné ryté linie. V několika případech byly na okrajích zachyceny otvory. Zajímavostí je zlomek větší tuhové nádoby s výzdobou vodorovných rýh přímo pod hrdlem a pod těmito liniemi svislé rýhy (Archív ARUP AV ČR, č. j.5373/49, 5374/49).

Z roku 1950 existuje zpráva o uložení bronzového držadla a esovité záušnice v depozitáři Národního muzea (Archív ARUP AV ČR, č. j.4909/50, 5034/50). Bližší informace však nejsou k dispozici.

6.3. Výzkum PhDr. Víta Vokolka v roce 1954

V roce 1954 byly nahlášeny nálezy z výkopu vodovodu do kravína místního JZD. Výkop procházel těsně vedle valu hradiště. Vedle několika keramických zlomků byly odevzdány i zbytky koňských čelistí a 1 sponka bronzová silná 2 cm, o průměru 6 cm, bez výzdoby. Předměty se nacházely v objektech přikrytých opukovými kameny. Nálezy, pocházející ze sídliště-předhradí jsou uloženy v regionálním muzeu v Pardubicích¹⁷ (Archiv ARUP AV ČR, č. j. 2449/54). Dříve než bylo možné dohlédnout na správný průběh archeologické práce, byly střepy pocházející z průkopu sbírány bez přesné lokalizace. Samotný archeologický výzkum poté trval 3 dny od 6. 5. 1954 do 8. 5. 1954. Průkop narušil 20 objektů, 19 slovanských a 1 halštatský. Těsně před valem byl vykopán objekt, jehož dno nebylo určeno, ale byly nalezeny kameny úmyslně kladené, které představují zeď. Celková situace činí dojem příkopu, který je datován slovanskými střepy. Příkop byl také zachycen o 80 m dále, kde by situace odpovídala zářezům při dnešní silnici vedoucí pod hradištěm. Další objekty byly kulturní jámy a kůlové jámy, které by při podrobnějším zpracování mohly tvořit půdorysy obydlí. Dále byla nalezena jáma s vypálenou mazanicí, opálenými kameny, patrně s nějakou konstrukcí a množstvím popelu a uhlíky. Nejzajímavější je objekt s množstvím nalezeného spáleného obilí a prosa s 2 kusy ohořelých trámů, který je možné interpretovat

¹⁷V depozitáři pardubického pracoviště badatelka měla možnost prozkoumat jeden exemplář, nalezený při archeologickém výzkumu v roce 1954. Jedná se o velkou bronzovou esovitou záušnici zhotovenou z drátu o průměru 6,15cm a síle těla 0,23cm. Klička se dochovala pouze částečně. Tomková K. zařadila esovité záušnice takovéto velikosti do skupiny VŠ. Průměr 60 – 69 mm, síla těla 2,5 – 3 mm, šíře es 3 – 4,9 mm. Tyto šperky jsou datovány do 12. století (Tomková, K. 2005, 270).

jako slovanskou obilnici. Střepový materiál z tohoto průkopu jsou keramické zlomky nádob vyráběných na kruhu, dobře až zvonivě vypálený, zdobený rytými vodorovnými liniemi nebo vlnicemi (Archív ARUP AV ČR, č. j.2845/54). Výzkumy provedl PhDr. Vít Vokolek. Jedná se prozatím o jedinou provedenou archeologickou akci, která zachytila intaktní situace na předhradí lokality. Přesto není zcela jisté, kolik přehradí vraclavské hradiště skutečně mělo (Vích, D. 2016, 143).

6.4. Hlavní výzkumy v letech 1961 – 1963

Vedoucím první sezóny archeologického výzkumu na hradišti byl PhDr. Ludvík Skružný, téhož času působící ve Východočeském muzeu v Pardubicích. Tato instituce také financovala provedené práce prostřednictvím MNV Vraclav. Výzkum byl proveden vzhledem k nutnému doplnění poznatků pro novou koncepci nejstarších českých dějin. Účelem položené sondy 42 m dlouhé a 2 m široké bylo zjistit hustotu osídlení (Archív ARUP AV ČR, č. j.3903/61). Na výzkumu se podílela i konzervátorka pardubického muzea, paní K. Rýznerová a tři dělníci (Archív ARUP AV ČR, č. j. 4101/61).

Materiál pocházející z tohoto výzkumu je uložen v depozitáři Východočeského muzea v Pardubicích v počtu 54 beden velikosti krabice od bot a 2 banánových beden. V jedné je uložen antropologický materiál, podrobnější informace níže. Dokumentace se dochovala pouze ve zlomcích, a to v pozůstalosti PhDr. Skružného, uložené současně na ARUP AV ČR. K prostudování autorce byla předložena dokumentace 16 m z původních 42 m položené sondy. Dále několik listů s nákresy keramického materiálu, záznamy s popisy nálezů a objektů. Bohužel dokumentaci se nepovedlo zkompletovat ani rozšířit o plány, které postrádaly jakýkoliv popis.

Výzkum v roce 1962 byl zahájen 5. 6. 1962 přípravnými pracemi pod vedením PhDr. Ladislava Hrdličky. Byla vytyčena sektorová síť o velikosti sektoru 5x5 m, v celém vnitřním areálu hradiště. Práci provedli V. Steklý a J. Bendová (Archív ARUP AV ČR, č. j.3544/62). Byla provedena sonda v podélné ose hradiště, na kterou má navázat sonda příčná pokračující v sondě z předešlé sezóny. Hned pod ornici byly zachyceny v šedohnědé vrstvě rýsující se výplně objektů (Archív ARUP AV ČR, č. j. 3568/62). Objekty nalezené v sondě se seskupují především ve středu plochy akropole. I přes různorodý půdorys výplně a úzký prostor zachycený sondou se zdálo, jako by objekty zachovávaly stejnou orientaci. Překvapivým zjištěním jsou i hroby, také se nacházející přibližně v centru plochy. Je možné předpokládat v okolí této situace i základy sakrální stavby. Sonda byla i rozšířena, a to jak v místě vyskytujících se hrobů, tak i v místě, kde bylo možné předpokládat větší

objekt. Samotná sonda ani v jednom případě nezachytila plochu celého objektu. Sonda dlouhá přes 120 m a široká 2 m vedla hradištěm v ose SZ – JV. Na JV straně poblíž dodnes patrného valu byly objeveny zbytky kumulace opukových kamenů promísených s jílem, které pánové interpretují jako nároží stavby podélného půdorysu, orientované podle světových stran. Na opačném konci plochy bylo přistoupeno ke zkoumání obvodového opevnění lokality (Archív ARUP AV ČR, č. j.4542/62). Výzkum byl ukončen 17. 8. 1962. Za příznivého počasí na výzkumu pracovalo v průměru 4 – 5 dělníků (Archív ARUP AVČR, č. j. 5673/62).

Rok 1963 byl i rokem, kdy archeologický výzkum se na lokalitě Vraclav dostal do fáze systematického výzkumu. Hlavní sondy byly položeny na S od valu, v místech předpokládané palácové stavby objevené při archeologickém výzkumu J. L. Píče (viz. výše). Po skrývce ornice byla objevena kamenná kra, která se ve V části sektoru jevila jako destrukce stavby. Byl proveden příčný řez touto situací, a nakonec bylo prokázáno, že v 17. století zde byl lom na opuku. Ve V části kamenné kry se tedy s největší pravděpodobností jednalo o kameny naházené po okolí nebo po obvodu lomové jámy. Pod kamennou krou však byly objeveny objekty, které budou interpretovány v příslušné kapitole (Archív ARUP AVČR, č. j.5063/63). Dále bylo navázáno na výzkum obvodového opevnění, který byl započat v minulé sezóně. V SZ rohu akropole byly rozpoznány situace, soubor vrstev opukových kamenů, hlinitojílovitých vrstev a ojedinělých vrstev spálené hlíny mezi splachovou vrstvou a podložím, které je možné interpretovat a které mají destrukční charakter (Archív ARUP AVČR, č. j. 6255/63).

6.5. Archeologické akce prováděné na přelomu 20. a 21. století

Záchranný výzkum v letech 1993 –1995 byl proveden v prostoru čp. 8 v centru současné obce Vraclav na J straně vsi, téměř proti zrušenému kostelu sv. Václava na parcele č. 82. Při rekonstrukci zjistil majitel domu v bývalém chlévě pod podlahou s navážkami do sprašového podloží zapuštěné 3 kúlové jamky. Při dalších pracích v prostoru kuchyně a síně byly objeveny další objekty a nálezy. Prostor bývalého kostela sv. Václava je poprvé doložen k roku 1350, poté byl využíván jako sýpka a v roce 1804 vyhořel. Poslední úpravou byla změna na obecní hostinec. V současné době je prostor nevyužíván a chátrá. V jeho bezprostředním okolí byly při zemních a stavebních pracích zachyceny kostrové hroby. Nejčtenějšími nálezy byly keramické zlomky, poté torzo skleněné nádoby. Osídlení zachycené při archeologické akci je možné klást do 2. poloviny 13. století. Velikost odkrytého prostoru nedovoluje přesnější interpretaci situace. Odkryty byly jak hospodářské objekty, tak i stopy po povrchových stavbách. Současná stavba byla vybudována v 15. století. Při dalších

pracích prováděných před domem čp. 8 a v těsné blízkosti bývalého kostela sv. Václava byly nalezeny situace dokládající, že při založení vsi ve 13. století byly jednotlivé parcely a hlavní komunikace kolem kostela přesně vyměřeny. Výzkum přinesl první dokumentované doklady o založení vsi v době, kdy končí osídlení slovanského hradiště zbudovaného v 10. století (Vokolek, V., nálezová zpráva Archív ARUP AV ČR, č. j. 1012/96).

V listopadu a prosinci 1997 se uskutečnil archeologický výzkum v objektu bývalého kostela sv. Václava. Budova je zapsaná v seznamu památek pod č. 4096. Úkolem akce bylo rozlišit novodobé zásahy a přístavby od původních konstrukcí stavby. Bývalý kostel stojí v JZ rohu návsi. Jedná se o stavbu zděnou z lámané opuky. Bývalá kostelní loď je horizontálně předělena vloženým trámovým stropem. K západní části průčelí přiléhá věžová přístavba. K východnímu průčelí kostela jsou připojeny hospodářské budovy a další objekty. Po dokončení výzkumu bylo doloženo, že původní zdivo skládané z hrubě opracovaných opukových kamenů, tvořící prostor presbytáře, nebylo postiženo přestavbami a bylo půlkruhového půdorysu. Jediným datovacím prostředkem stavby zůstává brakteát nalezený v ruce zemřelého, uloženého v hrobě, který byl později porušen základy presbytáře. Brakteát pochází z 1. poloviny 13. století. Na základě archeologického zjištění však není možné rozhodnout, zda odkryté zdivo představuje zbytek apsidy románského kostela, zbudovaného ve 13. století, nebo základy kněžiště pozdně středověké či raně novověké sakrální stavby. Všechny nalezené hroby jsou porušeny stavbou zdiva, tudíž jsou starší než stojící loď kostela. Počátky pohřbívání na lokalitě však unikají. Ze situace vyplývá úvaha o existenci svatyně předcházející dochovanou kostelní stavbu (Ježek, M., nálezová zpráva, Archív ARUP AV ČR, č. j. 2426/98).

Od roku 2001 jsou pravidelné akce prováděny pracovníky muzea ve vysokém Mýtě a Rychnově nad Kněžnou. Jsou prováděny jak pravidelné povrchové sběry, detektorové průzkumy, tak i dozory a archeologické dohledy v intravilánu a extravilánu obce.

7. BADATELÉ

7.1. Ludvík Skružný (10. 3. 1937 -14. 3. 2009)

Narozen v Praze. V letech 1955 – 1960 vystudoval na FF UJEP v Brně archeologii. Jako archeolog pracoval nejprve ve Východočeském muzeu v Pardubicích (výzkumy Benátky u Litomyšle a Vraclav u Vysokého Mýta). Poté v letech 1968 – 1978 působil ve Středočeském muzeu v Roztokách jako vedoucí odborného oddělení. Další jeho kariéra se odvíjela na půdě Ústavu etnografie a folkloristiky dříve ČSAV v Praze, kde propojoval etnologii se slovanskou a středověkou archeologií. Od roku 1992 pracoval v Městském muzeu v Čelákovcích jako historik, etnograf a zástupce ředitele (Sklenář, K. 2011, 510).

V archeologii se zabýval raně slovanským středověkem, vývojem obydlí a otopných zařízení, středověkou a novověkou keramikou, činností českých archeologů v Bulharsku a Rusku a vývojem kultu světců (Sklenář, K. 2011, 510).

V Pardubicích připravil expozici Pravěk Východních Čech (1966) a muzejní výstavy jako Východočeské kachle (Vysoké Mýto 1965), Provincia Wratislawiensis osídlení při Trstenické stezce (1967). Z pozdějších expozic zmíníme Stará Boleslav a Přemyslovci (Stará Boleslav 1971), Levý Hradec a Hradištko-Sekanka (Roztoky nad Labem 1973), Středověké a novověké kachle na území ČSSR (1973 – 1974), Levý Hradec a počátky českého státu (1975), atd. (Sklenář, K. 2011, 510).

7.2. Ladislav Hrdlička (4.4.1937 – 30.4.2011)

Rodák z východoslovenského Sabinova vystudoval archeologii na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. Na archeologii středověku se zaměřil již ve své diplomové práci, kde se zabýval slovanskými sekerami. Během studií pracoval jako dokumentátor v pravěkém oddělení NM. Od roku 1959 nastoupil do Archeologického ústavu tehdy ČSAV v Praze. Podílel se na několika terénních výzkumech, zejména Kanín u Libice nad Cidlinou (1961 – 1972), Oškobrh (1959 – 1962 s M. Richterem), Sezimovo Ústí, Vraclav u Vysokého Mýta (1961 – 1963) (Sklenář, K. 2005, 235). Už během krátké praxe se badatel stal uznávanou autoritou terénní činnosti. Při práci na terénním výzkumu v Praze Klárově (1968 – 1971) začal vytvářet principy koncepčního přístupu k archeologii středověké Prahy. Ještě v 60. letech minulého století se v odborné literatuře setkávaly dva protichůdné názory historika Zdeňka Fialy a archeologa Ivana Borkovského. Nakonec po několika letech díky Ladislavu Hrdličkovi byly spory ukončeny (Klápště, J. 2011, 137).

Jeho celoživotním tématem se stala studie a rekonstrukce původního reliéfu historického jádra Prahy. (Klápště, J. 2011,137). Archeologie byla pro Ladislava Hrdličku věda a na vědu kladl značné nároky. Jeho texty si hned získávaly pevné místo v odborné literatuře. Své studie obohacoval o promyšlené kresebné rekonstrukce (Klápště, J. 2011, 138)

V letech 1972 – 1976 se podílel na výzkumu pohřebiště za Jízdárnou Pražského hradu, v Lumbeho zahradě, vedeném Zdeňkem Smetánkou. Obohatil archeologii o své postřehy související s chronologií keramiky. Výjimečné postavení v badatelově kariéře zaujímá i výzkum Týnského dvora (Ungelt) v letech 1976 – 1986, kde spolupracoval s kapacitami oboru jako Zdeněk Dragoun a Julie Richterová (Klápště, J. 2011, 138).

8. ZPRACOVÁNÍ DOKUMENTACE VÝZKUMŮ

Autorka práce vytvořila pro potřeby zpracování dokumentace z let 1961 až 1963 mapové podklady v programu Arcmap 10.3. Použita byla terénní dokumentace uložená v Archívu Archeologického ústavu AV ČR.

Jako základní mapové podklady byly použity WNS katastrální mapy, DTM, rastrové mapy v měřítku 1:150 a 1:100. Další použité jsou podkladové mapy Pardubického kraje získané přes online WMS službu Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Na tyto mapové vrstvy byla vložena mapa vytvořená Ing. Šimanem v roce 1963. Do této mapy byla zanesena čtvercová síť vytvořená v roce 1961 a sondy roku 1962 a 1963 (obr. č. 7). Sonda I/61 byla znázorněna podle profilu sondy I/62 (Archív ARUP AV ČR, č. p. 215/33). V tomto místě sonda II/62 navázala na sondu I/61.

Dochovaná dokumentace z roku 1961 podle náčrtu sond byla umístěna do sektorů CH – O12. Dokumentace tohoto roku pochází z pozůstalosti L. Skružného uložená v současné době v Archívu ARUP AV ČR, kde byla přemístěná z regionálního muzea v Čelákovcích. Tato dokumentace nese žádné evidenční čísla.

Výzkumy 1962 a 1963 pocházejí z pozůstalosti L. Hrdličky uložené v Archívu ARUP AV ČR v Praze.

Výzkum 1962 se skládá z 10 plánů, na nichž jsou zobrazeny objekty (Archív, ARUP AV ČR, č. p. 215/17, 215/18, 215/19, 215/20, 215/21, 215/23, 215/24, 215/25, 215/26 a 215/27). Hrobové nálezy se nacházejí na 3 plánech (Archív ARUP AV ČR, č. p. 215/12, 215/13 a 215/14). První vrstva obsahující pouze kamenné skrumáže je složena z 6 plánů (Archív ARUP AV ČR, č. p. 215/8, 215/9, 215/10, 215/15, 215/16 a 215/22).

V roce 1963 bylo vyrobeno celkem 21 plánů. Z toho 8 plánů tvoří 1. vrstvu (Archív, ARUP AV ČR, č. p. 215/48, 215/49, 215/50, 215/51, 215/52, 215/53, 215/54 a 215/55). Objekty jsou znázorněny na 5 plánech. Celkem 16 řezů je zakresleno na 8 plánech (Archív ARUP AV ČR, č. p. 215/39, 215/40, 215/41, 215/42, 215/44, 215/45, 215/46 a 215/47).

Při digitalizaci byly kamenné destrukce znázorněny zelenou barvou, kostry jedinců barvou červenou, hrobové jámy barvou černou, objekty barvou modrou, kúlové jamky barvou růžovou a neurčité situace barvou žlutou.

Profil SV stěny sondy II/62 byl digitalizován podle čísla vrstev, kterým byla přiřazena barva. Popis vrstev profilu v kapitole 11.2.1., to samé bylo provedeno u řezů stěn sond v roce 1963 (kapitoly 12.2.1., 12.2.2. a 12.2.3.).

Po digitalizaci byly vyhotoveny mapové plány s nejdůležitějšími terénními situacemi, jako je celková plocha hradiště s popisem čtvercové sítě a sond 1962 a 1963 (obr. č. 7),

celková situace výzkumů 1961 (obr. č. 9), 1962 (obr. č. 11) a 1963 (obr. č. 23) Všechny výzkumy jsou zachyceny na obr. č. 8. Jednotlivé vrstvy v roce 1962 (obr. č. 12, 13 a 14) a 1963 (obr. č. 24 a 25).

Řezy z roku 1962 a 1963 byly digitalizovány, ale do příloh badatelka použila pouze řezy obvodovým opevněním (obr. č. 29) a sond s opukovým lomem (obr. č. 28). Dále badatelka navštívila pracoviště v Pardubicích, kde jsou uloženy nálezy z roku 1961 a pracoviště v Hradci králové, kde se nacházejí nálezy z let 1962 a 1963. Podrobnější informace o nálezovém fondu v příslušných kapitolách (10.1, 11.1. a 12.1.). Podrobně byly prostudovány kovové předměty, které byly autorkou popsány, změřeny a vyfotografovány. Stejná metoda byla použita i při studiu keramických zlomků. Byly prohlíženy i zvířecí kosti pro případ objevení dalších kostěných předmětů. O archeozoologickou analýzu se autorka nepokouší.

I přes poměrně velké množství kovových nálezů vytvořila autorka tabulku shrnující informace jen o nožích a esovitých záušnicích. Další předměty byly zastoupeny malým počtu maximálně okolo 4 kusů. Pro potřeby práce byla využita kresebná dokumentace nacházející se v Archívu Archeologického ústavu AV ČR v Praze. Nálezy, které nejsou obsaženy v kresbách, jsou doplněny fotografiemi.

9. VÝZKUM 1961

9.1. *Stav dokumentace a nálezového fondu*

Tento počáteční rok celý vedl L. Skružný. Finance poskytlo Východočeské muzeum v Pardubicích. Střepový materiál, zvířecí kosti a další nalezené artefakty jsou uloženy v 54 krabicích velikosti krabice od bot. Každá krabice má vlastní číslování sáčků v ní uložených. V muzeu se nacházejí i 2 zrekonstruované nádoby (viz. kapitola 12.2.). Stav dokumentace tohoto roku je ve srovnání s následujícími sezónami velmi torzovitý.

Hlavní informace o provedení výzkumu bylo možné čerpat pouze z předběžných zpráv, uložených v Archívu Archeologického ústavu AV ČR (Archív ARUP AV ČR, č. j. 3903/61, 4101/61, 4283/61 a 5528/61). Sonda I/61, která vedla kratší osou hradiště, od vnitřního úpatí valu do středu hradiště, ve směru SV-JZ, byla dlouhá 42 m a široká 2 m. Z dokumentace se dochovalo pouze 16 počátečních m sondy. Dále dokumentace půdorysu objektu č. 9/61 spolu s profily jednotlivých os. Skrz tento objekt je vedena kostra jedince (více v příslušné kapitole). Plánu se celkem dochovalo 6 stran a 1 strana s obj. č. 9/61. Velmi podstatné jsou tabulky s kresbami keramických zlomků, celkem jich bylo uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR 14.

V Archívu Archeologického ústavu AV ČR je dochován záznam č. j. 6900/74, kdy ústavní archív dne 25. 9. 1974 několikrát upozorňuje L. Skružného na nedoloženou nálezovou zprávu výzkumu lokality Vraclav. Ústav prosí alespoň o předběžnou zprávu, kde by bylo uvedeno, co bylo nalezeno, kdy a kde se výzkum konal a kde jsou nálezy uloženy. Na to dne 15. 11. 1974 navštívil vedoucí výzkumu L. Skružný vedoucí oddělení časně historického, paní PhDr. M. Beranovou, které oznámil, že dokumentace k výzkumu 1961 byla nešťastnou náhodou zničena, a tudíž nemá podklady pro vypracování nálezové zprávy (Archív ARUP AV ČR, č. j. 6900/74).

9.2. *Výzkum*

Výzkum zabíral celou plochu sektorů CH – O 12. Sonda I/62 je dlouhá 42 m a šířka 2 m a zabírá plochu 81 m². Z dokumentace se dochovalo pouze 16 m jedné vrstvy sondy, což činí plochu 32 m² (obr. č. 9).

Kresebná dokumentace zachycuje pouze kamennou destrukci obvodového opevnění a profil sondy. Sonda zachytila destrukci v délce 3 m a šířce až 2 m (obr. č. 9).

Zajímavý je nález kamenného žernovu na 9 m sondy. Průměr žernovu je 48 cm, průměr otvoru je 8 cm. Nedovolujeme si však určit, zda je žernov pravěkého stáří, či slovanský.

Profil sondy je zaznamenán od 8 m sondy. Stratigrafie se zdá být velmi jednoduchá, řez se skládá z 2 vrstev. První vrstva je popsána jako ornice, druhá vrstva popsána není.

9.3. Hroby nalezené v roce 1961

V první výzkumné sezóně byly prozkoumány jak hroby žárové, spadající s největší pravděpodobností do kultury Slezsko-platěnické (13 m sonda), tak i hroby kostrové. 2 kostrové hroby byly objeveny mezi 31 – 33 m sondy v hloubce 27 cm pod povrchem. Oba hroby byly narušeny orbou. Jednalo se o hroby nestejně orientace. Podle nalezené předběžné zprávy o výsledcích výzkumu, nalezené v Archeologickém ústavu AV ČR, se jednalo o dospělého jedince a dítě. Dětský hrob byl téměř zničen (Archív ARUP AV ČR, č. j. 4101/61). Další zpráva evidována pod. č. j. 4283/61 se již zmiňuje o třech hrobech, které narušovaly obj. č. 9/61 mezi 25 – 26 m kJ rozšířené sondy I mezi 31 – 33 a na 34 m. Nad mladohradištním obj. č. 9/61 se nacházel hrob muže orientovaný JZ – SV, hrob dítěte se nacházel na 34 m, hroby jsou bez milodarů. L. Skružný se v této fázi výzkumu domníval, že se jedná o hroby zavražděných Vršovců roku 1108 (Archív ARUP AV ČR, č. j. 4283/61). Obj. č. 9/61 je jediný objekt, u kterého se dochovala kresebná dokumentace jak půdorysu, tak i profilů jednotlivých os (obr. č. 10) (Archív ARUP AV ČR).

10. VÝZKUM 1962

10.1. *Stav dokumentace a nálezového fondu*

Dokumentace vedená Ludvíkem Skružným a Ladislavem Hrdličkou se nachází v současné době v Archívu Archeologického ústavu AV ČR. Velmi podstatný je dochovaný deník výzkumu, první zápis pochází ze dne 4 června 1962, což bylo pondělí, kdy však samotný výzkum ještě neprobíhal, ale došlo k ubytování, nahlášení náradí a dovoz pracovních pomůcek na lokalitu. Poslední záznam je datován 1. srpna 1962, kdy víme, že pracovalo 7 dělníků a že výzkum nejspíše navštívili, I. Borkovský, M. Richter, J. Kudrnáč atd. Deník zaznamenává 45 dní na 20 stranách, z toho se nepracovalo pouze 23. července z důvodu služební cesty L. Hrdličky a M. Richtera do Sezimova Ústí a také 30. července, zde není napsán žádný důvod. (Skružný, L. Deník výzkumu 1962, Archív ARUP AV ČR).

Podstatné jsou plány sondy II/62. Sonda byla vedená středem hradiště v jeho delší ose směrem SZ–JV a tak navázala na výzkum v roce 1961, na sondu I/61 je sonda kolmá. Délka sondy je 120 m a šířka 2 m, zasáhla sektory I0 – I23. Celkem bylo vyhotoveno 31 plánů, 1. vrstvu tvoří 10 plánů, 2. vrstvu tvoří dokumentace hrobů zasazená do kontextu sondy a 3 plány (Archív ARUP AV ČR, č. plánů 215/12 - 215/14) a 3. vrstvu tvoří 12 plánů, na nichž jsou zachyceny objekty, kúlové jamky a další neurčité situace. Profil SV stěny sondy je zdokumentován na 6 plánech. Všechna dokumentace je zakreslena v měřítku 1:20 (Archív ARUP AVČR, č. plánů. 215/31 - 215/36).

Další částí dokumentace je kresebná dokumentace nálezů na 39 stranách, celkem 31 stran obsahuje kresby keramických zlomků, 3 strany obsáhly jen kresby keramických přeslenů. Tyto strany obsahují nálezy z výzkumné sezóny 1962. Dalších 5 stran, na nichž jsou vyobrazeny kovové a kostěné artefakty, jsou již jak z výzkumu 1962, tak i 1963. Kresby střepového materiálu a keramických přeslenů byly zhotoveny ve velmi dobré kvalitě. Toto je možné říci i o 4 stranách kreseb kovů. Strana s kresbami kostěných předmětů a dalších kovových nástrojů již nedosahuje takové kvality.

Terénní fotodokumentace stejně jako popis jednotlivých negativů je také uložen v Archívu Archeologického ústavu AV ČR. Tabulek s fotografiemi je celkem 52, popisů negativů nacházejících se v tabulkách je však pouze 45, v každé tabulce jsou umístěny 3 fotografie, pouze tabulka č. 52 obsahuje jen 2 fotografie.

Současně se dochovaly záznamy o nálezech artefaktů v jednotlivých stratigrafických situacích (6 stran), dále o objektech a kúlových jamkách (17 stran). Celkem se dochovalo 23

stran. Dalším dílem dokumentace je seznam nálezů z roku 1962 obsahující 35 stran, na nichž je okolo 402 záznamů.

Veškerý nálezový fond je uložen v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové. Kovové a kostěné předměty jsou uloženy v 6 krabicích velikosti krabice od bot. Zde jsou však uloženy jak předměty pocházející z výzkumu z roku 1962, tak i 1963, celkem se jedná o 135 předmětů. K části předmětů byla dohledána i nálezová situace, evidenční číslo a předběžné kresby. U části nálezů se dochovalo pouze evidenční číslo a o některých předmětech nevíme žádné informace.

Střepový materiál je uložen ve 104 krabicích velikosti banánových přepravek. Vzhledem k tak velkému množství střepového materiálu doporučuje badatelka samostatné zaměření na toto téma v dalších pracích.

10.2. Terénní situace roku 1962

Sonda II/62 v délce 120 m a šířce 2 m byla vedena SZ-JV směrem delší osou hradiště a zasáhla plochu 240 m². Sonda byla umístěna do sektoru I1 – I23 (obr. č. 11).

10.2.1. Stratigrafie

Profil, který bude v této kapitole podrobněji rozebrán, je profil SV stěny. Bohužel jedná se o jediný řez, který se z roku 1962 zachoval. Bylo ovšem vypracováno celkem 5 plánů (Archív ARUP AV ČR č. p. 215/32, 215/33, 215/34 a 215/35, 215/36).

Stratigrafie je po celé délce poměrně jednoduchá. Sektory I20 – 23 tvoří pouze ornice (vrstva č. 1). Od sektoru I19 po sektor I13 se nachází hned pod ornici vrstva hnědého hlinitého jílu (vrstva č. 8). Do této vrstvy jsou zapuštěny výplně zkoumaných objektů. Od sektoru I16 nasedá tato vrstva hned na vrstvu zvětralé opuky (vrstva č. 9), do které jsou zahlubovány všechny zkoumané objekty, pouze s výjimkou objektu č. 15/62. V sektoru I15 se nachází mezi vrstvou č. 3 a zvětřalou opukou vrstva světle hnědého hlinitého jílu. Poté opět od sektoru I14 nasedá opět vrstva hnědého hlinitého jílu hned na podloží hradiště, a tedy i slovanského osídlení. Vrstva č. 3 byla znovu pozorována v sektoru I10 a I9 a I8. Od sektoru I7 nasedá asi 20 cm vrstva ornice hned na vrstvu zvětralé opuky.

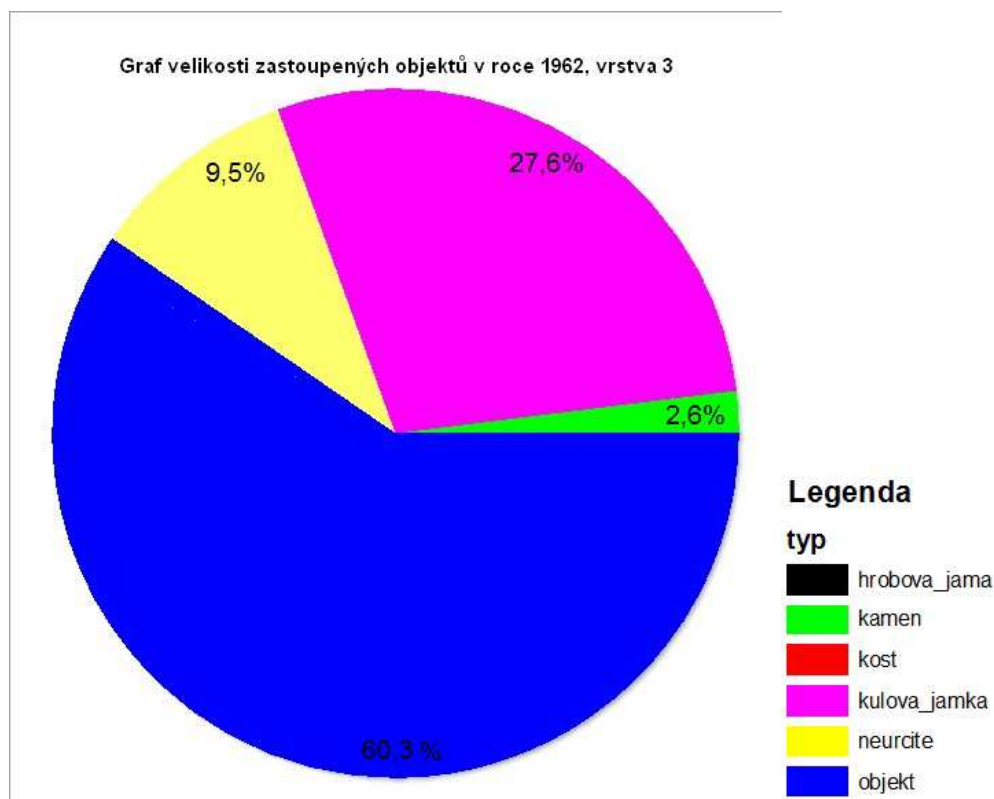
Tato situace trvá až do sektoru I3, kdy jsou objekty zahlubovány do vrstvy č. 3. Zde se také objevuje vklíněná vrstva č. 8. Od objektu č. 15/62 sledujeme vrstvu č. 2, šedohnědou až tmavošedou humusovitou hlínu. Vrstva 2 pokračuje až na konec sondy v poměrně zachované rovině i mocnosti. Mezi 7 a 8 m v sektoru I2 je na plánu znázorněn ostrý zlom v terénu hradiště. Pod touto vrstvou se nachází vklíněná vrstva šedohnědé, místy hnědé až popelové hlíny s uhlíky a kousky do červena vypálené hlíny, doprovázená velkými

opukovými kameny, ty se však nacházejí spíše v části vrstvy blíže ze svahu ostrožny. Vrstva č. 4 nedosahuje až na konec sondy II/62. V její šířce jsou sledovány 2 vrstvy, drobná opuková dřev se stopami ohně (vrstva č. 5) a jemná sypká světle okrová (vrstva č. 6). Pod těmito vrstvami se nachází sazovitě černá hlína s ojedinělými uhlíky (vrstva č. 7). Níže je umístěna vrstva č. 8, která ale dosahuje pouze poloviny velikosti vrstvy č. 7 a nachází se v polovině blíže ke středu hradiště. Vrstvy 8 a 9 již nasedají na zvětralou opuku (obr. č. 18).

Jak již bylo výše specifikováno, stratigrafie ostrožny je velmi jednoduchá. Složitější situace nastává na okraji ostrožny, kde můžeme sledovat nejspíše stopy po obvodovém opevnění v podobě ostrého zlomu v podloží hradiště. Je možné vrstvu č. 4 považovat za zánikový horizont opevnění? (obr. č. 18). Na půdorysu je možné zasadit kůlovou jamku č. 19/62 do místa žlábků znázorněného na profilu. Kůlové jamky č. 20/62 zakreslená v půdorysu sondy není již zachycena v profilu. S největší pravděpodobností se tedy podařilo výzkumníkům zachytit konstrukci obvodového opevnění. Otázkou je, je-li možné i z tak malého torza konstrukce usuzovat, že se jednalo o hradbu známou i z dalších raně středověkých hradišť jako je například Kouřim, Levý Hradec či dalších správních center přemyslovských Čech?

10.2.2. Výzkum

1. vrstva dokumentace zobrazuje pouze shluky opukových kamenů nacházejících se v sektorech I1 – 2, I12 – 16 a I18 – 21 (obr. č. 12). Ovšem největší skrumáže se vyskytují v sektorech I20 – 21 a I14 – 15. V sektorech I12 – I16 jsou zakresleny lidské ostatky. (obr. č. 13). Celkem bylo prozkoumáno 21 objektů, 12 kůlových jamek, a 27 hrobů. Objekty mají půdorysy různých tvarů a velikostí a jsou zachyceny po celé délce sondy s výjimkami pouze sektorů I12 a I20 – 23 (obr. č. 14). Na zkoumané ploše bylo objeveno několik situací, které budou popsány níže. Jedná se o superpozice objektů s hroby (obr. č. 15) a možná stavební konstrukce obvodového opevnění (obr. č. 18).

Graf č. 1: Poměr velikosti zastoupení objektů v roce 1962.

10.2.2.1. Objekty č. 19/62 a 20/62

V sektorech I1 – 2 se nacházejí pouze 2 kůlové jamky č. 20/62 a 19/62 (obr. č. 18). Jak bylo popsáno v kapitole 10.2.1. kůlové jamky mohou být pozůstatky obvodového opevnění hradiště. Kůlová jamka č. 19/62 je vzdálena 20 cm od ostrého přechodu zaříznutého do tělesa ostrožny, znázorněného na profilu. Může se nejspíše jednat o kůlovou jamku po prvku zpevňujícího dřevohlinité těleso hradby. Sonda zachytila kůlové jamky přesně ve svém středu. Tím pádem výše zmíněná teze je jen dohadem autorky. Kůlové jamky 19/62 a 20/62 jsou od sebe vzdáleny necelých 150 cm. Kůlová jamka se nachází v porovnání s profilem na místě, kde začíná vrstva č. 4 a také dochází postupnému svažování povrchu.

10.2.2.2. Objekt č. 6/62

Zajímavá je situace superpozic hrobů č. 4/62, 5/62, 8/62, 9/62, 13/62, 22/62, 23/62 a 25/62¹⁸ (obr. č. 16). tyto hroby narušily objekt 6/62. Podle terénní dokumentace se tento objekt nachází mezi sektory I14 15 a na profilu je zobrazena pouze jedna jeho část a to část SV. Autorka se tedy domnívá, že obj. č. 6/62 by se mohl skládat ze 2 samostatných objektů.

¹⁸ Hroby 15 a 16/62 zasáhly objekt pouze pravou stranou hrobové jámy u JZ stěny sondy (viz mapa č.).

Dle autorky objekt č.1 zachycen na profilu SV stěny sondy je hluboký 10 až 35 cm, rozdíl oproti zbývající části je 21 – 40 cm. Tvar objektu je nepravidelný čtverec, jeho strany mají velikost 85 x 100 x 140 x 150 cm a je kolmý na 2. větší objekt. V objektu je také umístěn další útvar, nepravidelného čtvercového tvaru s rozměry 71 x 78 cm.

Hloubka objektu č.2 je cca 35 cm a jeho délka je 450 cm. Vzhledem k takového délce a konstantní hloubce objektu autorka usuzuje, že se jedná o zahloubenou obytnou stavbu. Toto tvrzení podporuje i pravděpodobná přítomnost torza otopného zařízení nacházející v S rohu útvaru. Tato situace je znázorněna na dokumentaci hrobu č. 5/62. Spadlé těleso nejspíše pece bylo částečně odsunuto při ukládání tohoto hrobu (viz. níže). Na dokumentaci půdorysu sondy II/62 se kamenná destrukce nachází 33 cm nad dnem objektu. Její průměr je 85 cm. Sonda bohužel zasáhla pouze SV část „polozemnice“. V druhém rohu SV stěny objektu se nachází křulová jamka hluboká 43 cm (330,97 m n. m.) na místě dna objektu (Archív ARUP AV ČR, p. č. 7/62).

K potvrzení této interpretace by posloužil profil JZ stěny sondy II/62. ten se však autorce nepodařilo dohledat.

10.2.2.3. Objekt 5/62

Tento objekt následuje hned po obj. č. 6/62 ve směru k příčnému valu. Útvar zasahuje po celé šířce sondy II/62. V polovině se rozšiřuje z 54 cm na 130 cm a současně je v objektu umístěn hrob č. 18/62 (obr. č. 15), kde již hrobová jáma kopíruje hrany objektu. Dno dosahuje hloubky od 8 do 24 cm. Celková hloubka objektu je 46 cm pod současným povrchem ornice. Jedná se o běžný sídelní objekt, u něhož není blíže možné určit jeho funkci (obr. č. 17).

10.2.3. Pohřebiště

Pohřbívání žehem naprosto ustoupilo do pozadí po příchodu Konstantina a Metoděje, tedy v době, kdy křesťanství začíná mít převahu nad pohanstvím. Křesťanství považovalo pohřbívání žehem za nežádoucí pohanský prvek. Navíc podle křesťanského učení odchází duše z těla s posledním výdechem, proto už není nutné, aby docházelo k dalším zásahům (16). Časový interval od poslední třetiny 9. až do 13. století, jinak období přemyslovské, je tedy charakteristický používáním kostrového ritu. Jedním z podstatných faktorů, který ovlivňoval vzhled hrobu bylo pohřbívání na nekostelních pohřebištích, a to až do sklonku 11. století (Tomková, K. 2005, 159). Tento fakt můžeme interpretovat jako zajištění vlastního a nenarušitelného prostoru mrtvého. Pohřebiště se šířila pouze s ohledem na přírodní podmínky (Tomková, K. 2005, 183).

Od 11. století se pohřby koncentrují ke kostelům a na další místa předem vyhrazená k pohřbívání. Jde o přechod k intenzivnímu využití vymezeného areálu. Pohřbívání od této

doby začínají stále více doprovázet regulace, které vedou k pohřbívání etážovému. Stejnou změnu můžeme sledovat ve vztahu k mrtvému. Řadové a etážové pohřbívání se šířilo v českých zemích postupně. Toto je doloženo na rozdílné míře dodržování uspořádání. Snaha uchování vlastního nerušeného prostoru nezmizela úplně, ale transformovala se do náhrobních desek a hrobek. Popisovaná změna je nejvýraznější a nejvýznamnější změnou v pohřbívání v Čechách 2. tisíciletí. Tuto změna však nelze spojovat s nástupem křesťanství v raném středověku na našem území. Zásadní obrat v ideologii a vznik státu vytvořily podmínky proto, že se pohřbívání stane součástí státní kontroly a regulace (Tomková, K. 2005, 183).

Způsob uložení mrtvého je ve slovanském světě unifikovaný. Obvyklá poloha zesnulých v rámci hrobové jámy je natažená na zádech hlavou k Z a nohama k V. Lebka je položena tak, aby pohled zesnulého směřoval k V. ruce jsou natažené podél těla. Je zde silně patrná vazba na slunce. Většinou se však vyskytují i drobné odchylky od azimutu 270°. Pokud se nejedná o extrémní odchylky, jako je opačná nebo S – J, tak se tento jev vysvětluje jako rozdíly v postavení slunce v různých ročních obdobích. Tímto je možné do určité míry i určit dobu pohřbu¹⁹(Nesibová, V. 2014, 16-17).

Hrobové jámy bývají obvykle obdélného tvaru, občas se zaoblenými rohy, s více či méně kolmými stěnami a rovným dnem. V rámci hrobových jam se vyskytují různé úpravy (Nesibová V. 2014, 16). Délka hrobové jámy souvisí s výškou jedince během života. V mladohradištním období se délka hrobů průměrně pohybuje mezi 175 – 200 cm. Pro středohradištní období jsou zaznamenány i extrémně vysokí jedinci s hrobovou jámou velkou od 240 do 260 cm. Šířka hrobu je běžně pohybuje mezi 50 – 75 cm a 75 – 100 cm. Extrémní velikosti opět jsou zaznamenány pouze ve střední době hradištní, a to až do šířky 150 cm. Hloubka může kolísat od velmi mělkých hrobů (10 – 30 cm) k hrobům abnormálně hlubokým (260 a více cm). K hloubce je potřeba ještě připočítat 50 – 60 cm hlinitého pokryvu tvořeného humusním materiálem, do kterého byly hrobové jámy zahloubeny v době pohřbu²⁰. Mladohradištní hroby si udržují hloubku v rozpětí 40 – 100 cm (Nesibová, V. 2014, 23 - 24).

10.2.3.1. Hroby nalezené v roce 1962

Výzkum v roce 1962 byl na nálezy funerálního rázu bohatší. Podařilo se nalézt celkem 27 hrobů umístěných v centru hradiště mezi sektory I12 – I16 (obr. č. 14). Vzhledem k šířce

¹⁹ Tato teorie je však v poslední době hojně diskutována, protože nezávisle na sobě se na různých lokalitách potvrzuje, že při tomto systému by nejvíce hrobů spadalo do pozdního jara a léta. Především existence tak závažných faktorů přispívajících opakovaně ke zvýšení procenta úmrtnosti v tomto období je velmi nepravděpodobná.

²⁰ Hloubka hrobu byla určována přírodními podmínkami, ročním obdobím, a sociálním postavením jedince. Roli může hrát i věk jedince.

sondy je většina hrobů v torzovitém stavu. V dochované dokumentaci z tohoto roku se dochovala kresebná dokumentace hrobů a také písemný popis prvních hrobů 1/62 – 3/62. Tyto popisy budou detailněji rozebrány. Zbylé situace budou rozebrány pouze obecně z kresebné dokumentace (dokumentace výzkumu, Archív ARUP AV ČR).

10.2.3.1.1. Popisy hrobů

Hrob č. 1/62

Porušen hrobem č. 2/62 a zároveň porušuje obj. č. 6/62, hrobová jáma nezjistitelného tvaru orientovaná ZJZ – VSV. Rýsovala se velmi nezřetelně již ve vrstvě pod ornici svou tmavě hnědou jílovitohlinitou výplní převážně v JV polovině, až tmavě hnědou hlinitou vrstvou v SZ části. Vlastní jáma, narušená SV částí hrobu 2/62, zasahovala svým dnem zčásti do hnědé jílovitohlinité vrstvy a zčásti do tmavě šedé hlinité výplně obj. 6/62, na dně jámy spočívala dobře zachovalá kostra dítěte. Horní polovina kostřičky byla na pravé straně obložena opukovými kameny, které ji i částečně překrývaly (obr. č. 20)

Z kostry dítěte se tedy dochovala jen rozmáčknutá lebka, kosti pravé ruky a několik pravých žeber, bohužel zbylá část dětské kostry byla zničena při hloubení obj. č. 6/62. Z dochovaných pozůstatků lze vyvodit, že dítě bylo uloženo na zádech s pravou rukou položenou na hrudi, kde loket svíral ostrý úhel. V hrobové jámě nebyly nalezeny žádné milodary.

Hrob č. 2/62

Porušuje hroby č. 1/62, 3/62 a obj. č. 6/62 a jde opět o jámu nezjistitelného tvaru s orientací ZJZ – VSV. Hrobová jáma byla v minulosti celým svým povrchem zahloubená do obj. č. 6/62. Její tmavošedá hlinitá výplň se nijak nelišila barvou ani strukturou od výplně obj. č. 6/62 ani od zásypu okolních hrobů, dno jámy se částečně propadalo do sypké výplně obj. č. 6/62.

V jámě spočívala v natažené poloze kostra dítěte, jehož boky byly z obou stran obloženy velkými opukovými kameny. Nedochovaly se bohužel prstové kůstky ani rukou, ani nohou, ani většina žeber včetně některých hrudních a bederních obratlů. Lebka byla uložena na levém spánku, ruce zbylého torza ležely podél těla, levá ruka spočívala na levé kyčelní kosti, nohy byly natažené. Horní partie a dolní končetiny se částečně propadaly do výplně obj. č. 6/62.

Pod lebkou byly uloženy 2 esovité záušnice evidované pod č. 48/62 (detailnější popis v příslušné kapitole). V zásypu hrobové jámy byly objeveny keramické zlomky a zvířecí kosti (obr. č. 20).

Hrob č. 3/62

Tento hrob je zčásti porušen hrobem 2/62 a hrob dále narušuje obj. č. 6/62. V tomto případě opět nebylo možné zjistit rozsah hrobové jámy, poněvadž byla celým svým rozsahem zapuštěná do obj. č. 6/62. Jižní okraj jámy byl ještě částečně porušen při hloubení jámy pro sousední hrob č. 2/62.

Na dně jámy, která se částečně propadala do výplně obj. č. 6/62, ležela kostra většího dítěte bez levého předloktí. Absence levého předloktí nebyla objasněna. Také byly stráveny kosti vlastních dlaní a chodidel. Lebka byla rozmáčknuta. Kostra ležela v natažené poloze nznak s lebkou na týlu, pravou rukou podél těla, v lokti mírně pokrčenou a uloženou pod pravou kyčelní kostí, obě nohy natažené. Hrudní partie se mírně propadala.

Pod lebkou bylo nalezeno torzo skleněného kroužku evidovaného pod č. 50/62 a v zásypu se nacházely keramické zlomky a zvířecí kosti (obr. č. 20)

Hrob č. 4/62

Tento hrob je nejvíce poškozen ze všech hrobových celků. Orientace se zdá stejná jako u hrobů předešlých. Není bohužel možné určit rozsah hrobové jámy. Hrob je lebkou uložen ve výše zmíněném objektu, který autorka interpretovala jako zemnici (obr. č. 20)

Hrob č. 5/62

Tato situace je jedna z nejzachovanějších. Nebyly odkryty pouze dolní končetiny, které se nacházely ve V stěně sondy, mimo zkoumanou oblast. Nad lebkou kostry se nachází kamenná destrukce pece polozemnice, je zhruba 20 cm nad lebkou a částečně ji překrývá. Opukové kameny jsou umístěny také okolo horních končetin kostry. Lebka je uložena na levém spánku a pravá ruka se nachází na pravé kyčelní kosti. Tato hrobová situace porušuje zemnici jen horní částí těla. Hrob se nachází vedle hrobů 4/62 a 9/62, přesto je jeho dno umístěno nejnižší (obr. č. 20)

Hrob č. 6/62

Se nachází na přechodu sektorů I12 a I13, hrob neporušuje žádný objekt. Hrobová jáma není nijak zachycena. Orientace odpovídá většině hrobů. Nedochovala se lebka a dolní končetiny zasahují do SV stěny sondy. U pravého ramene kostry se nachází 1 velký opukový kámen (obr. č. 20)

Hrob č. 7/62

Se nachází v sektoru I12 a s největší pravděpodobností byl poškozen sondou 1/61 z roku 1961. Z kostry se dochovala pouze její pravá horní část a dolní čelist (obr. č. 20)

Hrob č. 8/62

Je nejspíše hrobem dítěte, zde se nedochovaly části dolních končetin, prsty nohou, část levé horní končetiny a celá pravá horní končetina chybí, také část horní páteře a několik žebér se nedochovalo. Kostra také porušuje obj. č. 6/62 (obr. č. 20)

Hrob 9/62

Se nachází v těsné blízkosti hrobu 4/62, avšak pod úrovní dna tohoto hrobu. Toto torzo hrobové situace se dochovalo pouze z levé poloviny horní části kostry. Nalezena byla jen levá žebra, část páteře a část levé horní končetiny. Hrob zasahoval do SV stěny sondy (obr. č. 20)

Hrob č. 10/62

Je také poměrně ve velkém procentu zachování. Zachovala se i část hrobové jámy u levé dolní poloviny těla. Lebka a horní končetiny byly obloženy opukovými kameny. Jeden velký kus ležel částečně i na pravé dolní končetině. Lebka ležela na pravém spánku. Dolní končetiny opět zasahují do SV stěny sondy (obr. č. 20)

Hrob č. 11/62

U tohoto hrobu bylo možné identifikovat i obrysy hrobové jámy. Zde se nacházela kostra v natažené poloze s lebkou ležící na levém spánku. Nad pravou horní končetinou a levou kyčelní kosti ležely velké opukové kameny ve výšce 18 a 15 cm nade dnem hrobové jámy. Tato jáma zasahovala do SV stěny sondy. V důsledku toho nebyly odkryty části dolních končetin. Na kresebné dokumentaci je znázorněná lebka, 4 žebra, horní končetiny bez prstů, kyčle a částečně dolní končetiny. Hrob je situován naproti hrobům č. 20/62, 21/62 (obr. č. 21)

Hrob č. 12/62

Ani u této situace se nepodařilo dostatečně identifikovat hrobovou jámu. Hrob je nepatrně vzdálen od hrobů č. 11/62, 20/62 a 21/62 a zasahuje do JZ stěny. Z kostry byly odhaleny pouze dolní končetiny. U levého boku a na levé dolní končetině spočívaly velké opukové kameny. Zajímavostí jsou zachovalé kosti prstů (obr. č. 21)

Hrob č. 13/62

Kresebná dokumentace pořízená L. Skružným 31. 7. 1962 neposkytuje více informací, než že sonda zasáhla pouze nohy dolních končetin. Dochovaly se pouze kosti prstů. Tento hrob se nachází těsně za hlavou pohřbeného v hrobě 2/62 a je umístěn mezi hroby 3/62 a 1/62 (obr. č. 21)

Hrob č. 14/62

Nákres evidovaný pod tímto evidenčním číslem zobrazuje pouze 3 kosti, nejspíše horní části těla. Orientace je podobná jako u všech hrobů, ovšem není možné určit přesnější polohu

tohoto hrobu, a tudíž není bohužel znázorněn v mapových podkladech diplomové práce (obr. č. 21)

Hrob č. 15/62 a 16/62

U této situace byla dochována hrobová jáma v téměř celém rozsahu. Hrobová jáma respektovala objekt č.6/62 a objekt interpretovaný jako polozemnice. Opukové kameny byly rozmístěny po celé délce levé horní končetiny a od lýtka levé dolní končetiny. Zachovaná byla i dolní čelist. Lebka s největší pravděpodobností zasahovala do stěny sondy a nebyla odkryta. Na pravé straně jedince se dochovalo několik kostí druhého zemřelého. S největší pravděpodobností se jedná o hrob starší, který byl porušen kostrou výše popsanou. U této kostry, které nejspíše byla i druhotně přemístěna na bok, aby vznikl prostor pro mladší hrob, se nacházejí velké opukové kameny (obr. č. 21)

Hrob č. 18/62

Hrobová jáma, stejně jako hrob, byla u této situace rozpoznána téměř v celé míře. Pod lebku jedince se nacházel velký opukový kámen. Ty byly umístěny také u horních končetin a dolních končetin kostry. Hrobová jáma je hluboká 20 cm a dlouhá 198 cm. Jedná se o poslední hrob objevený v sondě, nejbližší u valu. Kostra se dochovala ve velmi dobrém stavu, skoro kompletní (obr. č. 22). Hrob je uložen v obj. č. 5/62. Šířka i délka objektu respektuje hrobovou jámu, pouze u JZ stěny se objekt rozšiřuje do tvaru L (obr. č. 21)

Hrob č. 19/62

Hrob umístěn nad hrobem 18/62 zasahuje do JZ stěny sondy. Jsou tedy zdokumentovány pouze dolní končetiny. Při výzkumu se podařilo identifikovat část hrobové jámy, která zasahovala do sondy II/62. Přímo pod dolními končetinami byl nalezen opukový kámen (332,04 m n. m.). Hrobová jáma sama ležela ve výšce 331,98 m n. m. a dno hrobu se nacházelo se výšce 331,92 – 331,88 m n. m. (obr. č. 21)

Hrob č. 20/62 a 21/62

Se nachází ve stejné hrobové jámě jako hrob č. 21/62. Z nákresů se však zdá, že je starší než hrob č. 21/62. Hrobová jáma a celá situace byla narušena při hloubení hrobu č. 21/62. Kostí uložené v hrobu č. 20/62 jsou velmi chaoticky rozházené. I výškové umístění hrobů potvrzuje výše interpretovanou situaci. Hrobová jáma č. 20/62 je vyhloubená do nadmořské výšky 331,74 m n. m. a dna dosahuje ve výšce 331,61 m n. m. Hrobová jáma č. 21/62 dosahuje svým dnem nadmořské výšky 331,52 m n. m. a její hrana leží ve výšce 331,70 m n. m. Oba hroby zasahují do JZ stěny sondy. U jedince uloženého v hrobě 21/62 jsou dochovány dolní končetiny i s prstními kůstkami (obr. č. 21)

Hrob č. 22/62

Umístění hrobu je hned nad hlavou jedince z hrobu 5/62. Dolní končetiny a hlavně prsty u nohou jsou částečně překryty kamennou destrukcí pece v objektu, který badatelka interpretovala jak zemnici, více v příslušné kapitola. Nepodařilo se zachytit hrobovou jámu, hrob zasahuje do JZ stěny sondy a zdokumentovány byly pouze dolní části nohou zemřelého. (obr. č. 21)

Hrob č. 23/62

Hrob 23/62 se nachází ve skupině hrobů umístěných velmi blízko u sebe, a to mezi hroby 4/62, 5/62, 9/62 a 22/62 a dále 1/62, 2/62, 3/62, 11/62 a 13/62. I z této situace nebylo možné interpretovat hrobovou jámu. Hrob zasahuje do JZ stěny sondy. Zachovány jsou tedy pouze dolní končetiny (obr. č. 22)

Hrob č. 24/62

Se nachází mezi hroby 15 a 16/62 a hrobem 19/62. Sonda II/62 zasáhla pouze prsty dolních končetin a kosti tvořící chodidla u dolních končetin. U pravých prstů se nacházejí 2 velké opukové kameny. Hrobová jáma se dochovala v těsné blízkosti stěny sondy. Opukové kameny se nacházejí 17 cm nad dnem hrobu (obr. č. 22).

Hrob č. 25/62

Hrob byl nalezen v blízkosti hrobu č. 24/62, zdokumentována byla však situace nalezené jedné končetiny. Nedochovala se hrobová jáma, ani další prvky poskytující více informací. Na kresebné dokumentaci zachycující tento hrob je poznámka „podle fotografie dokreslit“ (obr. č. 22)

Hrob č. 26/62

Umístění tohoto hrobu je hned vedle hrobu 10/62. Hrobovou jámu se podařilo zachytit v téměř kompletním stavu. Sonda II/62 bohužel nedovolila zachytit celkové rozměry hrobové jámy, která zasahovala do JZ stěny. Lebka byla velmi neobvykle umístěna, a to u pravé ruky jedince, dolní čelist se však nacházela na svém místě. Okolo pravého boku jedince ležely opukové kameny. Ty se nacházely pouze 5 cm nad dnem hrobové jámy. Opukové kameny se nacházely i v blízkosti dolních končetin. Kostra byla téměř zachovalá, pouze na nákrese nejsou znázorněna žebra pravé strany (obr. č. 22)

Hrob č. 27/62

Umístění je v těsné blízkosti hrobu 21/62, nejspíše byl jedinec uložen do stejné hrobové jámy, či starší situaci porušil. Toto není z dochované dokumentace přesně patrné. Hrob na celkovém půdorysu hrobů v sondě není dostatečně čitelný a na kresebné dokumentaci je zakreslená pouze kamenná skrumáž (obr. č. 22)

10.2.3.2. Vyhodnocení dosavadních zjištění o hrobových nálezech

Hroby nalezené roku 1961 jsou díky svému uložení s největší pravděpodobností hranicí, SZ rohem, pohřebního areálu nacházejícího se v centru hradiště. Hroby prozkoumané v roce 1962 již dokládají řadové uspořádání pohřebiště. Jsou doloženy doklady označování hrobů opukovými kameny. V archivní zprávě 5148/62 jsou zmíněny nálezy 2 opukových kamenů, desek a dalších svisle uložených opukových kamenů, které značí pokračování pohřebiště směrem k JZ, to jest nejméně 8 m od sondy. V kontextu této situace byla objevena i esovitá záušnice, která však není zařazena do počtu předmětů níže popsaných z důvodu její absence v nálezovém fondu. Tato situace byla odkryta v rozšířené sondě, ke které se bohužel dokumentace nedochovala (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5148/62).

Nedostatečné informace dovolují pouze konstatovat, že pohřebiště je mladší než objekty nalezené v sondě II/62. Toto potvrzují i superpozice hrobů č. 1/62, 2/62, 3/62, 8/62 a 15-16/62 s obj. č. 6/62 - tento objekt je interpretován jako polozemnice. Hroby č. 15-16/62 mají hrobovou jámu situovanou tak, že respektují hranice toho objektu. Další superpozice je mezi hrobem č. 18/62 a obj. č. 5/62. Objekt se nachází v sektoru II6 a jedná se o poslední hrob nalezený v sondě směrem k hraně hradiště s dochovaným valem.

Všechny hroby, ať jakéhokoliv procenta dochování či odkrytí, byly označeny opukovými kameny na bocích koster. Hrobové jámy byly zachyceny v 9 případech. Všichni jedinci byly uloženi v poloze na zádech s orientací světových stran ZJZ – VSV s menšími odchylkami. Pokud byly nalezeny u hrobů milodary, jednalo se především o esovité záušnice. O dalších předmětech uložených v hrobech nemáme informace.

Celkem prozkoumaných 29 hrobů není možné přesněji datovat, než že se jedná o hroby mladohradištní, nalezené esovité záušnice toto zařazení jen potvrzují. Datování do 11. až 12. století je pouze orientační. K upřesnění by mohlo dojít pouze dalším archeologickým výzkumem, který by prozkoumal plochu nacházející se na JZ od sondy II/62. V rámci katastru obce Vraclav se nejedná o jediný pohřební areál. Výzkum kostela sv. Václava, provedeného J. Ježkem roku 1998, také zachytil část nekropole²¹. Další archeologický

²¹ Při výzkumu chléva a přilehlé místnosti bylo objeveno 16 hrobů, vzájemně narušených, z některých se dochovaly pouze fragmenty. Mezi jejich výplněmi se jen výjimečně podařilo rozeznat hranice a stratigrafické vztahy. Některé hroby respektují půdorys zčásti dochované svatyně. Kromě hrobů č. 5. a 16. s orientací V - Z ke zdem kostela, byla prokázána orientace u hrobu č. 15 S - J a č. 7 a 8, uloženy radiálně vůči oblouku kněžiště. Hroby 1, 2 a 13 byly při budování svatyně porušeny. z jejich výplně pocházejí zlomky jak mladohradištní, tak i pozdně hradištní keramiky a kovový předmět, pravděpodobně prsten. Při ukládání výše

výzkum vedený PhDr. M. Bekovou zachytil i projevy protivampyrismu²². Pohřebiště zkoumané v roce 1999 je možné spatřovat jako současné, či starší. V druhém případě by mohlo jít i o jisté spojení s pohřebištěm na hradišti. Hroby nacházející se pod stavbou bývalého kostela sv. Václava byly datovány dle archeologického kontextu na počátek století

zmíněných hrobů byly porušeny hroby starší (2, 9, 10 a 11). jednoznačný datovací materiál poskytl nález brakteátu mezi prsty levé ruky zemřelého, uloženého v hrobě č. 13 (Ježek, M. Sommer, J. 2001, 100), ze skupiny 54 hrobů přiléhajících ke zdi kostela byly pouze 2 skelety nedotčeny mladšími hroby. Hrob č. 5 lebkou přiléhal k východnímu průčelí lod, z hrobu č. 1 se podařilo odhalit pouze zbytky nohou a kyčlí, zbývající části jsou pod základem východního průčelí kostela. ze silně narušeného hrobu č. 3 byla odkryta pouze V část, ze které se dochovaly jen fragment levé ruky, Z část hrobu je také pod základem lodí. Z tohoto hrobu pocházejí keramické zlomky mladohradištního rázu a bronzový kroužek s roztepanou ploškou, nalezený při pravé stehenní kosti. Hrob č. 10 byl porušen mladším hrobem č. 11, dochovaly se jen obě dlouhé kosti pravé ruky (Ježek, M. - Sigl, J. - Vokolek, V. 1998, 115 - 116).

Horní partii výplně tohoto hrobu porušil hrob č. 3 a nenáleží tedy k nejstarším zjištěným hrobům, které byly narušeny základy presbytáře. Založení zdíva do výplně starších hrobů dokládá, že zkoumané místo sloužilo jako hřbitov již před zbudováním dochovaného kostela. Počátky kostela užívaného nejpozději na přelomu 13. a 14. století nám dosud nejsou jasny. Nelze doložit využití místa jako hřbitova před 13. stoletím ani staršími nálezy záušnic o průměru 25 mm, ani bronzového kroužku, interpretovaného jako prsten, který byl podle svědectví obyvatel nalezen v hrobě u kostela. archeologický výzkum neposkytl dostatečné opory pro určení vzniku budovy. Nález brakteátu v ruce zemřelého však dovoluje stanovit spodní hranici časového intervalu platného pro jeho zbudování. Je jí pokročilá fáze 13. století (Ježek, M. - Sommer, J. 2001, 100 - 101)

²² Na parcele č. 569/4 byla povolena stavba bez jakéhokoliv upozornění archeologického pracoviště. Ve výkopu pro rodinný domek byly při bagrování narušeny kostry. Přivolaná policie usoudila, že jsou starší, než aby spadaly do jejich kompetence, a na základě údajů místní kroniky byly následně připsány francouzskému polnímu lazaretu. Archeolog byl přizván jen pro jistotu. Až po jeho příjezdu se stavbu podařilo zastavit, přesto byl základový výkop téměř dokončen a k odbornému zpracování zbylo jen torzo celé situace, zachované v jeho stěnách (Beková, M. 1999, 67).

K nálezů došlo v předpolí vraclavského hradiště, nad potokem, který hradiště obtéká. Vzdušnou čarou je naleziště vzdáleno od akropole směrem k SV. Hroby byly uloženy nad východní terasou potoka na nevýrazném spočinku ve svahu kopce Háj, v jílovité půdě. Všechny hrobové jámy byly velmi mělké, jejich hloubka nepřesahovala 30 – 60 cm pod dnešní úroveň terénu. Sužování větší erozí při sklonu terénu a způsobu užívání terénu nelze počítat. Jejich dna přesně kopírují půdní rozhraní mezi jílovitou hlínou a horizontem silně navětralé opuky. Opticky byl tento přechod těžce zjištělný, podařilo se to hlavně díky rozdílné tvrdosti horniny.

Nalezené reliкty koster byly rozmístěny poměrně pravidelně v řadách, v natažené poloze na zádech a všechny orientované hlavou k západu. V Z hraně základové jámy byly nalezeny lebky a horní části koster, zato ve V hraně se zachovaly dolní končetiny. Pouze ve výklenku téměř celá kostra (Beková, M. 1999, 67).

Nalezeno bylo celkem 11 porušených hrobů s torzovitými pohřby. Všechny byly uloženy v úzkých hrobových jámách, které byly v terénu velmi špatně patrné. Barevně se odlišovaly pouze při navlhčení. Jejich výplň byla měkčí a více sypká než okolní půda. Hroby nenarušila. Ve výkopu pro rodinný domek byla prozkoumána část řadového slovanského pohřebiště, či spíše jeho severní okraj. Severní třetina žádné hroby nenarušila. V roce 1909 zde kopal J. L. Píč, který při stavbě silnice směrem na Zámorsk pod hradištěm nalezl pohřebiště s esovitými záušnicemi. Šlo o 6 hrobů upořádaných do 2 řad v těsné blízkosti silnice. Není však možné přesně nález na počátku 20. století identifikovat a může být tedy možné, že výše popisované hroby mohou navazovat na zkoumané pohřebiště nebo být novým pohřebním areálem. (Beková, M. 1999, 67 – 69).

Datování pohřebiště na základě nalezených záušnic spadá pravděpodobně do první poloviny 11. století, tedy do počátečního období existence hradiště. Případně doby vesnického osídlení před jeho založením. Zkoumané hroby jsou částí běžného řadového pohřebiště své doby a zřejmě patřily k zázemí vraclavského hradiště (Beková, M. 1999, 69).

I přes značné narušení celé situace bylo možné zjistit, že některé hroby nejsou uloženy běžným způsobem, ale že při pohřbu nebo nedlouho po něm byly aplikovány „protivampírské“ zásahy. Jednalo se o 3 hroby (5/98, 8/98, 9/98) uložené vedle sebe v řadě. U dvou hrobů se dochovaly pouze lebky, však uloženy obličejem dolů. Nejlépe je zachován hrob 8/98, který měl dislokovanou hlavu i s krčními obratli, ale ještě i stopy po kůlu v levé části hrudníku. Pro skutečnost, že se jedná o protivampírská opatření svědčí i jejich uložení vedle sebe (Beková, M. 1999, 69).

13. Tudíž je možné s těmito hroby počítat až s posunem zázemí hradiště z míst předhradí do dnešní polohy obce Vraclav.

11. VÝZKUM 1963

11.1. *Stav dokumentace a nálezového fondu*

Rokem 1963 se archeologické práce prováděné Východočeským muzeem v Pardubicích dostaly do fáze systematického výzkumu. V této výzkumné sezóně bylo přistoupeno k čtvercovým sondám na rozdíl od předešlých výzkumů, které upřednostňovaly sondy liniové. Cílem výzkumu bylo se soustředit především na prostor nacházející se výhradně na vnitřní straně dochovaného valového tělesa. Zde na počátku 20. století prováděl výzkum J. L. Píč, který zde interpretoval nálezovou situaci jako knížecí palác (Píč, J. L. 1908, 107), ovšem revize tohoto tvrzení dospěla k závěru, že situace, kterou považoval badatel za zeď knížecího paláce, je pouze těleso novověkého opukového lomu (viz v příslušná kapitola) (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5063/63).

Z dokumentace pocházející z tohoto roku se dochovalo celkem 19 plánek půdorysů čtvercových sond 1. vrstvy, ve kterých jsou zachyceny pouze plochy kamenných shluků. V 2. vrstvě se nacházejí zbytky kamenných skrumází zanesených do celkem 12 plánů. Poslední vrstvu tvoří objekty, kulové jamky a neurčité situace zdokumentované na 6 plánech. Zároveň tento výzkum prozkoumal opevnění hradiště nacházející se v sektorech I0 – I2. Zde se navázalo na předchozí výzkum roku 1962. Profil a půdorys situace zachycují celkem 4 plány (2x profil a 2x půdorys). Profily jednotlivých čtverců jsou zachyceny v 15 řezech, které se dochovaly na celkem 20 plánech (Archív ARUP AV ČR, č. p.215/39 – 215/42). Celková situace je znázorněna na plánu profilů, která je velmi nápomocná ke správnému usazení plánů do mapového kontextu (Archív ARUP AV ČR, č. p. 215/47). K těmto profilům byly badatelkou dohledány i popisy situací obvodového opevnění, nadložních vrstev a opukového lomu.

Zajímavý je i dochovaný seznam tabulek fotografické dokumentace.

Na vyžádání L. Hrdličky bylo vyhotoveno podrobné výškopisné zaměření vlastního bývalého hradiště, včetně svahů až k silnici na JZ a SV do úžlabiny, které vystupují od kostela sv. Mikuláše. Dále byl zaměřen i prostor předhradí až k současnému zemědělskému družstvu, vodoteči na SV a úvozové polní cestě na JV. Z této akce prováděné pracovníkem Archeologického ústavu AV ČR Ing. M. Šimanem bylo celkově zaměřeno 23,30 ha, polní práce trvaly od 17. do 28 června 1963 a od 10. srpna do 3. září 1964. Kancelářské výpočty byly poté prováděny od listopadu 1963 do března 1964 a nadále i v lednu až květnu 1965 (Archív ARUP AV ČR). Dostupné plány byly badatelkou poskládány a použity jako základní mapa pro umístění lokality v rámci ortofotomap. Finální

plán se skládá z 21 částí. Poskládat jednotlivé části bylo poměrně snadné, a to díky přehlednému celkovému schématu umístění plánů.

Archeologické nálezy jsou společně s nálezovým fondem roku 1962 uloženy v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové (Viz. kapitola 10.1.). Kresebná dokumentace kovových předmětů a keramických předmětů je obsažena na 15 stranách. Keramické předměty jsou zastoupeny pouze přesleny.

11.2. Stratigrafie

11.2.1. Nadložní vrstvy

Stratigrafie nadložních vrstev ve vnitřním areálu hradišť poblíž příčného opevnění, byla poměrně jednoduchá. V sektorech F – L 20 – 23 a M – N 20 – 21 se nacházela pod ornicí silnou 20 cm (obsahuje četné zlomky keramiky) vrstva tmavě hnědé hlíny s drobnými opukovými kameny. Tato vrstva spolu s opukovou drtí a příměsí hnědé hlíny lemovala na SZ a JV straně vrstvu zpravidla větších opukových zlomků, kumulujících se do širokého pásu s nepravidelným obvodem, jehož průběh ve směru SV-JZ vyplňoval celou délku zkoumané plochy, a to od sektoru F23 až do sektoru N21. Tento pás opukových kamenů tvořilo v některých místech až 5 mnohdy vodorovných vrstev kamenů. Jejich povrch byl pod ornicí na mnoha místech narušen orbou. Mezery mezi těmito vrstvami vyplňovala opuková drť s příměsí hnědé hlíny (Archív ARUP AV ČR).

Z výše popsané situace lze vyvodit, že 3 vrstvy nacházející se pod ornicí a to tmavě hnědá hlinitá vrstva, vrstva opukové drtě s hnědou hlínou a vrstva opukových kamenů, tvořily jeden souvislý horizont, který vně opukového lomu v SZ úseku výzkumu v sektorech F20–23, G20 – 22, CH20 – 21, I20 – 21, J20 – 21, K20 – 21, L20 – 21, M20 – 21 a N20 – 21 nasedal na tmavou sídlištní vrstvu a v areálu lomu (sektory G23, H22 – 23, CH22 – 23, I22 – 23, J22 – 23, K22 – 23 a L22 – 23) tvořil jeho nejsvrchnější zásyp (Archív ARUP AV ČR).

Sídlištní horizont zkoumaný pouze v sektorech F - CH 20 – 21 reprezentovala silná vrstva hnědočerné hlíny, která je doložená po celé ploše sektorů F – N 20 – 21 a v sektorech F22 – 23 a G22 (Archív ARUP AV ČR).

Pod touto vrstvou se nacházela vrstva černé hlíny, která se však omezovala na sektor G21, kde představuje nejspodnější vrstvu sídlištního horizontu (Archív ARUP AV ČR).

Stejnou stratigrafickou polohu měla vrstva šedohnědého až tmavošedého hlinitého jílu v sousedních sektorech H20 – 21 a CH20 – 21 (Archív ARUP AV ČR).

Ve výše popsaném sídlištním souvrství se nacházely slovanské keramické zlomky. Souvrství dále nasedá na světle hnědou vrstvu hlinitého jílu s drobnými kousky do červena vypálené hlíny a malými kousky opuky. V této vrstvě byly nalezeny pouze zlomky pravěké keramiky a tato vrstva již finálně nasedá na zvětralý povrch kompaktního opukového podloží. Tato finální vrstva je stratigraficky nejstarší nadložní vrstvou, a tedy i podložím slovanského osídlení (Archív ARUP AV ČR).

V nadložních vrstvách byly nalezeny keramika, přesleny, železné i bronzové předměty, olovo, kamenné nástroje, mazanice a zvířecí kosti (Archív ARUP AV ČR).

11.2.2. Opukový lom

Největším zahloubeným objektem a současně i nejrozsáhlejším zásahem do terénu vnitřního hradiště byl lom na opuku, jehož půdorys byl zachycen v sektorech G22 – 23 – L22 – 23. Vlastní lomový zásyp začínal bezprostředně pod ornici v hloubce necelých 20 cm pod dnešním povrchem. Nejsvrchnější vrstvu zásypu v SV polovině (G23, H22 – 23, J22 – 23) tvořily především opukové kameny s jílovitohlinitou až hlinitou příměsí. V JZ polovině převažovaly hlinité a jílovitohlinité vrstvy. SV polovina nejsvrchnější vrstvy téměř splývala s okolními vrstvami kamenů a opukové drtě. JZ polovina zásypu se lišila od vrstev v sektorech F20 – 21 – N20 – 21 (Archív ARUP AV ČR).

Půdorys vlastního lomu se rýsoval zcela zřetelně až pod vrstvami opukových kamenů a opukové drtě v úrovni tmavého hlinitého souvrství sídlištního horizontu, a to až v hloubce 50 – 60 cm. Z úsporných důvodů byl lom sledován jen 2 zjišťovacími sondami, vedenými podél hlavního kontrolního bloku ve směru SZ-JV, přibližně kolmo k předpokládané ose lomu. V obou sondách, jedna široká 1 m v sektoru K22 – 23 a druhá široká 150 cm v sektoru CH22 – 23, byl z bezpečnostních důvodů sledován lomový zásyp pouze do hloubky 320 cm, kde ani poté nebylo dosaženo dna lomu. Okraj lomu probíhal na rozhraní sektorů 21 a 22 na SV straně sektoru G23 (Archív ARUP AV ČR). I v této situaci bylo nalezeno stejné spektrum nálezů.

11.2.3. Obvodové opevnění

U vrcholu ostrožny byla v místě předpokládaného obvodového opevnění na okraji platésu těsně nad příkrým svahem odkryta poněkud složitější situace. Nadložní i destrukční vrstvy se nacházely v sektorech I1 – 2 v šířce 2 m sondy II/62. V roce 1963 byl sektor I rozšířen na I0, a to 1m širokou sondou (obr. č. 29) (Archív ARUP AV ČR).

Pod ornici s nálezy keramiky a zvířecích kostí probíhala 20 – 100 cm silná šedohnědá až tmavošedá humusovitá vrstva, která vedle keramiky obsahovala 2 denáry Břetislava I. Tato

vrstva se pozvolně svažuje k SZ a nasedá na rozhraní sektoru I2 – 3 na pravěkou vrstvu světle hnědého hlinitého jílu.

Pod touto vrstvou, která souvisle překrývala všechny níže položené vrstvy a svým povrchem prodloužila hranu ostrožny dále z SZ, se objevila v sektoru I1 někdy až 50 cm silná sypká šedohnědá hlinitá vrstva, místy popelovitá s četnými opukovými kameny, vytvářející místy souvislé kumulace (vrstva č. 6). Tato vrstva obsahovala početné keramické zlomky, přesleny, železné i bronzové předměty, zvířecí kostí a čočky vypálené červené hlíny. Tato vrstva nasedala v sektoru I2 na pravěkou z SZ se svažující vrstvu světle hnědého hlinitého jílu (vrstva č. 32) a vyklínovala v SZ části sektoru I1 vrstvu drobné opukové drtě a větších opukových kamenů (vrstva č. 9) (Archív, ARUP AV ČR).

SZ od této hlinité až místy popelovité vrstvy vyplňovala již v hořejší části svahu až do hloubky 170 cm v sektoru I1 a I0 prostor různorodá kamenná destrukce opukových kamenů, svažujících se se svahem k SZ. Kamenná destrukce byla tvořena několika vrstvami kamenů různé velikosti a odlišnou strukturou hlinité příměsí. Téměř pod ornici nasedala vrstva větších opukových kamenů s šedohnědou hlinitou příměsí humusovitého charakteru (vrstva č. 3). Pod touto vrstvou se nacházely větší opukové kameny s drobnou kamennou drtí síly místy až 60 cm (vrstva č. 4). Opuková drť s velkými kameny splývala na JV straně, v místech, kde začíná svah, s vrstvou opukové drtě, na jejímž povrchu byly velké opukové kameny (vrstva č. 9). Tyto 3 vrstvy kamenné destrukce byly od dalších níže položených vrstev odděleny tenkou, maximálně 10 cm silnou vrstvou sazovitě černé hlíny s uhlíky (vrstva č. 5). Poté následovalo cca 30 cm vysoké hlinitojílovité souvrství, složené z tmavošedohnědé hlinité vrstvy (vrstva č. 13), tmavě hnědé hlíny (vrstva č. 14), světlehnědé jílovitohlinité vrstvy (vrstva č. 18) a ze šedohnědé až světle hnědé hlinitojílovité vrstvy s menšími opukovými kameny (vrstva č. 20), která zároveň tvoří i nejspodnější vrstvu destrukčních opukových kamenů (Archív, ARUP AV ČR). Vrstva č. 18. utváří dno žlábků, který byl patrný již při výzkumu v roce 1962. Na profilu lze také vidět, že žlábek je ohraničen směrem ke svahu ostrožny vrstvami č. 13 a č. 15 a do půdorysu je možné zasadit kůlovou jamku č. 19/62 a to v místě žlábků znázorněného na profilu.

Níže byla rozpoznána tmavá šedohnědá hlinitojílovitá vrstva (vrstva č. 19), zde byly vyklíněné světle až okrově hnědé vrstvy (vrstvy č. 10 – 12). Pod těmito hlinitojílovitými vrstvami se nacházely vrstvy velkých (vrstva č. 21) a menších opukových kamenů (vrstva č. 21). Pod nimi byly pozorovány vrstvy drobné opukové drtě barvy opuky i tmavšího zbarvení (vrstvy č. 22, 26). Tento nejspodnější horizont kamenné destrukce je poslední vrstvou obsahující nálezy, jak keramiku, zvířecí kosti, tak i mazanici (Archív ARUP AV ČR).

Pod vrstvami 22 a 26 se nacházela, souběžně s povrchem se k SZ svažujícím, tenká vrstva (max. 6 cm) sazovitě černé hlíny (vrstva č. 23), sledována byla i vrstva do červena vypálené hlíny (vrstva č. 27) pod čočkou spáleného obilí (vrstva č. 25) a čočkou světlého hlinitého jílu s drobnou opukovou drtí (vrstva č. 24). Nálezy jsou zastoupeny pouze v červeně vypálené vrstvě hlíny. JV směrem do centra hradiště směřovala vrstva tmavě šedohnědé hlíny vrstvy č. 13 a 18) se špinavě hnědou vrstvou jílu a opukových kamenů (vrstva č. 15). Tato vrstva tvoří dno žlábků JV od kamenných destrukcí (vrstva č. 6) (Archív ARUP AV ČR).

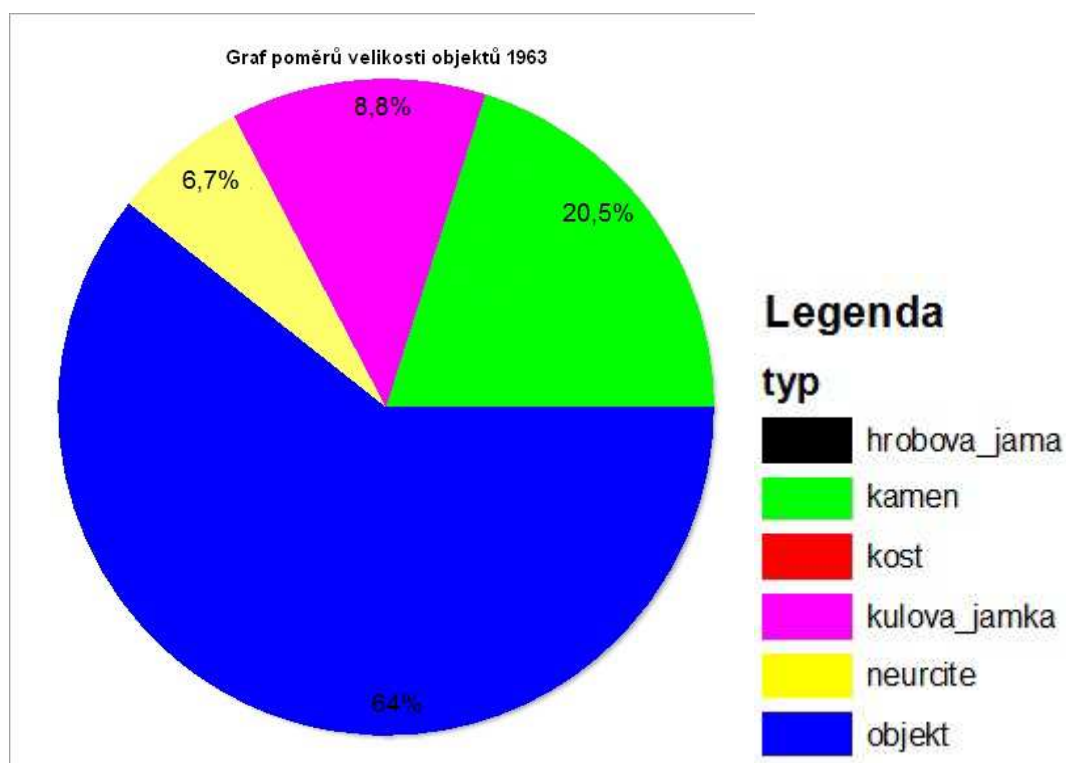
Tento horizont nasedal na vrstvu světlého, místy okrově zbarveného, až modrohnědého jílu (vrstva č. 30) a k SZ se svažujícímu povrchu zvětralé opuky (vrstva č. 33).

Podloží slovanského osídlení tvoří vrstva světle hnědého hlinitého jílu (vrstva č. 32) s nálezy pravěké keramiky.

Z výše popsaného profilu plyne, že destrukční vrstvy se svažují souběžně s podložím, tedy původním svahem, a nyní povrchem svahu. Výjimku tvoří vrstva č. 2, která nasedá svým spodním horizontem na již klesající destrukční vrstvy a svým rovným povrchem prodlužuje rovinu hradiště oproti původnímu terénnímu reliéfu o více jak 5 m. Profil této humusovité hlíny je nejspíše výsledkem splachové i kumulační činnosti, čemuž nasvědčují i časově různorodé nálezy, reprezentované denárem Břetislava I. z let 1050 – 1055 a na straně druhé keramikou z poloviny 13. století (Archív ARUP AV ČR).

11.3. Výzkum

Rokem 1963 vstoupily archeologické práce prováděné Východočeským muzeem v Pardubicích do stádia systematického výzkumu. Výzkum se soustředil na prověření existence „knížecího paláce“, situace takto interpretované J.L. Píčem v blízkosti příčného valu. Dále se také výzkum zaměřil na obvodové opevnění ostrožny v SZ části (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5790/63). Výzkum byl zahájen 2. 7. 1963. Dne 4. 7. 1963 byly ukončeny přípravné práce a započata skrývka sektorů D20 – 23 a O20 – 23 v JV části ostrožny (Archív ARUP AV ČR, č. j. 3810/63). 5.7 1963 byla skryta plocha v místech předpokládaného „knížecího paláce“ (Archív ARUP AV ČR, č. j. 4077/63). Výzkum podle plánu trval 3 měsíce a ukončen byl k 4. 10. 1963 (Archív ARUP AV ČR, č. j. 7122/63).

Graf č. 2: Poměr velikosti zastoupení jednotlivých objektů v roce 1963

11.3.1. Výzkum „knížecího paláce“

Pro ověření existence palácové stavby byla proveden plošný odkryv v sektorech F 20 – 23 až L20 – 23 a v sektorech M20 – 21 a N20 – 21, celkem šlo o 36 sektorů, což je plocha o velikosti 900 m². V téměř celé ploše se hned pod ornici nacházela ohraničená kamenná destrukce o šířce 2 – 5 m, táhnoucí se ve směru VSV-ZJZ (dlouhá 50 m). Tato destrukce místy narušena orbou, je skládána z větších i menších opukových kamenů, v některých místech lemovaných nebo překrytých opukovou drtí a příměsí hnědé hlíny. Povrch pod ornici tvoří od SZ od této destrukce hnědočerná hlína, na JV plošně omezená jílovitohlinitá vrstva bez kamenů (sektory I22-23 až L22-23), která je v sektorech I22-23 až H22-23 vystřídána hnědošedou hlinitou vrstvou s drobnými opukovými kameny (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5790/63).

V sektorech K20 – 21 byly objeveny, po sejmutí vrstvy opukových kamenů, hnědočerné až černé vrstvy a vrstvy slezskoplatěnické půdorysy objektů a kůlových jamek vyhloubených do zvětralé opuky. Výplň objektů se nijak nelišila od světlehnědé hlinitojílovité vrstvy pravěké (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5848/63).

V sektorech K22 – 23 byla objevena situace šedohnědé hlinitojílovité vrstvy s kameny. Kamenné místy působily dosti souvisle a tvořily i mezivrstvy s hlinitojílovitou hlínou. Tyto vrstvy výrazně připomínaly lomovou suť. Tento soubor vrstev tvořil výplň vyhloubeného útvaru v šířce 8 m ve směru SZ-JV. Hloubka útvaru byla 3 m, poté bylo upuštěno od dalšího

hloubení z bezpečnostních důvodů. Útvar porušoval původní mladohradištní situaci (hnědou až černou vrstvu). Podle charakteru zásypu a celkového kontextu byl útvar označen jako novověký lom na opuku, k jeho datování přispěl novověký střep s různobarevnou glazurou nalezený v úctyhodné hloubce 220 cm. (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5848/63).

V sektorech CH22 – 23 byl proveden řez podél kontrolního bloku CH/I, kde byl lom také zjištěn. Jeho stratigrafie byla téměř totožná jako v sektorech K22 – 23. Rozdíl byl sledován jen v nejsvrchnější vrstvě, a to ve vrstvě šedohnědé hlinité s drobnými opukovými kameny. Na základě dalších dvou řezů v sektorech F22 – 23 a G22 – 23 je možné s jistotou říci, že celá kamenná destrukce, kterou nejspíše považoval J. L. Píč za součást knížecího paláce, je zbytek těženeho kamene, který lemuje s větší či menší přesností SZ okraj lomu (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5848/63).

Současně probíhal výzkum i v sektorech F20 – 21 a G20 – 21, kde byly nalezeny mladohradištní keramické zlomky. Objekty a kúlové jamky byly zapuštěny do pravěké vrstvy. Výplně objektů měly šedočernou až černou barvu. Hloubka objektů nepravidelných půdorysů nepřesahovala 30 cm. Kúlová jamka 5/63 a objekt 8/63 měly stěny i dna červeně vypálené. Všechny objekty obsahovaly mladohradištní střepový materiál. Mezi další nálezy patří také zvířecí kosti a kovové předměty (Archív ARUP AV ČR, č. j. 6255/63).

V sektorech J22 – 23 a K21 – 22 byly vedeny 1 m široké sondy. V sektoru J22 – 23 zasáhly těleso opukového lomu. V tomto sektoru byl prozkoumán pouze obj. č. P3/63. Dokumentace sondy v sektorech K20 – 21 nebyla vyhotovena v dostatečné kvalitě, a tudíž všechny objekty, kúlové jamky a další situace jsou dodatečně určeny autorkou.

V sektoru CH20 – 21 se nacházejí 4 kúlové jamky (21/63, 22/63, 23/63, bez evidenčního čísla), které tvoří linii. 3 kúlové jamky také zasahují do profilu JZ stěny sondy. Kúlové jamky jsou od sebe vzdáleny v průměru 150 cm. Zde je možné, že se jedná o stavbu nadzemní konstrukce. Pokud přijmeme takovou tezi, spadá stavba do mladohradištního období, případně se může jednat i o stavbu pravěkou. Na tuto otázku by mohl odpovědět pouze revizní výzkum.

Slovanské osídlení bylo nakonec doloženo 14 objekty a 31 kúlovými jamkami. Všechny objekty byly většinou kruhového půdorysu (obr. č. 25). Celkem 26 kúlových jamek bylo vyloženo opukovými kameny (obr. č. 26) (Archív ARUP AV ČR, č. j. 7122/63).

11.3.2. Výzkum obvodového opevnění

Výzkum obvodového opevnění u vrcholu akropole (sektory II-2) pokračoval rozšířením loňské sondy o 1 m širokou sondu v délce 3 m (obr. č. 29 a 30). Pod ornici se nacházela

hnědošedá až tmavošedá splachová vrstva, pod níž byla odkryta nesouvislá kamenná destrukce, která na rozhraní sektorů II-2 nasedala na jílovitou slezskoplatěnickou vrstvu klesající k SZ (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5848/63).

Sklon podloží je souběžný s povrchem svahu. Soubor vrstev opukových kamenů a hlinitojílovitých vrstev s ojedinělými vrstvičkami mazanice mezi splachovou vrstvou a podložím má destrukční charakter. Zajímavá je popelovitá vrstva s četnými opukovými zlomky a několik mezivrstev se spálenou hlínou a obilím. Na základě získané stratigrafie je bohužel obtížné stanovit přesnou polohu opevnění, případně provést jeho rekonstrukci. Obvodové opevnění bylo nejspíše lehčího rázu, probíhající v blízkosti okraje ostrožny, kde byly na povrchu pravěké vrstvy zjištěny kúlové jamky a zbytky spálených dřev. Kamenná destrukce začíná právě v těchto místech, a proto je možné, že s kúlovými jamkami souvisí a původně tvořila čelní kamennou plentu dřevohlinité hradby (Archív ARUP AV ČR, č. j. 6255/63).

Podobně jako v roce 1962 bylo v nejspodnější části splachové vrstvy nalezeno množství mladohradištní keramiky, zvířecích kostí a železných předmětů (především nože). Vedle toho byly nalezeny i dva stříbrné denáry Břetislava I z let 1050 – 55 (viz kapitola o interpretaci) a jedna bronzová přezka (evidenční č. 60/63) (Archív ARUP AV ČR, č. j. 5790/63).

12. JEDNOTLIVÉ ČÁSTI NÁLEZOVÉHO FONDU

12.1. *Keramika*

12.1.1. Keramika v Čechách

Chronologická klasifikace nádob, založená na formě okraje a jeho profilaci, byla již několikrát kritizována. Bylo poukázáno, že se jedná spíše o technickou záležitost, která těžko poslouží k dataci i jako stopa bližších i vzdálenějších kulturních vlivů. Přesto řada autorů, zabývajících se hradištní a středověkou keramikou, musí tento prostředek stále užívat, hlavně u materiálu sídlištního. Jiným často důležitějším kritériem je výzdoba keramiky. Jednotlivé prvky jsou sice určovány vůlí výrobce, ale také souborem tradic a vkusem doby. Podle badatelů navazuje keramika až do 14. století na tradice staroslovanské, až od 15. století vznikají zcela odlišné skupiny ((Krumphanzlová, Z 1974, 81).

Technologická hodnota nádoby je považována za jedno z důležitých kritérií při třídění slovanské a středověké keramiky nejen u nás, ale i v zahraničí. Keramika bez kruhu a na kruhu pomalu a rychle rotujícím odlišovala od sebe starohradištní, středohradištní a mladohradištní období²³ (Krumphanzlová, Z 1974, 81 – 82).

Starohradištní keramika vzhledem ke svému množství neumožňuje přesnější charakteristiku a dá se technologicky odlišit od středohradištní pouze podle dekoru (Frolík, J. – Sigl, J. 1995, 69).

Pro středohradištní keramiku jsou typické několikanásobné hřebenové vlnice, hřebenové vpichy, někdy v kombinaci. Technologicky je tato keramika převážně hnědých a červeně hnědých odstínů, makroskopicky hrubého ostřiva s množstvím slídy a měkkého oxidačního výpalu. Nejlepší identifikace je podle přítomnosti hřebenové vlnice, několikanásobných vpichů a slídnatého ostřiva (Frolík, J. – Sigl, J. 1995, 69). Okraje jsou profilovány jednoduše. Objevuje se i kombinace výzdobných motivů jednoduché nebo vícenásobné vlnice s vodorovnými liniemi. Pod tímto motivem je výduť a spodní část nádoby pokryta nepravidelnou hustou rytou šroubovicí (Frolík, J. – Sigl, J. 2001, 130).

Období mladší doby hradištní splývá v podstatě s tzv. denárovým obdobím českého mincovnictví. Nejstarší zařazené mince jsou přemyslovské denáry z poloviny 10. století a končí mincovní reformou Přemysla I. asi roku 1210, která nahradila denárový systém novou mincí brakteátovou. Nálezy z tohoto období patří k nejvýznamnějším a nejméně často

²³ S tímto tématem vznikly i dva zásadní problémy. Rozlišení hradištního, městského a venkovského prostředí. Tak se mohlo stát, že nádoby různé kvality mohou pocházet ze stejného časového období. Druhým problémem jsou hrnčířské značky. Ve značkách byly postupně hledány symboly s významem neznámým, křesťanským, značky odlišovaly zboží, marky výrobců, potvrzení o odevzdání naturální renty, označení vlastnictví feudála, znak zákazníka, pouhou výzdobu apod. (Krumphanzlová, Z 1974, 82).

objevovaným (Radoměřský, P. – Richter, M. 1974, 60 – 62). Postupně dožívá technologie typická pro středohradištní období, dvojkónické tvary. Ve 12. století nastává zlom. Stejná technologie je užívaná až do pokročilého 13. století a zřejmě až v 2. polovině 13. století je nahrazena novou vrcholně středověkou technologií. Proto není snadné odlišit soubory mladohradištní (tedy 12. století a soubory tradičně označované jako pozdněhradištní (1. polovina 13. století) (Frolík, J. – Sigl, J. 1995, 70). Ve výzdobě doznívá vlnice a to jednoduchá, často nepravidelná. V hmotě již téměř mizí slída a písčité ostřívo působí dojmem značného nakupení v keramické hmotě. Typické barevné odstíny jsou hnědá až cihlově červená. V profilaci okrajů nastupuje kromě jednoduchých forem nepravé okružní. Keramický materiál datovaný mincemi ze 13. století se vyznačuje hlavně použitím motivu ryté šroubovice, hustě vedle sebe kladené (Radoměřský, P. – Richter, M. 1974, 62). Ta je částečně kombinovaná s jednoduchou vlnicí či vrypem, které se výjimečně vyskytnou samostatně. V keramice přibývá šedých a černých odstínů (Frolík, J. – Sigl, J. 1995, 69).

Ve 14. století navazují keramické nádoby na vývoj zachycený již ve 13. století. Výzdobným motivem je hustě kladená vývalkovitá šroubovice. Hliněný materiál je vypálen méně dokonale. Tento vývoj hrncovitých nádob má své pokračování i na keramice z doby okolo roku 1400 a na počátku 15. století. Důležitý je poznatek, že nádoby ze 14. století zachycují prolínání dvou základních způsobů vytváření nádob, tj. obtáčení a vytáčení. Tento trend je možné pozorovat výjimečně i na nálezech z konce 13. století. Veškeré keramické výrobky, které můžeme úspěšně datovat do 14. století, jsou ještě zhotovovány lepením a obtáčením, povrch uvnitř nádoby nese stopy po původním lepení a obtáčení, tak i vytáčení alespoň horní části nádoby. Lze vyvodit závěr, že v celém 14. století na našem území byly používány starší techniky výrobních způsobů a že teprve okolo roku 1400 nastupují nové trendy ve výrobě keramických nádob (Radoměřský, P. – Richter, M. 1974, 62 – 63).

12.1.2. Keramika na Moravě

Keramika 10. století

Po celé 10. století se hlavně na severní a střední Moravě udržují tradice velkomoravské keramiky. Ve výzdobě 10. století dominuje výzdoba jednohrotým nástrojem v podobě rýhy v kombinaci s jednoduchou vlnovkou. Vlnovka bývá často umístěna pod hrdlem a pod ní následují rýhy. V jiných případech je vlnovka umístěna na maximální výdutí a z obou stran obklopena rýhami. Vlnovka bývá nízká, středně hustá, rýhy jsou široké. Objevují se i výzdobné motivy provedené hřebenovým nástrojem, kde jsou hřebenové pásy na nádobě umístěny těsně vedle sebe nebo vytvářejí svazky oddělené volnými plochami. Již v 2. polovině 10. století se objevují šikmé vrypy nebo dlouhé záseky na podhrdlí, které jsou na zbytku nádoby doplněny prostými rýhami. Šikmé záseky s rýhami jsou charakteristické pro výzdobu keramiky až v 11. století. Hřebenový vpich s rýhami se hojně vyskytoval v 1. polovině 10. století. Jeho výskyt vrcholí v 2. polovině 10. století. Postupné zjednodušování výzdoby a nízká rotace kruhu způsobily rozpad nízké vlnovky umístěné pod hrdlem a vznik šikmých zásahů. Ojediněle se objevuje výzdoba hřebenovou vlnicí, která dominovala v dřívějším období raného středověku. Naopak do popředí se dostávají plastické lišty, které jsou důležitým prvkem pro mladohradištní období. S plastickými lištami se setkáváme v pokročilém 10. století, zejména na větších masivnějších nádobách, jsou často zaznamenávány na zásobnicích (Balcárková, A. 2013, 787 – 788)

Dalším charakteristickým prvkem pro velkomoravskou keramiku je přidávání grafitu do keramické hmoty. S tímto trendem se setkáváme již v středohradištním období. Zastoupení grafitu v keramické hmotě postupně sílí a od 2. poloviny 10. století tuhová keramika již převládá (Balcárková, A. 2013, 788)

Horizont přelomu 10. a 11. století

Toto období je v rámci morfologie keramiky výrazným momentem. Ve srovnání se stále nevyjasněným obdobím se v keramice okolo r. 1000 začínají vymezovat prvky charakteristické pro tuto fázi vývoje. Jednoznačně reprezentují tuto situaci nádoby s odsazeným hrdlem. Jsou zdobeny liniemi šikmých záseků či vrypů pod hrdlem. Tyto motivy jsou ještě doplněny horizontálními rýhami. Tento keramický typ se vyskytuje i v 1. polovině 11. století. Záseky v místě odsazení se střídají s jinými motivy jako hřebenový vpich či dvojité záseky, a to hlavně na tuhované keramice. Ojediněle se na podhrdlí objevuje i hluboce vyrytá vlnovka. Tvary keramických nádob jsou jak s výdutí položenou v horní části nádoby, tak i vejčité hrnce s nižší výdutí. (Balcárková, A. 2013, 788)

Významným morfologickým prvkem přelomu 10. a 11. století je výskyt velkých nádob s plastickými lištami kombinovanými s bohatou výzdobou, hlavně hřebenovými vpichy či záseky. Plastický výzdoba v podobě lišt byla vázaná hlavně na masivní tvary nádob, zásobnice. Lišty se vyznačují různorodou profilací, převážně však tvaru trojúhelníku, lichoběžníku, obdélníkovité a oblé, které výrazně vystupovaly z těla nádob. K jakému účelu tyto tvary sloužily, není jisté. Není možné však tyto zásobnice srovnávat s typy z 2. poloviny 11. a 12. století. Tyto tvary tudíž představují důležitý chronologický prvek. Při jejich výrobě byla užita keramická hmota s grafitem. Ojedinele se vyskytují v tomto období keramické nádoby s vyšším obsahem slídy (Balcárková, A. 2013, 788).

Okolo roku 1000 se také na Moravě objevují nádoby s válcovitým hrdlem zakončeným prostým seříznutím, které jsou spojovány s polskou produkcí. Typické jsou tyto nádoby pro celou 1. polovinu 11. století a vyskytují se až do 13. století. Jejich výskyt se považuje na Moravě za chronologický mezník. Zpočátku byly nejspíše pouze importem, později zdomácněly v místní výrobě (Balcárková, A. 2013, 788).

Keramika 2. poloviny 11. a počátku 12. století

V 2. polovině 11. století vrcholily změny ve vývoji moravské keramiky. Nádoby s odsazenými hrdly postupně mizí a hojně se začaly objevovat typy charakteristické pro mladohradištní tradici. Zejména masivní zásobnice z grafitového materiálu zdobené plastickými lištami. Ve 12. století převažují situlovité hrnce s maximální výdutí v horní části nádoby, často ještě s odsazeným hrdlem od výdutě. Hrdla nádob bývala většinou zesílená zejména v místě odsazení (Balcárková, A. 2013, 789).

Nejdůležitějším prvkem pro morfologii je proces vytažení okraje. Již od přelomu 10. a 11. století narůstá tendence protažení horní hrany okraje, a tak vznikly různé modifikace okrajů. Při protažení horní hrany okraje došlo zároveň k mírnému prožlabení vnitřní strany okraje. Postupně se začínají objevovat okraje s vzhůru vytaženou lištou, které pravděpodobně vycházejí ze tvarů zesílených, kolmo seříznutých s prohnutím na vnější straně. U zásobnic jsou typické kyjovitě zesílené okraje, někdy zesílené trojúhelníkovitou lištou na vnější straně, hrdlo bývá dovnitř prožlabeno. Jde o starší typy kyjovitých okrajů různě profilovaných, směrem vzhůru se zužujících. Kyjovité okraje se u zásobnic objevují už v 1. polovině 11. století a jejich vývoj pokračuje až do století následujících. (Balcárková, A. 2013, 789)

Po celé 11. století ve výzdobě převládá rýhování. Rýhy bývají široké a hluboké, někdy mají podobu žlábků. S počátkem 12. století se rýhy rozšiřují do podoby žlábků. Pro mladší období je charakteristická spirálovitě vinutá rýha po obvodu nádoby. Objevuje se také typická kombinace šikmých vrypů pod hrdlem s horizontálními rýhami, záseky byly postupně

vystřídány čoučkovitými vrypy. V případě plastické výzdoby dochází v 2. polovině 11. století k jejich redukci. Na hrncích zcela tato výzdoba chybí. Také na zásobnicích byl zaznamenán pokles výzdoby, byly zdobeny plastickými lištami a objevuje se jednoduchá výzdoba v podobě vlnovky či rýh, pokud se objevují, tak jsou nízké. Zásobnice následujícího 12. století jsou opět bohatě zdobeny. Ojedinelé se v 2. polovině 11. století zaznamenávají prvky typické pro celé 12. století, a to jsou lichoběžníkovité či obdélníkovité lišty (Balcárková, A. 2013, 789).

Keramika 12. a počátku 13. století

Vedle situlovitých tvarů se ve 12. století objevují i hrnce soudkovité či vejčité profilace. Zásobnice v tomto období dosahují své maximální výšky. Mezi ojedinělými nálezy se setkáváme s mísami či pánvemi a sporadicky i s láhvemi. Na severní Moravě byla zaznamenána větší tvarová variabilita keramiky (Balcárková, A. 2013, 789).

Ve 12. století dominovaly vzhůru vytažené okraje s lištou či hranou. Redukce lišty na okraji umožnila hrnčírům zvýšit vytažení, ve 12. století však už nedochází k velkému zvýšení okraje na rozdíl od období předešlého. Začínají se objevovat okraje vytažené, vykloněné či svislé, tzv. římsovité, které jsou typické pro 1. polovinu 13. století. Vnější strana okrajů bývá velmi často zdobená rýhami, jednoduchou vlnovkou a později radélkem (Balcárková, A. 2013, 789 – 790).

Ve výzdobě převládalo po celé 12. století horizontální rýhování a ryté šroubovice v podobě širokých hlubokých rýh, někdy až žlábků, které se začínají v tomto období rozmáhat. Objevuje se také široká vlnovka v kombinaci s rýhami. Stěny masivních zásobnic jsou zdobeny šikmými vrypy, vlnicemi a žlábků v kombinaci s bohatě profilovanými plastickými lištami (Balcárková, A. 2013, 790).

Pozdně hradištní tradice v keramice v 1. polovině 13. století mizí a nově se prosazuje vrcholně středověké zboží. Charakteristickým znakem keramiky 13. století je slída, která se přidává do keramické hmoty jako náhrada písčité složky. Slída postupně vytlačila grafit (Balcárková, A. 2013, 790).

12.1.3. Výzdoba

Hrncovité nádoby lze rámcově rozdělit do 4 skupin. Skupina A je velmi podobná s keramikou starší tradice vycházející z keramiky starohradištní. Hrnce hnědé barvy mají plynulou esovitou profilaci, jednoduchý okraj a větší váhu. Keramické těsto obsahuje příměs slídy. Ve výzdobě je kombinovaný hřebenový vpich s vlnicí. Nádoby mají maximální výduť

umístěnou do horní třetiny těla. Průměr výdutě a okraje mohou být rozdílné nebo i stejné (Tomková, K. 2005, 293).

Skupina B má s předchozí skupinou několik podobných rysů: jednoduchý okraj, hřebenovou výzdobu a větší váhu nádoby. Výzdoba hřebenová je však doplněna pásy a vlnicemi. Některé exempláře již mají povrch krupicovitý. Výduť u této skupiny je položena níže než u předchozí skupiny a je méně výrazná (Tomková, K. 2005, 294 - 295).

Obě skupiny můžeme datovat do poměrně širokého intervalu vymezeného lety 850 – 1000 (Tomková, K. 2005, 298).

Do skupiny C jsou řazeny nádoby okrově šedé až šedé barvy, převažuje krupicovitý povrch. Objevuje se větší variabilita okrajů, vedle jednoduchých okrajů nastupují prožlabené. Značně rozšířenou sledujeme i výzdobu. Doložena je výzdoba hřebeny (pásy, vlnice, vpichy), jednoduchá rytá i kombinace. Objevuje se i použití dvojrydla. Novinkou je vytváření výzdoby nepřerušným tahem výzdobného nástroje (šroubovicovitý). Dna nádob jsou hladká, objevují se značky v podobě nevycentrovaných křížů v soustředných kružnicích. Umístění i průměr výdutě je variabilní (Tomková, K. 2005, 295 – 296). Nálezy tohoto typu by měly vyplňovat poslední třetinu 9. století a podstatnou část století 10. (Tomková, K. 2005, 298).

Ve skupině D jsou zastoupeny nádoby relativně málo ostřeného keramického těsta, stejně jako z těsta výrazně ostřeného s krupicovitým povrchem. Doložen je okraj prožlabený, kalichovitý. Charakteristická je šroubovicovitě tažená výzdoba (Tomková, K. 2005, 297). Poslední skupina spadá do období konce 10. a počátku 11. století (Tomková, K. 2005, 298).

Zvláštním druhem keramiky je keramika tuhová, která měla patrně svůj speciální účel. Objevuje se zhruba až v 2. polovině 9. století zejména na Českobudějovicku a Tábořsku, kde bylo možné přírodní grafit získávat přímo z povrchu. Již na počátku 10. století začala pronikat severněji, ačkoliv jsou významné lokality, kterým se vyhýbala (Klučov, Kouřim) (Krumphanzlová, Z 1974, 90).

Tuhová keramika se zhotovovala původně v okolí doudlebského hradiska a později se trend přidávání tuhy do hrnčířské hlíny při výrobě velkých nádob se specifickým účelem a některých zásobnic obecně rozšířil. Keramika se objevuje především na sídlištích, v hrobových nálezích se vůbec neobjevuje (Krumphanzlová, Z 1974, 90).

12.1.4. Hrnčířské značky

Značkám byla věnována značná pozornost již od sklonku 19. století. K tomu vedla nejspíše badatele snaha objasnit důvody hrnčířů, které vedly k jejich uplatnění (Varadzin, L. 2004, 53). Značka je definována jako plasticky vystupující či vhloubený obrazec na vnější straně dna některých keramických nádob (Lutovský, M. 2001, 374). Značky dělíme podle

způsobu vzniku na plastické a ryté²⁴. Na Moravě se značky objevují již v předvelkomoravském období. Doloženy jsou na Pohansku u Břeclavi a v Mikulčicích. Datovány jsou na přelom 8. a po celé 9. století. V Čechách se objevují v 2. polovině 9. století. Prokázány jsou třeba na Litoměřicku. Počátky značek v Čechách je možné spatřovat v souvislosti s pronikáním vlivu z Moravy. V 10. století jsou značky již obecně užívány a jsou známy na většině raně středověkých lokalit jako Stará Kouřim, Zabušany, Bílina atd. Poměr značených nádob klesá na konci století 13. a plně mizí až v 2. polovině 14. století a v 1. polovině 15. století. Lze se domnívat, že v závěrečné fázi neměly značky již žádný význam a jejich výskyt je spojen s používáním rychle rotujícího hrnčířského kruhu s odřezáváním nádob od něj (Pták, M. 2012, 6 – 7).

Značky využívají široké škály motivů, od nejjednodušších jako kříže a kruhy až po velmi složité a propracované obrazce. Některé motivy prošly vývojem (dorývání desky a přidávání dalších obrazců). Ve snaze dělit motivy do skupin či tříd bylo vytvořeno několik systémů. Nevýhodou je, že jsou vytvořeny pouze na daný studovaný soubor keramiky, který autor zpracovával. Z. Váňa vytvořil členění na základě nálezů z lokalit Zabušany a Bílina (Váňa. Z. 1973,).²⁵Jiné členění využívá M. Richter na lokalitě Hradištko u Davle či M. Procházka (Pták, M. 2012, 9 – 10).

Nález identických značek má nemalý význam. Předpokládáme, že si hrnčíři matrice nevyměňovali, a tím pro nás jsou indikátory jednotlivých hrnčířských dílen. Shromáždění většího počtu identických značek může vést k poznání distribuce výrobku příslušné dílny. Také se nám s tímto studiem otevírají dveře k poznání technologie jedné dílny. (Varadzin, L. 2007, 54 - 55).

Výzkumem byly značky zjištěny u všech velikostí, kromě zásobních. Nejčastější umístění je ve středu dna, někdy pokrývají i větší část plochy dna. Nejobvyklejší je motiv plastického kruhu, vyskytuje se členěný, nebo zcela jednoduchý. Samotné kříže a několikacípe hvězdy byly také zaregistrovány stejně jako členěný čtverec. Poměrně časté

²⁴ Plastické značky vznikají nejčastěji otištěním obrazce vyrytého do dřevěné podložky hrnčířského kruhu. Ryté značky jsou méně časté a vznikají vyrytím do dna nevypálené či vypálené nádoby (Pták, M. 2012, 6).

²⁵ Skupina A – kruhové značky
Skupina B – kříž
Skupina C – kříž v kruhu
Skupina D – kolo
Skupina E – hvězda
Skupina F – vířivé motivy
Skupina G – čtverhranné značky
Skupina H – zvláštní značky
Skupina I - ruka

jsou rovnoběžné přerušované plastické lišty. Není možné stanovit chronologický vývoj značek ani jejich postupné ubývání (Pavlů, I. 1971, 87).

L. Varadzin studoval hrnčářské značky na lokalitě Stará Boleslav a zde vyčlenil 4 skupiny²⁶ (Pták, M. 2012, 10). Autorka z tohoto třídění bude vycházet.

Značky registrované při studiu keramického materiálu uloženého na odborných pracovištích se jevíly jednoduchého provedení. Jednoznačně převažovaly značky třídy A. nejčastěji se vyskytovaly značky „kruh s křížem“ a kruh (podle Varadzina typy 1 a 8). Dále byla zaznamenána značka třídy C, a to v podobě kříže a svastiky (podle Varadzina typy 5 a 11). Objevují se však i motivy, které se nenacházejí v staroboleslavském souboru. Jsou jimi kruh s paprsky a kruh s děleným křížem. V souboru z Vraclavi se nachází také velký počet den, kde byly zaznamenány motivy, ale v tak torzovitém stavu, že nebylo možné určit celkový motiv.

V pardubickém muzeu byly objeveny pouze motivy třídy A „kruh a kruh s křížem“ a třídy C „kříž“. Na hradeckém pracovišti byly zaznamenány kromě těchto motivů i kruh s paprsky, což jsou trojúhelníčky rozšiřující se směrem od středu dna, kde je umístěna plastická kulička, a také kruh s křížem v polovině jsou ramena dělena.

12.1.5. Keramika Vraclavská

Keramický soubor je složen převážně z malých zlomků výdutí, okrajů a den, do jisté míry limitující správné morfologické určení tvarů nádob. Ve studovaném souboru jednoznačně převažují hrncovité nádoby. Nádoby jsou nositelem informace nejen o technickém postupu hrnčíře, ale i o jeho estetickém cítění a momentálním rozpoložení (Tomková, K. 2005, 290 – 291).

Dominující barvou nádob je světle šedá až okrová. Stopy tmavě šedého zakouření jsou známky praktického používání nádob v běžném životě. Značná část nádob byla vyrobena z hmoty, jejíž příměs vystupuje na povrch v podobě drobnějších či nápadnějších zrn. Hovoříme v tomto případě o „krupicovatém“ povrchu (Tomková, K. 2005, 292).

Na vnitřních stěnách některých nádob je možné sledovat techniku vytváření z válečků. Patrné jsou i stopy po obtáčení nádoby od výdutě výše. Vnitřku nádoby byla zpravidla věnována menší pozornost (Tomková, K. 2005, 293).

Nejčastěji jsou zastoupeny podle rekonstruovatelných tvarů hrnce vejčitého tvaru s výdutí posazenou v horní třetině výšky a protáhlé vejčité nádoby dosahující výšky

²⁶ Třída A – motivy v kruhovém rámování

Třída B – motivy v čtyřúhlém rámování

Třída C – prosté motivy bez rámování

Třída D – všechny fragmentarizované motivy, které nelze zařadit k žádné z tříd (Pták, M. 2012, 10).

30 – 40 cm. Zcela ojediněle se vyskytují silnostěnné, patrně zásobníkové hrnce se slabě rozevřeným okrajem a výzdobou jednoduchých hluboce rytých nízkých vlnic (Richter, M. – Vokolek, V. 1995, 59).

Největší procento zastupují zlomky nezdobené, což je charakteristické pro většinu sídlištních lokalit. Druhou nejpočetnější skupinou jsou okraje s výdutí, které byly zdobené (obr. č. 31). Další kategorií jsou pouze okraje, zdobené výdutě a poslední zmíníme dna.

V nálezovém fondu Východočeského muzea v Pardubicích jsou uloženy 2 rekonstruované nádoby. Miniaturní nádobka vysoká 32 mm, průměr dna 37 mm a vnější průměr okraje 46 mm. Povrch bez jakékoliv výzdoby, hladký, barva šedá. Okraje jednoduché profilace. Druhá nádoba vysoká 130 mm s vnějším průměrem okraje 115 mm a dna 60 mm. Na dně nádoby se dochovala hrnčířská značka v podobě soustředného kruhu členěného křížem. Povrch hnědošedé barvy, maximální výduť umístěná v horní části nádoby. Výzdoba kombinací motivů šikmých záseků na podhrdlí, poté jednoduchá vlnovka, pod kterou se nacházejí 3 ryté linie. Okraj jednoduché profilace, hrdlo kalichovitě prohnuté. Podle výzdoby by bylo možné datovat nález do 10. století.

V rámci zkoumaného keramického materiálu bylo možné sledovat 2 typy keramické hmoty. Prvním typem je materiál dobře pálený s hrubými většími kousky ostřiva, který je tvrdší a odolává lomu. Má jednotnou barvu. Druhá skupina je špatně vypálená z jemného materiálu, kde již není možné rozeznat kousky ostřiva, snadno se láme a není jednotné barvy. Naprostá většina keramického materiálu obsahovala písečné ostřivo, další velké množství bylo viditelně ostřeno slídou, a to v množství velkém i menším. Velmi málo fragmentů bylo vyrobeno z keramické hmoty s příměsí grafitu. Technologie výroby keramiky byla použita dvojí. Jak vytváření nádob ručně lepením válečku, tak i obtáčením. V souboru se nachází nádoby i kombinující obě techniky. Stopy od obtáčení se nacházejí na horní části nádob v podobě koncentrických kruhů, výrazné jsou hlavně na vnitřní straně okrajů.

Profilace okrajů prostupuje jak 10. tak až počátkem 12. století. Objevují se jak okraje kalichovité, které jsou výborným dokladem kontaktu se středočeským prostředím, tak i Moravou (Richter, M. – Vokolek, V. 1995, 60). Další zástupce jsou okraje prohnuté jednoduchého, tak i různě zakončené, seříznuté, zaoblené atd. Postupně se okraje vyvíjejí do formy vytažených okrajů, v souboru zastoupeny různými variantami. A datujeme je do 2. poloviny 11. a 12. století.

Výzdoba se vyznačuje také pestřejší skladbou. Poměr zdobených a nezdobených zlomků naznačuje tendenci umisťovat výzdobné prvky jen na podhrdlí a největší výduti. V celém souboru převládá jednoznačně výzdoba prováděná hřebenovým nástrojem. Nejvíce

se objevovaly hřebenové vlnice a pásy. Druhou nejčastější výzdobou byly pouze hřebenové pásy, či jen hřebenové vlnice. Další skupinu tvoří hřebenové vpichy v kombinaci s vlnicemi a pásy. Keramika jednozubým nástrojem je zastoupena rýhami a vlnovkami, provedenými poměrně úzkým rydlem. Záseky se objevují v menší míře (Balcárková, A. 2010, 168 – 178). Objevuje se výzdoba starší středohradištní tradice jako plastické vývalky, vlnice nad rýhami či hřebenový vpich a ryté linie. Další výzdobné motivy typické pro starší dataci jsou několikanásobné vlnice v kombinaci s horizontálními liniemi či vpichy, záseky. Vývalky se objevují na podhrdlí, kombinované s vpichy, vlnicí a rýhami. Vrypy jsou kladeny na zlomcích šikmo a pouze v jednom pásu. Vývalky jsou výrazněji plastické a tvoří pás na podhrdlí (Richter, M. – Vokolek, V. 1995, 60) Na výrobcích šedivě hnědé a šedivé barvy byla prováděna výzdoba vícenásobnou vlnicí a rýhováním. Okraje převážně rozevřené a různě seříznuté. Naproti tomu se vývalkové pásy a jejich kombinace s dalšími prvky nacházejí na tmavě šedých až šedočerných nádobách, tvrdě vypálených a hojněji střených. Nejstarší úroveň raně středověké keramiky reprezentují výrobky se silnou příměsí slídy. Společně se však s tímto typem objevují i zlomky s menší příměsí (Richter, M. – Vokolek, V. 1995, 60 - 62). Postupně jsou vlnice vystřídány záseky. Toto se děje v 2. polovině 11. století. V profilaci okrajů zaznamenáváme trend vytažení jedné hrany okraje, kdy zároveň dochází k prohnutí směrem k vnitřní straně okraje. Spolu s tímto typem profilace nacházíme i okraje různě seříznuté. Na maximální výduti nádob, většinou větších tvarů a zásobnic registrujeme plastické lišty, v tomto časovém úseku již obdélníkového tvaru. Pokud se dochovala výzdoba, většinou využívá motiv šikmých záseků. Charakteristické pro tento časový úsek je odsazené hrdlo. Pro 2. polovinu 11. století a počátek 12. století již znamená změnu ve výzdobě, která se orientuje jen na výzdobné motivy prováděné jednozubým nástrojem. Pokud se na nádobách objevují vodorovné linie, jsou již hlubší a připomínají žlábků.

Chronologicky nejmladší jsou nádoby s okraji vytaženými a vně vyhnutými. Hlavním výzdobným motivem jsou žlábků, které jsou poměrně hluboké a kombinované dalšími výzdobnými prvky. Ojedinele se vyskytuje výzdoba ozubeným kolečkem. Na dnech nádob je možné rozeznat plastické hrnčířské značky. Tyto významné prvky datujeme do 12. století. Výzdobu prováděnou radélkem však nezaznamenávají badatelé před r. 1200. Mluvíme tedy už o výzdobných prvcích pozdně hradištního období.

Dna neoplývala velkou variabilitou. Jedná se o prostá dna s rovnou plochou bez vyklenutí. V několika případech byla provedena v ruce. Značky na dnech jsou důkazem použití ručního hrnčířského kruhu. Značky plastické se nejčastěji objevují na mladohradištní

keramice, jejichž využití datujeme do 11. – 12. století (Balcárková, A. 2010, 178).

12.2. Přesleny

Přesleny zhotovené z hlíny, řidčeji z kamene a skla nacházíme na sídlištích z 10 a 11. století, ale i z dob pozdějších (Krumphanzlová, Z 1974, 77). V době slovanské často přesleny plnily formu směny (Balcárková, A. 2010, 186).

Celkem bylo nalezeno 30 kusů, 8 z roku 1962 a 21 z roku 1963 (obr. č. 32) a jeden, který není možné zařadit ke zkoumané sezóně. Přesleny dvojkónického tvaru se dochovaly v počtu 4 kusů, dále zaznamenáváme přesleny bochánkovité (19 kusů) a v některých případech byly použity zlomky keramických nádob (7 kusů). 3 kusy se dochovaly jen ve zlomcích.

12.2.1. Mazanice

Mazanice se nacházela jak v objektech, tak i v sídlištních vrstvách. Poměrně hojně byla zastoupena mazanice velmi kompaktní, silně vypálená. Převažovala však mazanice středně silně vypálená. Barva především hnědooranžová. Tvarově nebylo možné zachytit jakékoliv stopy po hlazení, konstrukcích.

Mazanice jakožto archeologický pramen je pozůstatkem zaniklých konstrukcí staveb a otopných zařízení. Sloužila převážně k omazávání stěn. Mazanice s otisky prutů indikuje stěny pletené. Naopak mazanice s otisky dřev dokazuje využití různých tesaných prvků při srubových konstrukcích staveb (Balcárková, A. 2010, 185).

12.3. Kovové nálezy

12.2.1 Esovité záušnice

Studium tohoto šperku s sebou nese několik problémů. Jedním z hlavních je přesné stanovení jeho funkce a využití. Předmět sloužící k ozdobě se nenosil zavěšen na ušním boltci, ale na stužkách, čelenkách či zapleten v copech. Záušnice je kovový předmět, šperk, sloužící k ozdobě hlavy. Je připevněn na hlavě po stranách a na čele. Tvar předmětu je kruhový, oválný a jeden konec je obvykle esovitě ukončen (Dresler, P. 2002, 6). Archeologie se trvale zajímá o tento šperk z důvodu výrazného zužování spektra artefaktů vstupujících od poloviny 10. století do hrobového celku. Esovité záušnice jsou vedle mincí klíčovým a většinou jediným datovacím prostředkem k rekonstrukci pohřebních aktivit v 11. a 12. století. Hrobové inventáře se vážou jen na hroby žen a mladých dívek, mizí

i náročné šperkařské produkty dostupné pouze zlomku populace. Záušnice rychle prostupují celou společností. Rozdíly mezi jednotlivými pohřebišti jsou dány pouze počtem záušnic a kovem, ze kterého jsou vyrobeny (Štefan, I. 2009, 171 – 185).

Základem pro správnou deskripci je tvar těla. Jak již bylo výše řečeno, kruhový nebo oválný. Jeden nebo oba konce jsou ukončeny kličkou, která je tvarovaná do podoby ležaté osmičky nebo písmene S. Kličky jsou roztepané nebo neroztepané a v některých případech bývají i zdobeny rýžkováním či žlábkováním. Tělo záušnice bývá vyrobeno z drátu, tyčinky, duté kovové trubičky. Drát nebo tyčinka záušnice mohou mít různé průřezy jako například čtvercový, kruhový, obdélný a oválný. Povrch těla může být upraven do hladka nebo tordovaný. Výzdoba záušnice se objevuje na dvojím místě, a to buď na kličce nebo těle šperku. Tělo bývá zdobeno plátováním, oplétáním, ovinutím nebo navléknutím dalšího kovového kroužku, korálku či bubínku. Vzácné jsou výzdobné techniky filigrán a granulace. Klička bývá zdobena rýžováním nebo žlábkováním. Počet se pohybuje od 1 do 10 a je limitován šířkou kličky (Dresler, P. 2003, 8).

První dělení záušnic provedl L. Niederle. I. L. Červinka nazývá šperk esovitým obuším. Tímto názvem dává v důraz styl nošení šperku na kožených páscích mezi očima a ušima nebo jako ozdobu kadeří, nikoliv za ušima na boltcích, jak se domníval J. L. Píč. Další typologii vytvořil I. Borkovský. V roce 1948 vydala K. Musianowicz práci, ve které vyčlenila celkem 11 typů záušnic, soustředící se na prostor raně středověké slovanské Evropy. Toto třídění je hlavní pro Polsko, a tak bylo i rozvíjeno. Všechny typy se badatelka pokusila datovat pomocí nálezů mincí, a to jak z depotů, tak i hrobů. Všechny předešlé i následující práce badatelů mají jedno společné. Třídění záušnic vychází z tvarové variability šperku a ta je v základu omezená kombinacemi ukončení a průřezu těla (Dresler, P. 2003, 52-53).

12.3.1.1. K původu esovitých záušnic

Původ esovitých záušnic lze dle jedněch názorů najít ve výskytu záušnic s velkým průměrem na Z od Čech. Další názor počítá s využitím esovité kličky na jiných typech šperků. Předchůdcem mohly být i náušnice/záušnice s několikanásobnou esovitou kličkou neboli meandrovité. Přesto se jedná o velmi odlišné případy. V prvním případě se jedná o formálně podobný šperk rozdílné velikosti a dalšími odchylkami²⁷. Doba výskytu velmi předchází dobu výskytu esovitých záušnic. Druhým případem se myslí výskyt esovitého ukončení nebo očka na špercích středohradištního období, a to hlavně v době současné náušnicím s očkem. Toto období je spojováno se začátky esovitých záušnic. Jedná se však

²⁷ Háčkovité ukončení druhého konce, neroztepaná klička.

pouze o jednu z forem ukončení nosného oblouku náušnic, která není dominantní částí tohoto šperku. Ve třetím případě je esovité ohýbání drátu výrazným výzdobným prvkem. S budoucími esovitými záušnicemi mají meandrovité záušnice společnou celkovou jednoduchost šperku a ploché roztepání jednoho z konců oblouku (Tomková, K. 2005, 258 - 259).

Další cesta esovité kličky mohla souviset s křesťanstvím. Tvzení, že esovitá záušnice, respektive esovitá klička se objevuje tam, kde dochází k první etapě christianizace společnosti, je do určité míry pravdivá. Přesto není možné tento proces spojovat s vývojem v oblasti šperkařství. Jak bylo výše uvedeno, mohlo mít využití esovité kličky zcela odlišné výchozí body. Kdybychom přijali tezi, že by byl šperk dobrou pomůckou propagace křesťanství, museli bychom vysvětlit, proč se tato forma šperku nerozvinula již na Velké Moravě (Tomková, K. 2005, 259).

12.3.1.2. Chronologie

R. Turek na základě několika nálezů esovitých záušnic a mincí z Čech stanovil časově vývojové schéma. Základem chronologie jsou průměry šperku a doba ražby mince, která byla společně nalezena. Do první třetiny 10. století lze datovat vznik náušnic s očkem a záušnic s esovitým ukončením (Profantová, N. 2013, 34). Je možné sledovat nárůst průměru těla záušnice s časem. V poslední čtvrtině 13. století se sice situace vrací na úroveň 11. století, ale tento stav je dán malým počtem vhodných exemplářů. Nejmladší esovité záušnice mají menší rozměry (cca 15 – 30 mm). Minimální průměr těla se až do 2. poloviny 12. století pohybuje v intervalu do 10 mm a poté se zvyšuje na interval 20 – 30 mm. Výrazný nárůst průměru těla lze sledovat na esovitých záušnicích datovaných do doby kolem roku 1150 (Dresler, P. 2003, 83 – 84). Chronologické analýzy esovitých záušnic jsou omezeny tím, že se kromě počátečního období jejich vývoje nevyskytují v hrobech s dalšími předměty či předměty chronologicky citlivými.

Středohradištní období zaujímá především 10. století a záušnice se vyskytují do průměru 15 mm. Na mladohradištních pohřebištích nejsou již záušnice nacházeny v kombinaci s jinými předměty a jejich průměr nepřesahuje 30 mm. Hrobové nálezy jsou dokladem, že se v této době staly šperky tohoto stylu vůdčím módním prvkem. Ve 12. století se v plné míře projevil další vývoj šperku v podobě velkých průměrů okolo až 3 cm.

12.3.1.3. Typologie šperku

Základní vlastnosti tzv. esovitého šperku jsou průměr těla a průměr drátu těla šperku, způsob vinutí, forma esovité kličky a způsob ukončení konců šperku²⁸. Záušnice esovité patří u západních Slovanů k nejobvyklejšímu šperku nalezenému v hrobech (Krumphanzlová, Z 1974, 49 – 51).²⁹ Tomková K. rozdělila na základě studia pohřebišť Pražského hradu a jeho předpolí šperky do několika skupin. Skupina velikosti malé. Maximální průměr do 15 mm. Síla drátu se nejčastěji pohybuje do 2 mm. Šíře es se ve většině případů pohybuje od 1,5 do 3,5 mm. Na žádném exempláři nebylo prokázáno plátování stříbrem (Tomková, K. 2005, 267).

Do skupiny malé 2 badatelka zařadila šperky malých a středních velikostí (15 – 20 mm). Síla drátu se pohybuje od 1 do 3 mm. Šíře es od 2,5 do 5 mm³⁰. I v této skupině nebylo nalezeno použití plátování stříbrem (Tomková K. 2005, 268).

Ve skupině malé 3 se nacházejí esovité záušnice do průměru 15 – 20/21 mm. Síla drátu se pohybuje od 1 do 3,5 mm. Šíře es od 2,5 do 5 mm. I dle byly rozděleny exempláře ještě na podskupiny (Tomková, K. 2005, 268).

První skupina je méně početná než obě nastávající. Pro skupiny 2 a 3 se může zdát zbytečné je rozdělovat. Při analýze však badatelka tak učinila z důvodu výskytu plátování ve 3 skupině (průměr nad 15 mm) (Tomková, K. 2005, 268).

Skupina střední velikosti se vyznačuje maximálním průměrem 20 – 29/30 mm. Síla drátu se pohybuje od 1,5 do 3 mm. U plátovaných šperků je síla drátu až 4,5 mm. Šíře es se

²⁸ P. Dresler ve své diplomové práci rozdělil záušnice do těchto skupin:

1. Záušnice jednoduchá - oba dva konce jsou tupě ukončeny.

2. Záušnice s očkem.

3. Záušnice s háčky na obou koncích.

4. Záušnice s esovitým ukončením.

4.1. Záušnice s roztepaným esovitým ukončením.

4.1.1. Druhý konec je tupý.

4.1.1.1. Záušnice s dutým tělem.

4.1.1.1.1. Tělo je zdobené.

4.1.1.1.2. Tělo je nezdobené.

4.1.2. Druhý konec je ostrý.

4.1.3. Druhý konec je ukončen otvorem.

4.1.4. Druhý konec ukončen esovitou kličkou.

4.1.5. Druhý konec ukončen háčkem.

4.2. Záušnice s neroztepaným esovitým ukončením.

4.2.1. Druhý konec je tupý.

4.2.2. Druhý konec je ostrý.

4.2.3. Druhý konec je ukončen otvorem.

4.2.4. Druhý konec ukončen esovitou kličkou.

4.2.5. Druhý konec ukončen háčkem.

5. Záušnice s několikanásobnou esovitou kličkou

6. Zvláštní tvary

²⁹ U východních Slovanů se nacházejí pouze ve dvou oblastech.

³⁰ V rámci skupiny lze rozdělit záušnice na malé tenké o síle drátu 1 – 1,5 mm a malé silné o větší síle drátu.

zpravidla pohybuje od 2 do 4 mm, zřídka 5 – 6 mm. V rámci studovaného souboru K. Tomková nenašla žádné zástupce spadající do 10. století (středohradištní období). Záušnice skupiny S tvoří nejpočetnější skupiny studovaného souboru (Tomková K. 2005, 269).

Velké exempláře s průměrem do 30 – 41 mm byly zařazeny do skupiny VT. Síla drátu kolísá od 1,5 do 4 mm a šíře es od 2 do 5,5mm. Poprvé se objevují na esovitých ukončeních výzdobné prvky v podobě drobných žebírek. Dle většiny badatelů jsou tyto záušnice datovány do 12. století, případně do 13. století. Přesto byly tyto typy záušnic nalezeny v nálezovém kontextu společně s mincí Oldřicha (1092 – 1114)³¹. Předložená informace dokládá nejnižší možné datování, přesto nelze zcela jasně vyloučit datování do 12. století (Tomková, K. 2005, 269).

Další skupiny již nejsou zapotřebí zmiňovat vzhledem k nenalezení žádných zástupců v nálezovém souboru.

12.2.1.3. Esovité záušnice nalezené na lokalitě

Esovité záušnice se v archeologických situacích vyskytují ve všech možných kontextech. Nejčastěji se nalézají v hrobech (Dresler, P. 2002, 66). V nálezovém celku pocházejícím z akropole hradiště bylo celkově objeveno a následně dohledáno 12 kusů šperku. 9 kusů je v současné době uloženo ve Muzeu Východních Čech v Hradci Králové (obr. č. 33). Pouze jeden exemplář se nepodařilo nalézt. Na hradeckém pracovišti je dochován záznam o zapůjčení artefaktu do Východočeského muzea v Pardubicích, kde však předmět není³².

Počáteční výzkum v roce 1961 neměl štěstí na nález tohoto druhu.

Z druhé výzkumné sezóny pochází 5 kusů. 3 artefakty byly nalezeny v hrobech. i v sídlištním objektu a 1 pouze s poznámkou: „sektor J, hloubka 20 cm pod povrchem“. Esovitá záušnice pocházející z objektu č. 1/62 byla nalezena v hloubce 25 – 40 cm. Z této situace můžeme vyvodit hned několik možných závěrů³³. Vzhledem k nedostatku informací o nálezových situacích a stejném množství informací o objektu č. 1/62 nemůžeme říci nic bližšího.

Esovité záušnice nalezené při výzkumu v roce 1963 v počtu 3 kusů pocházejí pouze ze stratigrafických situací. Esovitá záušnice evidovaná pod č. sáčku 385b byla nalezena na

³¹ Nález pochází z hrobu č. 24 na lokalitě Velké Hostěradky.

³² U záznamu o zapůjčení je také poznámka: „nález z roku 1962, nález odevzdal M. Svatoš z Chocně v červenci 1963“. Nejsou známy žádné další nálezové okolnosti.

³³ Záušnice byla v objektu ztracena nebo zapomenuta a po zániku objektu již nevyzvednuta. Další možností mohla být ztráta předmětu při zanášení objektu, kdy se dostal do výplně, a nebo se jedná o předmět, který indikuje výrobní okrsek tohoto typu předmětu.

povrchu černé vrstvy pod kamennou destrukcí v sektoru F22B. Jedná se o bronzovou postříbřenou záušnici o průměru těla 38 mm, síla těla 4 mm, šíře es 4 mm.

Další exemplář nalezený pod č. 217b se nacházel pod drobnou opukovou drtí s příměsí hnědé hlíny mezi kameny z JV stěny sondy v sektoru CH 21, v hloubce 30 cm pod povrchem. Průměr těla 20 mm, tvar kruhový, roztepání na konci široké 4 mm, šířka těla max. 4 mm, hladký povrch, lesklý.

Poslední předmět je zařazen do této kategorie nálezů, protože tak učinili pracovníci muzea nebo výzkumu. Jedná se o zlomek bronzového předmětu, pocházejícího z 1 m širokého řezu podél kontrolního bloku mezi sektory CH/I. Nálezová situace je povrch černé sondy v SZ konci sondy. Sektor CH 22, hloubka pod povrchem 20 – 35 cm. Tvar těla je kruhový, šířka těla 2 mm, povrch je hladký, lesklý, nezdobený. Pokud se jedná o esovitou záušnici takových rozměrů, možná je stejný typ jako šperk pocházející z výzkumu 1954. Bohužel se nedochoval ani jeden konec, který by umožnil přesnější typologické zařazení a datování.

U jedné esovité záušnice nebyly dohledány žádné nálezové okolnosti. Průměr šperku je 25 mm, šířka těla 4 mm, esovitá klička se dochovala částečně a to v síle 4 mm. V nálezovém fondu se nacházel pouze umístěn do krabice č. 6 popsané: „reprezentativní vzorek“.

12.2.1.3.1. Esovité záušnice uložené v hrobech

Uložení a množství záušnic v hrobech není vždy stejné. V plochých kostrových hrobech se objevuje šperk všech typů a na velké škále míst. Nejčastější je umístění předmětu v těch místech, kde byla nošena i za života majitele, a to na pravé i levé straně lebky. V rámci dochované dokumentace výzkumu, jak již bylo popsáno výše, se zachoval soubor s popisem jednotlivých hrobů. Bohužel z celkového počtu 26 hrobů jsou pečlivě popsány pouze hroby č. 1 – 3/62. Kresebná dokumentace je však dochovaná u každého. Bohužel v ní nejsou zachyceny žádné nálezy pocházející z hrobů. Esovité záušnice nacházející se v inventáři hradeckého pracoviště pocházejí z hrobu č. 11/62 a 14/62. Toto jsou jediné informace, které máme o umístění předmětu. Nic více nám nesděluje ani deník výzkumu. V popisu hrobů, jak již bylo napsáno výše, byly nalezeny 2 esovité záušnice umístěné pod lebku hrobu č. 2/62. rozměry 44x39/2,6 mm – 44x39,3/2,6 mm. Maximální šířka kličky 4,4 mm. Nález evidován pod č. 48/62. Bohužel nebyl nalezen v žádném z depozitářů archeologických pracovišť.

12.2.1.3.2. Esovitá záušnice v sídlištním objektu

Esovitá záušnice pocházející z objektu č. 1/62 byla nalezena v hloubce 25 – 40 cm.

12.2.1.4. Vyhodnocení

V nálezovém kontextu uloženém v regionálních pracovištích se nacházejí pouze esovité záušnice s roztepanou kličkou. Nejfrekventovanějším podtypem tohoto typu šperku je esovitá záušnice s kličkou roztepanou a druhým koncem tupým. Průřez drátu není vždy kruhový, ale i oválný.

Rozbory materiálu nebyly zatím provedeny, proto je následující určení jen orientační. Podle průměru esovitých záušnic, šíře těla a es je možné rozdělit předměty do 3 skupin. Malé šperky velikost do 20 mm se šířkou těla do 40 mm a šířkou es do 30 mm jsou datovány do 11. století, stejně jako skupina šperků střední velikosti (průměr do 30 mm, šířka těla do 30 mm a šíře es do 30 mm), kterou nacházíme na pohřebištích mladohradištního období. Největší exempláře s průměrem těla nad 30 mm, šíří těla od 20 do 40 mm a šíří es od 20 do 40 mm řadíme do 12. století. Tyto časové údaje tedy odpovídají datování hradiště písemnými prameny.

Ev. č.	Nálezový kontext	Ks.	Kov.	Průměr těla mm	Šířka těla mm	Šířka es mm	Vel.	Dat.	Poznámka
48/62	Hrob č. 2/62	2	bz	44 a 44	39 a 30	26 a 26	V	12. st.	známo pouze z dochovaných popisů hrobů, předměty samy nebyly nalezeny.
-	Hrob č. 11/62	2	bz	23 a 30	30 a 30	40 a 30	S	11. st.	-
-	Hrob č. 14/62	1	bz	18	40	30	M	11. st.	esovitá klička je zlomená, ale dochovala se
-	Obj. č. 1/62	1	bz	18	40	30	M	11.st.	-
-	I, hloubka 20 cm pod povrchem	1	bz	25	20	40	S	11.st.	-
358b/63	F22B, povrch černé vrstvy pod kamennou destrukcí	1	bz, ag	38	40	40	V	11.st.	-
217b/63	CH21, drobná opuková drť s příměsí hnědé hlíny mezi kameny z JV stěny sondy, hloubka 30 cm	1	bz	20	40	40	S	11.st.	-
258/63	CH22, 1 m široký řez podél kontrolního bloku CH/I, povrch černé vrstvy v SZ konci sondy, hloubka 20 – 35 cm	1	bz	-	20	-	V	22.st.	nedochovala se ani esovitá klička, ani ukončení na druhé straně, určeno pracovníky muzea Východních Čech v Hradci Králové
-	-	1	bz	25	30	30	S	11.st.	dochovala se jen část esovité kličky
-	-	1	-	-	-	-	-	-	jeden exemplář se zcela nedochoval

Tab. č. 1.: Esovité záušnice z výzkumů na Vraclav v letech 1962 a 1963. Uloženo v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové.

12.3.2. Opaskové přezky

Kožený či textilní opasek, sloužící k sepnutí oděvu, býval zpravidla ukončen bronzovou nebo železnou přezkou s jazýčkem, která je přímým spojovacím prvkem. Další možný spojovací prvek jsou kroužky na jednom či obou koncích, které mohly mít i ozdobnou funkci (Tomková, K. 2005, 222). Využití přezek, jaké existovalo u nomádů se neopakuje u slovanského osídlení. Malý výskyt tohoto artefaktu může značit jeho využití spíše ve výstroji, není nutné se domnívat, že byl součástí každodenního oděvu ((Krumphanzlová, Z 1974, 68).

V českém prostředí se objevují přezky tvaru oválného, oválného s jednou stranou rovnou, půlkruhovitě, kroužkovitě, jen zřídka formy hranaté. Kromě omezeného počtu nálezů datovaných do staršího období se nacházejí na lokalitách až románských ((Krumphanzlová, Z 1974, 68).

K. Sklenář popisuje přezky pomocí charakteristických prvků, a to hierarchickým způsobem, v jeho popisu se tak uplatňuje i kategorizace přezek³⁴. Jako dva základní podtypy jsou zde stanoveny přezky závorové s pohyblivým trnem a přezky výklenkové, kdy jeden či dva výčnělky vystupují z rámečku a slouží jako nepohyblivý trn. Tato práce se soustředí na artefakty vrcholného a pozdního středověku (Sklenář, K. a kol. 1992, 40-41)

Mezi starší nálezy řadíme přezky železné. Bronzové jsou buď podélně oválné nebo kroužkovité, případně s týlní destičkou a nacházejí se v Čechách nejdříve na přelomu 10. a 11. století, jejich hlavní výskyt registrujeme v 11. a častěji ve 12. století. V hrobových nálezech sledujeme, že se nevyskytují společně s esovitými náušnicemi, spíše se jim vyhýbají (Krumphanzlová, Z 1974, 68 - 66).

12.3.2.1. Přezky nalezené na lokalitě

Z vraclavské akropole se podařilo dohledat 2 přezky (215/61(2) a 60/63). Oba předměty se nacházejí v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové (obr. č. 34).

U přezky 60/63 se dochoval i popis nálezového kontextu. Přezka byla nalezena v rozšířené části sondy II/62 ve světlehnědé sypké vrstvě v úrovni destrukce v sektoru II v hloubce 20 cm. Tvar přezky je téměř kruhový s pohyblivým trnem a předmět je vyhotoven z bronzu. Průměr těla je 15 mm, trn je dlouhý 17 mm. Strana pro úchyt pásku je dlouhá 10 mm. Přezka je ve velmi dobrém stavu zachování. Analogii k tomuto typu oválného tvaru

³⁴ Běžnější přezka s trnem (p. závorová), kovaná nebo litá, je vícedílná: tvoří ji rámeček se stranami rovnými či konkávně prohnutými, a trn pohyblivě upevněný koncovým ouškem na jedné ze stran rámečku, která slouží jako stěžečka. Celek je někdy spojen stěžečkou nebo jen přehnutím s přichytnou destičkou, která je nýtky připojena k řemenu a může být i zdobená (např. prolamovaná) (Sklenář, K. a kol. 1992, 40-41).

s odsazenou stranou můžeme nalézt v Brně-Pekařské ulici (Zůbek, A. 2002, 127, obr. 1). Tytu přezky autor datuje do pokročilého 15. a přelomu 16. století (Zůbek, A. 2002, 138).

Druhá přezka je také typ s pohyblivým trnem. Tvar přezky je však obdélníkový, trn se nachází na kratší straně těla. Rámeček přezky není z jednoho kusu. Obdélníkový tvar tvoří rovná část, kolem které je upevněna část pravoúhle zahnutá. Velikost rámečku je 50 mm, tyčinka sloužící nejspíše pro upevnění opasku k přezce je dlouhá 60 mm. Trn je dlouhý 40 mm. Přezka je vyrobena ze železa, již velmi korodovaná. Trn je podle autorky přemístěn na boční stranu přezky, původně byl umístěn na stranu rámečku rovnoběžnou s úchyťovou částí pro pásek.

12.3.3. Ostruhy

Od poslední třetiny 9. století a v první třetině století 10. dochází k přijímání vlivů ze západního prostředí. Začínají se využívat ostruhy s dlouhými bodci. Ve tvaru a utvoření plotének se však nadále navazuje na velkomoravské tradice (Profantová, N. 2013, 35 – 38).

Nejčastějším nálezem vybavení jezdce jsou ostruhy. Dokládají zařazení jedince mezi určitou vrstvu společnosti, která měla právo jezdit na koni a také nosit ostruhy. Ostruhy slouží k pobízení koně, představují výrazný atribut všech jízdních bojovníků. Převážná většina je vyráběná ze železa, výjimečně z bronzu (Dostálová, K. 2012, 27).

12.3.3.1. Ostruhy v nálezovém fondu

V našem souboru se dochovaly pouze dvě ostruhy, každá z jednoho roku výzkumu (obr. č. 35). Bohužel jen u jedné se dochoval bodec. K ostruhám nebylo možné nalézt žádný nálezový kontext. Tudíž zde bude uveden jen jejich popis a možné chronologické zařazení.

Ostruha pocházející z roku 1962 je evidovaná pod č. 202/62. Ostruha se dochovala pouze částečně, jsou ulomena jak ukončení na obou nožkách, tak i bodec. průměr ostruhy se dochoval do velikost 85 mm. Jedno z ramen se dochovalo do délky 55 mm, druhé pouze do 40 mm. Bodec postihla stejná situace, a tudíž se dochoval pouze do výšky 20 mm. Nožky ostruhy jsou plochého obdélníkového profilu, široké 10 x 3 mm.

Druhý artefakt má dochovaný bodec. Nožičky se dochovaly v délce 30 x 5 mm od bodce. Bodec nasedá na tělo ostruhy plynule. Délka bodce je 38 mm. Z toho hrot zaujímá 20 mm délky. Maximální šířka hrotu bodce 5 mm, šířka bodce 10 mm. Hrot bodce je ukončen trnem pyramidálního tvaru.

Podle polské badatelky Z. Hilczrerówny můžeme tento předmět považovat za typ II a, které datuje do 10. a 1. poloviny 11. století (Vrabelová, B. 2012 ©muni). Vzhledem k tomu,

že se ani na jednom exempláři nedochovala ukončení ostruh, není možné přesnější typologické zařazení.

12.3.4. Nože

Nože byly vždy univerzálním nástrojem. Jejich jakost a technika výroby je tedy nejlepším zrcadlem celkové technologické úrovně kovářského a nožířského řemesla. Ve vrcholném středověku patřily české nože mezi vývozní artikly. Řemeslo se oddělilo od obecného kovářství a ve městech jako Praha, Hradec Králové, Kutná Hora atd. vznikaly cechy, které zásobovaly i zahraničí (Pleiner, R. 1979, 245).

Jako první z autorů se nožům věnoval I. L. Červinka³⁵. O typologii nožů se pokusil v 50. letech V. Hrubý³⁶. Další, kdo se zabýval podrobnějším studiem nožů, byl v 60. letech B. Dostál, který potvrdil dřívější zjištění. Většina nožů se používala k běžným denním potřebám. K válečným zbraním řadil nože větších rozměrů (15-20 a více cm), zpravidla opatřené krevními rýhami. Dalšími badateli zabývajícími se problematikou nožů jsou I. Borkovský, R. Pleiner, P. Čáp, B. Klíma a v posledních letech N. Profantová a J. Hošek (Balcárková, A. 2006, 11 - 15).

Primární morfologické třídění nožů je odvozeno od typu řapu a rukojeti a od způsobu jejich vzájemného propojení. Nože členíme na nože s trnovitým řapem, s plochým nýtovaným řapem (tj. se stopkou), bez řapu (zavírací, výsuvné a pivotové) a s celokovovou rukojetí³⁷ (Boháčová I. – Hošek, J. 2009, 373 – 374).

Nůž s trnem

Nože s trnem jsou ve středověku nejrozšířenějším typem čepele. Zcela dominantní postavení zaujímají v období raného a starší fázi vrcholného středověku. Byla sledována především hřbetní hrana, respektive tvar odsazení trnu od čepele a délka řapu. Vyskytuje se zcela nebo téměř rovný hřbet a také nože s hřbetem u hrotu v rovině nebo obloukem se

³⁵ V díle „Slované na Moravě a říše Velkomoravská“ se autor zmiňuje o nožích jako o zbraních, které bývají velmi často ukládány do slovanských hrobů. Jako zbraně se používaly především delší nože. Byly mnohem účinnější než dvojřité dýky, které však Slované příliš nepoužívali. Badatel se o typologické rozlišení nepokoušel (Balcárková, A. 2006, 11).

³⁶ Tvrdil, že nože všech tvarů a velikostí se vyskytují v hrobech žen, mužů a dětí během celého 9. a v první polovině 10. stol., jak bylo možné sledovat na pohřebišti v poloze na „Valách“ ve Starém Městě u Uherského Hradiště. Z toho plyne, že typologie nožů z doby velkomoravské nemůže poskytnout spolehlivou chronologickou oporu. Podle něj byla hřbetní strana nožů zpravidla rovná, zřídka lehce klenutá. Ostří bývalo také zpravidla rovné, někdy esovitě prohnuté. Trn nasazen na čepel zkoseně na hřbetní straně nebo na straně ostří nebo oboustranně, čepel odsazená od trnu byla buď oboustranně nebo jen od hřbetu nebo jen od ostří. Ploché trny byly většinou krátké, ukončené hrotem nebo tupé (Balcárková, A. 2006, 11 – 12)

³⁷ Sjednocená propracovanější morfologická typologie nožů dosud neexistuje ani v rámci mezinárodního ani národního výzkumu. Důvodem je nejspíše velká tvarová variabilita nálezů závislá i na stavu dochování (Boháčová I. – Hošek, J. 2009, 373 – 374).

svažující. Převažují rovné, snížené a středové hroty. Zastoupeny jsou různé varianty odsazení trnu (symetrické, asymetrické, pravoúhlé, plynule zakřivené odsazení). Měřitelné intervaly nožů s trnem pro 10. – 13. století leží v intervalu 50 – 120 mm (Bohačová, I. – Hošek, J. 2009, 374 – 375).

Nože s nýtovým (plochým) řapem

Tento typ nože je v raném středověku méně častým (Bohačová I. – Hošek, J. 2009, 375). Bohužel vzhledem ke kvalitě zachování není možné dále detailněji nože pocházející z vraclavského naleziště zařadit.

Nože luxusní

Nože s pásovanou čepelí

Jedná se o techniku svařování dvou různých materiálů, a to železa a oceli. Výzdobný efekt byl vytvořen samovolným naleptáváním povrchu nože. Po bocích čepele se objevily podélné rovnoběžné světlé i tmavé pásy (železné světlejší, ocelové pásy tmavší).

Nůž s vlnkovitým svárem

Jedná se o nože, které mají ocelový břit napojený na středový, zdobený pomocí vlnovitého sváru. K výrobě středového zdobného pásku se vždy užívalo železo s vyšším obsahem fosforu. Hřbet býval řešen různě, často byl ze železa. Tyto nože byly na území ČR datovány do 10. – 13. století. Některé nálezy z Polska a Anglie dokládají přežívání této výrobní technologie do 14. či dokonce 15. století. Působivý vzhled i současný výskyt s damaškovými noži dokumentují funkci tohoto prvku jako ozdoby. Nože s čepelí působivého vzhledu byly oblíbené mezi příslušníky vyšších sociálních vrstev. Tuto vazbu na vyšší sociální prostředí však nelze bezprostředně dokázat. Řadu vlnkovitých nožů známe z raně středověkých hradišť, na kterých bývaly pravděpodobně i vyráběny (na hradišti Budeč bylo nalezeno 17 kusů tohoto typu nože). Ve 13. století se výroba přesouvá do městského prostředí (Hošek, J.)

Dobový způsob výroby ani celková výrobní náročnost není doposud známá. Přesto lze z dostatečných metalografických a restaurátorských průzkumů vyvodit několik skutečností. Vlnky byly vytvářeny především tvářením za tepla. Pilníku se užívalo v omezené míře pro dopilování či začistění. Proměřením střední délky vlnky u dostatečného vzorku artefaktu bylo zjištěno, že průměrná délka se pohybuje v intervalu $3,3 \pm 0,7$ mm. Nejdrobnější délku mají vlnky 2,2 – 2,5 mm, největší 4,3 – 4,5 mm. Největší množství nožů mají vlnky dlouhé 3 – 3,2 mm. Střední délka vlnek bývá větší než jejich výška. Zdobný železný pásek nad vlnkami býval poměrně úzký, jeho výška obvykle nepřesahovala dvojnásobek výšky vlnek. Rovnoměrnost vzoru bývá různá. Převažují nože s dosti

rovnoměrným vzorkováním, objevují se však exempláře s vlnkami značně nerovnoměrných rozměrů a tvarů. Ukončení středového pásku bylo možné dvěma způsoby: vnořením pásku či vybíháním pásku z hrotu čepele (Hošek, J.)

12.3.4.1. Shrnutí zjištění

V žádném případě nebyla zachycena dýka, která je charakteristická oboustranným ostřím (Tomková, K. 2005, 250).

Nože se v Čechách nacházejí od středohradištní doby až do přelomu 11. a 12. století, kdy se jejich výskyt rapidně snižuje. České hradištní nože mají rozdílné varianty a účel. Nože dělíme na válečné a užitkové a pracovní³⁸. Pracovní nože jsou většinou jednobřité ((Krumphanzlová, Z 1974, 70).

Účelnost nožů způsobila, že po dlouhou dobu a na rozsáhlém území vyhlížely stejně, a tedy není možné podle tvaru rozlišit územní oblasti (etnika) ani prostředí městské a vesnické. Ani sociální charakter není určitelný, pokud se nejedná vysloveně o nože luxusní nebo s bohatě zdobenou pochvou. Rozhodující závěr o účelu, formě, výrobě a kvalitě závisí především na bádání metalurgickém. Pro funkci nože je důležité, zda je vyroben z měkkého železa s navářeným ocelovým ostřím, či zda jsou nože celé ocelové, tedy tvrdé a pružné (Krumphanzlová, Z 1974, 70 -71).

12.3.4.2. Nože z lokality

V nálezovém fondu Muzea Východních Čech v Hradci králové bylo nalezeno celkem 49 nožů, 13 exemplářů pochází z výzkumu prováděného v roce 1962 (obr. č. 36), 31 kusů bylo zařazeno v roce 1963 (obr. č. 37), 5 bylo bohužel bez jakéhokoliv čísla.

Nálezový kontext bylo možné dohledat u 6 artefaktů pocházejících z výzkumné sondy roku 1962. Jeden předmět byl nalezen v ornici v hloubce 0 – 20 cm pod povrchem. 3 předměty byly nalezeny v objektech a to v 3/62 a 2 nože byly uloženy v objektu 8/63 v sektoru I 11 v hloubce okolo 25 cm. Výplň objektu byla černá hlína. Poslední 2 předměty s dochovanou nálezovou situací byly objeveny v sektoru I 1 v sypké tmavě hnědé vrstvě v hloubce 75 – 90 cm (viz. tabulka).

Podle výše popsaných morfologických kritérií byly 3 nože interpretovány jako nože typu s plochým řapem (270/62, 107/63, vez čísla). 12 předmětů nebylo možné zařadit kvůli absenci jednoho k důležitých kritérií. Naprostou převahu dokládají nože s trnem v počtu 34 kusů. Jeden z nožů evidovaný pod č. 291/62 s výrobní technologií tzv. vlnkovitým svárem. Detailnější informace poskytnuty v příslušné tabulce.

³⁸ Válečné nože dělíme na saxy a dýky, které dále rozdělujeme na jednobřité a dvojbřité.

Danuše Kalíšková, Vyhodnocení dosavadních
výzkumů akropole raně středověkého hradiště Vraclav

Přestože kolekce nožů pocházející z lokality je poměrně velká a variabilní, není možné bez dalších rozborů, především metalografických, detailnější chronologické zařazení. Celkově lze říci, že nože spadají do období mladohradištního, tedy do 11. – 12. století.

Ev. č.	Nálezový kontext	Tvarový typ	Hřbet	Hrot	Řap	Vel. mm	Kval.	Poznámka	
4 a 5/62	-	-	rovný	-	-	60	n	-	
12/62	-	Nůž s trnem	rovný	-	asymetricky odsazen, rovný s hřbetem	50	n	-	
38e/62	dno výplně obj. č. 3/62, hloubka 40 cm	Nůž s trnem	rovný hrotu	u	rovný	odsazen plynulým zakřivením	170	s	-
112/62	nalezeno v ornici v hloubce 0-20 cm	-	rovný hrotu	u	rovný	-	60	-	
115/62	I11, hloubka 20-25 cm, černá výplň obj. č. 8/62	Nůž s trnem	rovný	-	pravoúhle odsazený	90	n	-	
119, 120/62	-	Nůž s trnem	rovný hrotu	u	rovný	-	90	n	-
141, 142/62	-	-	rovný	-	symetricky odsazený	75	n	-	
239/62	I11, JV polovina obj. č. 8/62	Nůž s trnem	rovný	-	odsazen plynulým zakřivením	140	n	-	
255/62	-	-	rovný	-	odsazen plynulým zakřivením	80	n	-	
267/62	I 1, 1 m široká sonda, sypá tmavě hnědá vrstva, 75-80 cm hloubka	-	rovný	středový	-	60	n	-	
270/62	I1, 1 m široká sonda, sypá tmavě hnědá vrstva, 80-90 cm	Nůž s plochým řapem	rovný	-	Pravoúhle odsazený	80	n	-	
273/62	-	-	obloukem se snižující	rovný	-	130	n	-	
291/62	-	Nůž s trnem	rovný	snížený	odsazen plynulým zakřivením	140	v	luxusní nůž se zdobením ve středu čepele v podobě vlnovky	
35/63	-	Nůž s trnem	rovný hrotu	u	-	-	70	s	-
38/63	-	Nůž s trnem	rovný	snížený	pravoúhle odsazený	90	s	-	
43a/63	-	Nůž s trnem	obloukem se snižující	snížený	symetricky odsazen	130	s	-	
43b/63	-	-	rovný hrotu	u	symetricky odsazen	67	n	-	
58/63	-	-	rovný hrotu	u	snížený	-	120	s	-
66/63	-	Nůž s trnem	-	rovný	-	60	n	-	
107/63	-	Nůž s trnem	rovný	-	pravoúhle	110	s	-	

Danuše Kalíšková, Vyhodnocení dosavadních
výzkumů akropole raně středověkého hradiště Vraclav

		plochým řapem				odsazený			
136/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		odsazen plynulým zakřivením	90	s	-
142/63	-	Nůž s trnem	obloukem se snižující	rovný		odsazen plynulým zakřivením	145	v	-
160/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		asymetricky odsazená	180	v	hřbet nejspíše nepatrně odsazen od čepele
167/63	-	Nůž s trnem	obloukem se snižující	rovný		pravoúhle odsazený	170	v	-
169a/63	-	-	rovný	snížený		symetricky odsazen	110	n	-
169b/63	-	Nůž s trnem	rovný	středový		-	120 0	s	-
175/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		pravoúhle odsazený	155	v	-
189a/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		odsazen plynulým zakřivením	120	s	řap se dochoval v délce 7 mm
189b/63	-	Nůž s trnem	rovný	-		odsazen plynulým zakřivením	110	s	-
202/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		odsazen plynulým zakřivením	180	s	-
206/63	-	Nůž s trnem	rovný	-		-	110	s	-
207/63	-	-	Rovný	středový		asymetricky odsazen	56	n	-
219/63	-	Nůž s trnem	rovný	snížený		asymetricky odsazen	175	v	-
240/63	-	Nůž s trnem	rovný	-		-	160	v	-
250/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		symetricky odsazen	145	v	-
266/63	-	Nůž s trnem	rovný	snížený		symetricky odsazen	115	v	-
329b/63	-	Nůž s trnem	rovný	-		pravoúhle odsazený	155	s	-
336d/63	-	Nůž s trnem	rovný	středový		odsazen plynulým zakřivením	150	v	-
360c/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		pravoúhle odsazený	170	v	řap velmi tenký
367/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		odsazen plynulým zakřivením	130	s	-
375b/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		odsazen plynulým zakřivením	0	s	-
400/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		symetricky odsazen	50	v	
423b/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	středový		pravoúhle odsazený	0	s	
424b/63	-	Nůž s trnem	obloukem se snižující	-		odsazen plynulým zakřivením	110	s	
906/63	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný		symetricky odsazen	90	s	

Danuše Kalíšková, Vyhodnocení dosavadních
výzkumů akropole raně středověkého hradiště Vraclav

-	-	Nůž s trnem	rovný u hrotu	rovný	pravoúhle odsazený	20	s	
-	-	Nůž s trnem	obloukem se snižující	rovný	symetricky odsazen	10	s	
-	-	-	rovný u hrotu	rovný	-	20	s	
-	-	Nůž s plochým řapem	-	-	-	60	n	dochovala se pouze rukojeť s provrtáním
-	-	-	rovný	středový	-	70	n	

Tab. č. 2: Celkový přehled nálezů nožů uložených v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové

12.3.5. Podkovy

Podkova je plochý masivní pás železa. Skládá se z části přední a dvou ramen, které se skládají z části postranní a patkové. Podkova vytváří horní nosnou a dolní půdní plochu, jejichž styčné hrany představují vnější, vnitřní a zadní okraj. Na půdní ploše se někdy vyskytuje rýha, v níž jsou umístěny různorodé otvory pro podkováky (Dostálová, K. 2012, 17). Účelem podkovy je zabránit opotřebení rohoviny kopyt, zvětšit tažnou sílu koně, předcházet vzniku poruch pohybového aparátu koně, pomáhat při některých nemocech končetin. Tyto funkce jsou dodnes zajišťovány řadou konstrukčních prvků, která následně slouží i k typologickému určení podkovy (ozubec, hmatec, čapka a otvor pro podkováky)³⁹. Tyto prvky slouží k optimálnímu využití podkovy. Správný tvar a umístění podkovy vychází z fyziologie koně. Jejich konstrukce, velikost a váha je určena velikostí a zdravotním stavem kopyta i povahou práce, pro kterou je kůň určen (Hošek, J. 2003, 128).

Předpokládáme pro určení typologie podkov přirozenou evoluci podkovářství i podkov samotných. V hledání návaznosti tvarů i mohutnosti podkov pomáhá zjištění, že středověcí koně byly diferencováni podle svého funkčního využití a lokality chovu (Hošek, J. 2003, 128).

³⁹ Ozub zabraňuje rychlému opotřebení podkovy. Užití ozubu u podkov určených pro tažné koně je velmi důležitý. Ozub zvedne zadní část kopyta, zmenšuje lomení v kopytním kloubu a tím i napínání šlachy. Hmatec nebo ozuby v přední části podkovy musí být nižší než ozuby na koncích ramen podkovy. Koně pracující v rychlém tempu, jezdeckí a kočároví koně, potřebují odlišné konstrukce ozubu. Nejvhodnější podkovou je proto jednoduchá pantoflice, podkova bez ozubů (Hošek, J. 2003, 128).

Přední část podkovy se silně opotřebovává a zpravidla vyžaduje speciální úpravy podle způsobu práce, kterou kůň vykonává a podle půdy, na které pracuje. U tažných koní se přední část chrání před opotřebením hmatcem nebo 2 ozuby. Takto upravená podkova snižuje i možnost podklouznutí podkovy v záběru koně. U jezdeckých koní často stačí sáňkovité prohnutí přední poloviny přední části asi o polovinu tloušťky podkovy. Tímto opatřením se usnadní i otáčení kopyta při chůzi a omezí se klopýtání. Účinnější je však opatření podkovy v přední části ocelovým plátkem. Ocelového plátku se užívá u koní kočárových a určených k lehkému tahu (Hošek, J. 2003, 128).

Důležité je také správné umístění a zhotovení otvorů pro podkováky. Do patkové části kopyta se podkováky zarážejí jen zcela výjimečně. Připevněním zadní části podkovy by se fyziologický pohyb kopyta značně omezil (Hošek, J. 2003, 128).

Po příchodu Slovanů na naše území nabýval kůň na významu, již v 7. a 8. století a po celou dobu středověku byl převážně využíván pro vojenské účely. Kůň jako hospodářské zvíře byl po celou dobu středověku velmi vzácný. Byl chován ve větší míře na vrchnostenských dvorech, které byly schopny poskytnout dostatečně velkou chovatelskou péči, kterou kůň oproti jiným tažným zvířatům vyžadoval. Podkovy se na našem území zavedly nejspíše v 9. nebo 10. století, podkování bylo velmi vzácné vzhledem k nedostatku suroviny. Rozšíření je možné sledovat až v 11., 12. a 13. století, a to jen na předních končetinách. Jízdní koně se většinou nekovali. V období od 15. století již kůň nabývá na stále větším významu hospodářském, vojenském i v dopravě. Od poloviny 16. století se stavy koní zvyšovaly především pro potřebu tažených zvířat (Hošek, J. 2003, 129).

Nálezů raně středověkých podkov je na našem území velmi málo. Je tomu tak proto, že zpočátku se koně neokovávali, jak se výše popsáno. O okovaného koně se muselo speciálně pečovat⁴⁰ (Dostálková, K. 2012, 18).

Nejstarším nálezem na našem území je podkova z hradiště Sousedovice u Stradonic. Z velkomoravského období pocházejí dvě části ramen dvou podkov ze sídlištních vrstev Starého Města na Moravě. Do mladší doby hradištní je datován zlomek z polozemnice na hradišti Kouřim. Další podkova nalezená na hradišti Hradec u Nemětic je datovaná do 9. až nejpozději do počátku 10. století. Další lokality s nálezy jsou Pohansko u Břeclavi či Strachotín (Dostálková, K. 2012, 18).

⁴⁰ Jednou za 6 týdnů se musela odřezat rohovina, která se pod podkovou tvoří (Dostálková, K. 2012, 18).

12.3.5.1. Typologické systémy

Podkovy se nacházejí v současné době na všech lokalitách. Na lokalitě Konůvky identifikovala Saurová D. na počtu 80 kusů tyto typy: a) podkovy s drážkou a ozuby (vyšší a ostřejší na vnější straně a nižší a tupý na vnitřní straně končetiny), b) podkovy s jednoduchým ozubem a utkvělým podkovákem, c) podkovy bez drážky s výrazným ozubem, d) podkova s nízkým ozubem a boční „štůlnou“, e) klínový ozub podélně vykovaný, f) hranolový ozub (Saurová, D. 1979, 299).

1985 publikoval V. Nekuda výsledky systematického výzkumu ZSV Mstěnice, kdy zpracoval 52 podkov datovaných do 2. poloviny 13 až 1. poloviny 15. století. Podkovy jsou rozděleny do 3 typů. První typ je podkova bez ozubů, druhý typ je podkova s kolmo osazenými ozuby a třetí typ je se šikmo osazenými ozuby (Kuba, A. 2016, 19).

Nejnovější typologii publikovat R. Krajíc jako součást analýzy výrobků ze železa ze systematického výzkumu předměstí Sezimova Ústí. Datace odpovídá ZSV Mstěnice. Rozsáhlý soubor obsahuje 335 podkov. Rozděleny jsou badatelem do 2 základních skupin. Skupina I. obsahuje 2 typy a skupina II 16 typů. Skupina I je vyhrazena pro malé podkovy. Podtypy jsou podkovy s rovným okrajem a bez ozubu a podkovy se zvlněným okrajem. 333 podkov bylo zařazeno do skupiny II. Jedná se o malé a střední podkovy se širší přední částí (30 – 40 mm), která se zužuje směrem ke konci ramen (10 – 20 mm) s jedním nebo dvěma ozuby. Podkovy bez ozubů jsou zařazeny do typu č. 1, 2. typ není na lokalitě doložen, 3. typ jsou podkovy s ozubem vytvořeným jednoduchým zahnutím. Typy 4 – 6 jsou danou šířkou a délkou spodní plochy ozubu děleny na vodorovně podélný, kvadratický a příčně podélný. Podkovy s klínovitými „zimními“ ozuby patří do typu 7 (Kuba, A. 2012, 19 – 20).

12.3.5.2. Podkovy z nálezového fondu

V Muzeu Východních Čech v Hradci Králové jsou uloženy celkem 4 exempláře podkov. Ani u jednoho nálezů se nepodařilo autorce dohledat nálezový kontext. Všechny podkovy jsou v různém stádiu zachování. 3 podkovy jsou evidovány pod evidenčními čísly a jsou tedy zařazeny mezi nálezy z roku 1963 (86/63, 160/63, 336d/63). Jeden kus nenesl žádné číslo a ani nebyl vložen do obalu s číslem.

Podkova č. 86/63 se zdá jako nejstarší. Má zachovaný ozub na zadní části podkovy a 1 otvor pro podkovák. Zachovaná délka je 150 mm, šířka 30 mm. Podkova s ozubením je i typ bez evidenčního čísla. Tento typ jistě podle tvaru ozubu a také velikosti bude mladší. Dochoval se v délce 65 mm a je patrně jedno torzo otvoru.

Na kresebné dokumentaci kovových předmětů z roku 1963 jsou znázorněny další 2 podkovy s evidenčním číslem 257/63 a 420b/63. podkova 257/63 se podle nákresu jeví ve velmi dobrém stavu podobného typu jako je podkova bez evidenčního čísla. Ozub má tvar obdélníku a na podkově jsou zakresleny 3 geometrické otvory pro podkováky. Vnější strana je zesílena na rozdíl od vnitřní. Podkova se zachovala do délky 110 mm (určeno podle měřítka) a šířce 30 mm. 2 podkova na nákresu je ve velmi korodovaném stavu. Není možné určit typ. Otvory pro podkováky, ozub ani další možné typologické prvky nejsou patrné. Torzo předmětu má délku 100 mm (obr. č. 38).

Podkova č. 336b/63 je úplně jiného typu. Již nemá ozuby a otvor pro podkovák je kruhového tvaru. Torzo se zachovalo v délce 83 mm a šířce 20 mm. Podkova je ve svém středu mírně prohnutá, okraje jsou zvýrazněné.

Poslední podkova uložená v nálezovém fondu pracoviště v Hradci Králové je zachována velmi torzovitě. S největší pravděpodobností se dochovala jen vnější strana (celková délka 93 mm) podkovy s torzy poměrně velkých otvorů pro podkovány (až 8 mm). Vnější strana je také zesílená a nese ozub na zadní straně podkovy.

S ohledem na výše zmíněné informace se autorka domnívá, že podkovy pocházející z lokality nebyly používány za existence hradiště, ale jsou výsledkem mladších aktivit na ostrožně. Ostrožna byla využívána obyvateli okolních obcí jako hospodářský prostor. Je tedy pravděpodobné předpokládat, že podkovy byly ztraceny při běžné činnosti.

12.3.6. Sekera

Sekera patřila neodmyslitelně mezi univerzální, a především nesmírně užitečné nástroje. Oproti nožům byly náročnější na výrobu i spotřebu materiálu a byly na ně kladeny i vyšší provozní nároky. To vše se odráží v potřebě opatřit je dobrým břitem, který nejvíce ovlivnil kvalitu a upotřebitelnost (Macháček, J. – Gregerová, M. – Hložek, M. – Hošek, J. 2006, 160).

Sekery bez zesíleného topůrka patří k sekerám poměrně úzkých tvarů s mírně protaženým, postupně se zužujícím ostřím, bez ostnů u násadového otvoru, který má nejčastěji obdélníkový tvar a bez zesíleného zpravidla rovného nebo zaobleného otvoru pro násadu. V mnoha případech je otvor pro násadu viditelně odsazen od čepele. Některé sekery mohou mít okraje násadového otvoru zvýšené, nejčastěji přední a zadní stranu (Orgonášová, L. 2012, 20).

5. typ vytvořil B. Dostál na základě několika nálezů pocházejících ze středohradištních pohřebišť a nebylo je možné zařadit do žádného z dalších typů. Jak správně předpokládal, je

tento typ velmi rozšířen na Moravě. Lokality, z kterých jsou tyto sekery známé jsou Pohansko u Břeclavi, Mikulčice. Nálezy z Čech pocházejí z lokalit Dolní Břežany, Levý Hradec, Roztoky–Žalov, Podbořany–Dolánky, Lovosice–Prosmyky, Polepy u Litoměřic, Chodouny–Lounky, Praha–Závis, Praha-Ruzyně a také ze třetího nádvoří Pražského hradu. Podle výše zmíněných nálezů pocházejících z Čech se výskyt těchto seker soustředil do dvou oblastí, okolo Litoměřic a bezprostředně okolo hlavního města Prahy (Orgonášová, L. 2012, 20 – 21).

Datování tohoto typu seker je velmi obtížné, je možné, že některé prvky se dochovaly do středověku již z doby Laténské. Také je pravděpodobný západní vliv, kde jsou nalézány na germánských pohřebištích 5. – 6. století. U nás je možné jejich výskyt klást nejdříve do 8. století, avšak bezpečně to říci nemůžeme (Orgonášová, L. 2012, 22).

Bartošková klade tento typ seker mezi zvláštní tvary. U L. Hrdličky, J. Poulíka a V. Hrubého není tento typ ani vyčleněn (Orgonášová, L. 2012, 22).

Sekera jako jediný exemplář nacházející se ve zkoumaném sboru má velikost 190 mm, 135 mm zabírá čepel a 5,7 otvor pro topůrko, který má vnitřní průměr 40 mm a obdélníkový půdorys. Sekera má tvar plynule se rozšiřující směrem k ostří. U otvoru je široká 16 mm a rozšiřuje se až na 40 mm.

12.3.7. Závaží

Na zkoumané lokalitě se nacházejí předměty tohoto typu v počtu 3 kusů, přesto rozdílné konstrukce. V prvním případě se jedná o 2 olovené kotoučky s otvorem uprostřed. První nález evidovaný pod č. 104b/63 byl nalezen v nejspodnější části ornice v sektoru J23 v hloubce 20 – 25 cm. Jeho velikost je 20 mm, šířka 3 mm. Druhý předmět bez nálezových okolností je evidován pod č. 215/63. Průměr předmětu je 19 mm, šířka 2 mm.

Druhý předmět je evidován pod stejným číslem a jedná se o bipolární závaží skandinávského typu, ze železa, plátovaný bronzem. Na jejich základě je možné jej datovat do 11. století (Bláha, R. – Hejhal, P. – Skala, J. 2013, 289 – 305).

Velké množství těchto předmětů dokládá J. Skala ve své bakalářské práci⁴¹

12.3.8. Klíče

Při archeologických výzkumech jsou klíče jedním z nejpočetnějších druhů nálezů řazených do stavebního kování. Zastoupeny jsou na všech lokalitách bez ohledu na to, zda se jedná o prostředí vesnické, či hradní. Ve všech těchto prostředích bylo nutné zabezpečit

⁴¹ Zde se zabývá povodím řeky Bystřice a Urbanické brázdy (Skala, J. 2016, 1).

osobní vlastnictví před zcizením. K tomuto účelu sloužily hlavně zámky. Ať se jednalo o jakýkoliv typ tohoto uzavíracího mechanismu, vždy byl ovládán klíčem. Klíč a zámek spolu vytvářejí samostatný celek (Beran, V. 2007, 63).

Hlavním představitelem archeologického bádání je na prvním místě B. Klíma jr., který zpracoval jeden z nejpočetnějších nálezových fondů, a to z lokality Valy u Mikulčic. Zde klíče rozdělil na 2 skupiny, na klíče hákové a otočné. Mezi další badatele patří M. Richter, který zpracoval klíče z lokality Sekanka u Prahy. Materiál z Pohanska u Břeclavi do literatury uvedl B. Dostál. V neposlední řadě se raně středověkým klíčům věnoval V. Hrubý, která již roku 1958 vytvořil dělení klíčů do tří skupin, podle pohybu, jakým klíče odemykaly zámky⁴²(Beran, V. 2007, 63).

Klíče Hákovité

Jsou nejstarší a současně nejjednodušší pomůckou k odemykání. Klíče byly nejčastěji vykovány z jednoho kusu železné tyčinky povětšinou čtvercového profilu. Tyto klíče sloužily k uzamykání dveří či nábytku dřevěnou závorou, připevněnou na vnitřní stranu. Ve dveřích byl k tomuto účelu proražen otvor pro vsunutí klíče, od něhož vybíhala horizontální štěrbinu sloužící pro posun klíče i závory (Beran, V. 2007, 64).

Klíče zásuvné

Byly používány k odemykání závěsných pružinových zámků. Jejich tvarová variabilita i technologie je vázaná na typy závěsných zámků. Tyto zámky lze rozdělit na 2 skupiny. Na klíče lopatkovité a klíče lamelové⁴³. Na našem území se ve vrcholném středověku nejčastěji vyskytují klíče lopatkovité s asymetrickým či symetrickým zubem a lamelové s podélně propojenými ploténkami (Beran, V. 2007, 65).

Klíče otočné

Složily k uzamykání závěsných, i nepřenosných zámků. Na našem území jsou tyto klíče datovány od 9. století. Název je odvozen od otočného principu činnosti klíče. Otočné klíče pracovaly patrně s menšími rozměry než klíče staršího data. Výchozím prvkem pro výrobu klíče byl železný plech, ze kterého se vystříhla rozevřená forma klíče, která měla podobu velkého písmene L. Kolem dřevěné nebo válcovité vložky se poté klíč vytvaroval. Nejvíce rozdílů v rámci typu klíče lze pozorovat na jejich vlastní funkční části, na zubu⁴⁴. Při

⁴² A) hákovité klíče

B) zásuvné klíče

C) otáčecí klíče (Beran, V. 2007, 63).

⁴³ Klíče lopatkovité byly zasouvány štěrbinou do zámku na jeho spodní straně. Lamelové klíče byly zasouvány čelní stěnou (Beran, V. 2007, 65).

⁴⁴Při pracovním použití dutých otočných klíčů je nutno předpokládat existenci určitých součástí v zámkovém mechanismu, které napomáhaly jednodušší práci klíče a znemožňovaly naopak přístup a použití

deskripci a typologickém třídění otočných klíčů se vychází z technologického zpracování a tvarového provedení jejich základních částí (oka, brady, dříku, popř. patky), z čehož vyplývá způsob jejich použití k určitému typu zámku (Beran, V. 2007, 66 – 67).

12.3.8.1. Klíče nalezené na lokalitě

V nálezovém fondu se nacházejí 2 klíče. Jeden je uložen v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové pod evidenčním č. 171/63. O dalším exempláři víme pouze z dochované kresebné dokumentace.

Klíč pocházející z roku 1963 je hákovitého typu. Celková délka předmětu je 165 mm. Zadní část, která sloužila jako rukojeť je roztepaná, na konci se zužuje do 5 mm dlouhého pásku, který je ohnutý směrem doků. Postupem získává tělo klíče čtvercový profil. Háček ve tvaru půlkruhu s 3 zuby je ohnutý do pravého úhlu, průměr 13 mm.

Klíč, známý pouze z kresebné dokumentace pochází nejspíše z roku 1962, se zdá být typem otáčecím. Podle měřítka je klíč dlouhý 100 mm. Oko je kruhového tvaru o průměru 15 mm, tělo klíče je dlouhé 60 mm a zub 150 mm. Podle profilu je klíč dutý, zub lehce prohnutý do oblouku (Archív ARUP AV ČR).

Klíče jsou běžným nálezem na lokalitách. Je však možné je přesně datovat? Víme, že se klíče v našem prostředí objevují už u Keltů. Podle konstrukce jsou tyto klíče středověké, přesněji však je datovat badatelka nedokáže. Vzhledem k tomu, že není možné určit nálezový kontext, nevíme, se kterými nálezy byly klíče nalezeny a v kterých stratigrafických vrstvách a sektorech. Klíče mohou souviset s existencí hradiště, ale také se může jednat o ztracené předměty. Vzhledem k tomu, že jsou klíče známy jak z hradišť, tak i venkovských sídlišť, neukazují sociální postavení obyvatelstva.

12.4. Skleněné kroužky

Sklářská produkce není pro 10. století prakticky postižitelná. Není možné rozhodnout, zda se jedná o nálezy z 10. století či starší, například velkomoravské. Skleněné kroužky se objevují až v mladší době hradištní v 11. a 12. století. Co se týče Moravy, tento druh šperku se nevyskytuje v nálezových celcích datovaných do století 9. a počátku 10. století⁴⁵ (Sedláčková, L. – Zapletalová, D. 2012, 535).

nepravého klíče. U velkých závorkových zámků bylo při otáčení třeba dodržovat přesnou a vždy stejnou polohu těla, aby se zub plynule otáčel kolem své osy a posouval závorkou. K usnadnění pohybu klíče v klíčovém otvoru bylo zapotřebí vodícího trnu či čepu, který přidržoval konec klíče a sloužil jako pomůcka k přesnému otočnému pohybu (Beran, V. 2007, 66).

⁴⁵ Podle poznatků se u skleněných výrobků povelkomoravských mění i chemické složení. Starší šperky byly vyráběny ze sodných skel či skel natronových. V mladší době hradištní se u prozatím analyzovaných nálezů jedná o skla s vysokým obsahem olova (Sedláčková, L. – Zapletalová, D. 2012, 535).

Skleněným mladohradištním kroužkům byla v minulosti věnována pozornost od 60. let 20. století. Jsou velmi vzácným nálezem. Předpokládá se, že se velmi často rozbíjely. Malé exempláře se mohly používat jako návlčky do náhrdelníků či záušnic, jako nášivky na ozdobu hlavy (Sedláčková, L. – Zapletalová, D. 2012, 535). Používány mohly být i jako platidlo (Černá, E. 2007, 12 – 23).

Podle velikost lze kroužky rozdělit na malé (4 – 14 mm), střední, ženské (16 – 20 mm) a mužské velké (okolo 25 mm). Střední velikost bývá zastoupena nejčastěji. Menší průměr kruhu však nevylučuje použití předmětu jako prstenu. Podle ikonografických pramenů byly tyto prsteny nošeny na druhém prstním článku (Sedláčková, L. – Zapletalová, D. 2012, 535 - 356).

12.4.1. Typologie

Kroužky je možné rozdělit na několik typů podle tvaru a výzdoby⁴⁶(Olczak, J. 1959, 87 – 89). Podle dosavadních rešerší bylo na Moravě doposud objeveno okolo 100 skleněných kroužků a jejich zlomků. Co do barvy převažují různé odstíny od téměř čirého skla přes žlutou, hnědou, zelenou, zelenomodrou, tmavou až černou nebo naopak bílou, které patrně ale není původní. V mnoha případech není možné původní barvu již rozeznat⁴⁷ (Sedláčková, L. – Zapletalová, D. 2012, 536).

Zpočátku byly kroužky považovány za domácí výrobek, bylo však poukázáno na východoevropské analogie (Šikulová, 1959, 144). Kroužky pocházející z lokality Olomouc potvrdily teorii, že se jedná o import⁴⁸. Těžiště výskytu kroužku je v Polsku a na Rusi, případně u Polabských Slovanů, obecně v severnější části slovanského teritoria. Vyskytovaly se s určitostí i v SZ Evropě, ve Skandinávii a na Britských ostrovech (Sedláčková, L. – Zapletalová, D. 2012, 536).

V roce 1952 byl nalezen výrobní objekt na hradišti Vysoká Zahrada u Dolních Věstonic⁴⁹. Jednalo se o dřevěnou stavbu se zbytky destruované pece s předpecím s velkými kameny. Bylo zjištěno, že kroužky jsou z olovnatého skla, autoři prohlásili nálezy za import

46 A) jednoduché kroužky

B) kroužky s nataveným jednobarevným vláknem

C) s očkem přitaveným na kroužek (obroučku)

D) s očkem jednolitým s kroužkem, patrně odlévaným do formy

E) obroučka bez očka zdobená šikmými žlábkami (Olczak, J. 1959, 87 – 89)

⁴⁷ Kroužky typu B byly zdobeny jinak barevnou klikátkou či vlnovkou nebo jemnými podélnými liniemi (Sedláčková, L. – Zapletalová, D. 2012, 536).

⁴⁸ Bylo zjištěno, že jsou vyrobeny buď z binárního olovnatého skla nebo skla draselnoolovnatého, které má známé analogie ve východoevropském prostředí. Zde fungovaly dílny při některých centrech od pozdního 10. či raného 11. století až do století 13., výjimečně i déle. Jejich činnost začala zpravidla s výstavbou sakrální architektury a obvykle sdílela osudy svého naleziště (Sedláčková, L. – Zapletalová, D. 2012, 536).

⁴⁹ Raně středověký Strachotín (Sedláčková, L. -Zapletalová, D. 2012, 536).

z polského prostředí, současně uvažovali i o domácí produkci z přivezeného a přetaveného skla (Sedláčková, I. – Zapletalová, D. 2012, 536 – 538).

Další místo s možnostmi pro výrobu sklářských výrobků bylo objeveno v ulici Vídeňské na parcele č. p. 16 v Brně roku 2009. Z Brna jsou skleněné kroužky známy ještě z archeologického výzkumu prováděného na poloze Kopečná 37 – dům U Sedmi Švábů. Obě polohy lze zařadit k ekonomickému zázemí hradu Brno.

V Čechách byl nalezen tento typ předmětu na hradišti Bílina, v pražském prostředí. Nejmladší nálezy pocházejí z lokalit z přelomu 13. a 14. století (Bolkov, Sekanka u Davle, a další) (Černá, E. 1981, 395). Těžiště výskytu skleněných kroužků je v 11. století. Ze století 12. známe pouze 2 doklady z pohřebiště v Radomyšli. Ve 13. století se množí nálezy díky důkladnějším výzkumům (Praha-Klárov) (Černá, E. 1981, 396).

12.4.2. Nálezy z lokality

Z nálezů pocházejí pouze 3 exempláře, uložené v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové. 1 je dochovaný kompletně, 2 pouze ve zlomku. Z typologicko-morfologického hlediska je možným je zařadit do typu jednoduché jednobarevné kroužky. Kroužky mají mírně asymetrický tvar s D profilací a velikostí se pohybují mezi 15 – 22 mm. Barva nálezu č. 50/62 je žlutá, č. 137/63 je světle žlutá až béžová se zvrásněním. Torzo kroužku č. 147b/63 je černé barvy.

První kroužek byl nalezen v hrobě č. 3/62 a nacházel se pod lebku. Jeho průměr je 20 mm.

Zbylé 2 exempláře byly nalezeny ve stratigrafických vrstvách. Kroužek č. 147b/63 byl objeven na povrchu černé výplně ve V rohu sektoru M21 v hloubce 20 – 25 cm. Kroužek č. 137/63 se nacházel v černé vrstvě pod opukovou drtí s příměsí hnědé hlíny v 1 m širokém řezu podél kontrolního bloku G/H v sektoru G21 v hloubce 50 – 60 cm.

Kroužky nejsou obsaženy v žádné kresebné dokumentaci. Proto budou přiloženy fotografie pořízené autorkou práce (obr. č. 42).

Kroužek 137/63 je menší, velikosti 15 mm, černý kroužek dosahuje průměru až 21 mm. Je možné, že kroužky, pokud je budeme interpretovat jako prsteny, patřily ženě a muži. Přesto je možností interpretace daleko více. To je jen jedna z možných tezí. Vzhledem ke kontextu nalezení nálezu však není možné blíže určit jejich funkci před procesy archeologizace. Jejich dataci omezíme na konstatování, že společně s keramickým materiálem pocházejí z doby mladohradištní a mohou sahát až do 13. století, kdy hradiště zaniká.

12.5. Kostěné a parohové předměty

V souboru bylo celkem nalezeno 5 předmětů z kosti (3) a parohu (2). Velká pozornost byla věnována jedinému nálezů hřebene, který jako jediný je možné přesněji datovat. Zbytek předmětů je popisován jen obecně vzhledem k nedostatku informací, které o nich můžeme říci. 3 předměty jsou známy pouze z dobových fotografických či kresebných dokumentací. Nebyly nalezeny při studiu materiálu na odborných pracovištích.

12.5.1. Hřeben

Kostěné předměty jsou velmi ojedinělé v nálezovém fondu výzkumů. V Muzeu Východních Čech s Hradci Králové je uložen jediný téměř dochovaný kostěný hřeben. V dalších muzeích nebyly nálezy tohoto typu předmětu řazeného do toaletní výbavy registrovány.

Hřebeny představují řemeslně vyrobené zboží, které dokazuje speciální dovednosti a znalosti zejména technického rázu i organizační schopnosti výrobce. Takto specializované výrobky nesloužily pro vlastní domácí spotřebu, ale představovaly prostředek směny. Řemeslník tudíž musel zajistit dobrý odbyt výrobku. Proto se specializovaná produkce soustředila na výrobu určitých předmětů žádaných na trhu. Při specializované výrobě řemeslník úplně mění tvar kostěného nebo parohového předmětu. Podoba výsledného produktu závisela jak na vkusu, tak i zručnosti výrobce. Při výrobě byl tvar kosti upraven tak, aby vyhovoval zamyšlené funkci (Balcárková, A. 2010, 186)

Hřebeny typologicky rozdělujeme na jednostranné a oboustranné, jednoduché jednovrstvé nebo třívrstvé, skládající se ze tří kostěných destiček. Hřebeny jednostranné obecně převažovaly nad hřebeny oboustrannými a byly i celkově starší. Časově klademe jejich užívání do intervalu od 2. do 5. století. Kostěné hřebeny Slované převzali z germánského prostředí. Starší slovanské hřebeny byly obvykle bohatě zdobeny většinou rytými kroužky či vrubořezem a jsou datovány do 5. století. V 6. století se výzdoba orientovala na využití rovných linií, které byly různě geometricky uspořádávány. Postupně se výzdoba zjednodušovala do schematizovaných motivů rytých linií. Často výzdobě podléhaly středové destičky vystupující po bocích a nad hřbetní hranu hřebene. Okraje středových destiček byly profilované, vyřezávané a někdy stylizované do zvířecí podoby. Oboustranné hřebeny se udržovaly podstatně déle než hřebeny jednostranné. Byly charakteristické pro 5. století. V našem prostoru se předpokládá jejich průběžný výskyt až na sklonek střední doby hradištní. Tradice výroby kostěných hřebenů postupně u Slovanů nabývala na významu a přešla do podoby zdomácnělé výroby. Jejich produkce vyznívá poměrně dlouho (Balcárková, A. 2010, 186 – 187).

Z Vraclavi pochází oboustranný hřeben jednovrstvý. Celkově dosahuje hřeben velikosti 62 mm, je poškozený z obou stran. Profil hřebene je čočkovitý. Zuby jsou dochovány na onou stranách středové destičky, i když na jedné straně pouze v minimální délce, na straně druhé v délce 20 mm. Zuby nejsou na obou stranách stejné. Jedna strana má zuby silnější a nejsou tak hustě vedle sebe uspořádány. Zuby jsou široké 3 mm a na 10 mm délky hřebene jsou umístěny 3 zuby. Druhá řada zubů je hustěji uspořádaná a jsou široké 2 mm. Na 10 mm délky hřebene je jich umístěno 6.

Výzdoba ve středu plochy je poskládaná z několika výzdobných motivů, vlnovky, tzv. motiv hadovce, či hadovitého pásu, které tvoří pás široký 3 mm, kolečka s tečkou uprostřed, která se nacházejí v ohybech hadovce a ve volném prostoru jsou použity další tečky. Celá situace je ohraničena dvěma rovnými liniemi. stejná výzdoba je provedena i na druhé straně hřebene.

Analogie k tomuto výzdobnému stylu můžeme nalézt ve Staré Boleslavi, Budči, Čáslavi, Levém Hradci a Pražském hradu. Polský badatel E. Cnotliwy řadí tento typ hřebene do skupiny IIB typu I, který datuje do 11. – 12. století a umisťuje jej do Velkopolska. Výzdoba na našem hřebeni je charakteristická hlavně pro Čechy a s polskými hřebeny nemá nic společného (Bartošková, A. 2003, 254).

12.5.2. Šídlo

Charakteristickým znakem je hrot ve tvaru kužele, případně jehlanu, který vznikl obvodovým seřezáním většího masivnějšího ústěpu. Hrot předmětu by měl být tvarově uzpůsoben k vytváření okrouhlých otvorů. Ohlazen bývá celý nebo jen jeho koncová část, z čehož vyplývá jeho užívání k vytváření velkých otvorů či jen menších dírek. Dále mohl sloužit jen k propichování různých materiálů (Bartošková, A. 2001, 230 – 231).

Šídlo je v souboru dochováno pouze jedno. Zhotoveno je z ústěpu masivní kosti. Zahrocená část byla, jak bylo zmíněno výše, vytvořena obvodovým seřezáváním jednoho konce kosti do hrotu. Opěrnou plochu v týlu nástroje tvoří zbytek kloubu. šídlo je dlouhé 85 mm a maximálně široké 10 mm, síla kosti je 2 mm. Funkčně ohlazený hrot je po celé délce.

12.5.3. Parohové předměty

Parohové předměty jsou ve zkoumaném souboru zastoupeny ve 4 kusech. Uloženy jsou v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové, kde se však podařilo dohledat jen jeden kus. V dokumentaci se však dochovala fotografie všech 4 artefaktů v černobílém provedení, bohužel bez jakékoliv doprovodné informace jako měřítko. Podobné je tomu i u kresebné dokumentace, která je provedena velmi zjednodušeně.

Dochovaný předmět, evidovaný pod č. 2726/6, je 150 mm dlouhý, široký 30 – 40 mm. Jsou viditelné stopy po opracování, a to na zužující se straně v délce 40 mm a na druhém konci v délce 10 mm. Na zbylém prostoru je zachován původní povrch. Úprava mohla probíhat broušením.

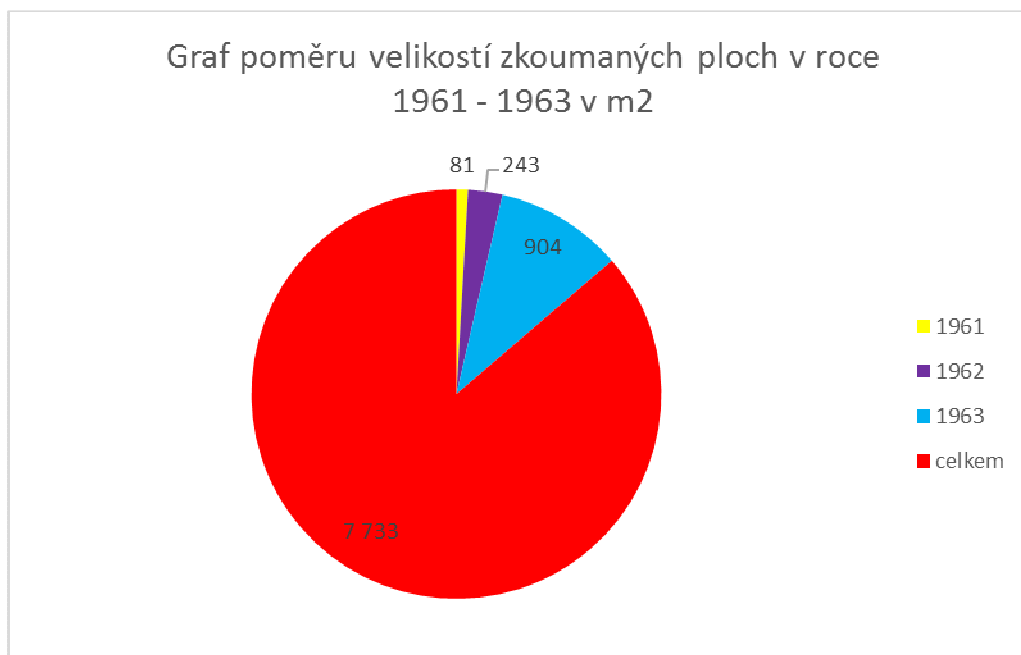
Další předměty již jsou popsány a určeny pouze z dochovaných dokumentů. Jedná se o parohový předmět upravený nejspíše broušením. Velikost je odhadována na 40 mm. Na předmětu je patrná výzdoba v podobě linií tvořících motiv klikatice a kolečka s tečkou. Nad tímto motivem se nachází vodorovné linie. Obrázek však neodpovídá fotografii, na které je zachycen výzdobný ornament složený z šikmých vodorovných linií umístěných uprostřed řady vlnic, které se navzájem proplétají. Tento předmět na fotografii je provrtaný a mohlo se tedy jednat o korálek poměrně veliký.

3. předmět je nejspíše kost, na které jsou vidět stopy po úpravě rytím. Stopy po rytí jsou viditelné pouze na zúžené části.

Posledním předmětem je opět paroh se stopami broušení a využití výzdobného motivu vlnic, které se vyskytují pouze na broušené části parohu, která je nejspíše i seříznutá. Druhá strana je ulomená.

13. INTERPRETACE DOSAVADNÍCH VÝSLEDKŮ

Dosavadní archeologické výzkumy byly provedeny na akropoli hradiště Vraclav v rozsahu 1224 m² z necelých 10 000 m², což je 12 % celkové plochy ostrožny. I při takovémto množství zkoumané plochy byly objeveny zajímavé situace, se kterými vystoupilo hned několik otázek a možných interpretací.

Graf. č. 3: Poměr velikosti zkoumaných ploch v jednotlivých letech výzkumu

13.1. Polozemnice

První otázka se vyskytla společně s objevením hrobových jam v centru akropole. Víme z několika příkladů, že sídliště na raně středověkých hradištích nejsou nic výjimečného. Příkladem může být pohřebiště na lokalitách Běchary, Dolánky-hradiště Rubín, Kouřim, hradiště Stará Kouřim, Kouřim-ostrožna U sv. Jiří, Kováry, Hradiště Budeč, Libice nad Cidlinou, Praha, Stará Boleslav, Žalov, hradiště Levý Hradec, a další. Lidské pozůstatky na sídlištích rozlišujeme na primárně uložené a sekundárně přemístěné ze zničeného pohřebiště. Nacházejí se na sídlištích od 8. do 12. století. Z chronologického hlediska není náhoda, že většina ostatků pocházejících z výše uvedených lokalit je datována od období 10. století. Mezi primárně uložené jedince patří děti a muži (Tomková, K. 2003, 183). Toto nám dokládají 2 hroby nalezené v roce 1961.

Charakteristické je ukládání skeletů do nejrůznějších superpozic s okolními objekty. Kostry jsou ukládány do výplně sídlištních jam na sídlištích i hradištích (Dolánky-Rubín, Libice nad Cidlinou-Volkovo pole). Na hradišti v Budči, v poloze „Na Týnici“ byly hroby uloženy do polozemnic, a to na akropoli, nikoliv na předhradí či v podhradí. Tato situace

odpovídá také vraclavskému nález. Jedná se o superpozici hrobů č. 4/62, 5/62, 8/62, 9/62, 13/62, 22/62, 23/62 a 25/62 a obj. č. 6/62. Polozemnice dlouhá 450 cm byla zkoumaná pouze ve svojí SV částí. V SV rohu se nacházelo otopné zařízení, které je bylo částečně přesunuto při hloubení hrobu č. 5/62. Typologií pecí se zabýval L. Skružný.

Podle badatele se pece⁵⁰ vyskytují ve většině případů v SV rohu obydlí. Toto je případ i polozemnice na Vraclavi. Ohniště se nacházelo proti vchodu umístěného na teplé JZ straně stavby.

Kamenné pece jsou známy na území ČR z Března u Loun, Děvína, Dolních Věstonic, Mikulčic, Pohanska, Břeclavi, Přítluk, Vratislavi a Zlechova. Ve většině případů jsou kamenné pece zkoumány v destruktivním stavu. Délka stěn pecí se pohybuje od 100 do 140 cm a jejich výška od 41 do 70 cm. Bývají čtvercového i obdélníkového půdorysu. Kruhové pece jsou velmi ojedinělé na našem území (Skružný, L. 1963,238). Z destrukce není možné určit původní rozměry pece.

Kamenné pece se rozdělují na 2 skupiny: pece s ohništi na úrovni dna objektu a pece s mísovitě zahloubenými ohništi. Tento typ byl sledován na lokalitách Klučov, Prešov, Staré Zámky u Líšně, Zlechov a L. Skružný identifikovat tento typ i při výzkumu hradiště na Vraclavi⁵¹ (Skružný, L. 1963,238).

Ke stavbě pecí Slované využívali drobných kamenů nebo velkých kamenných desek. Materiál byl různý podle místních zdrojů kamene. Na Vraclavi byl použit čedič. Při stavbě byly kameny kladeny nasucho či spojovány hlínou. Kamenné pece jsou nejpočetněji zastoupeny na lokalitách datovaných do starohradištního až mladohradištního období. V pozdní době hradištní jsou již ojedinělé (Skružný, L. 1963,238).

Obydlí, jednoprostorového čtvercového půdorysu je typické pro raný středověk ve velké části střední, východní a jihovýchodní Evropy. Velikost domu se pohybuje v rozmezí 4 – 20 m². Pokud by byl půdorys našeho domu čtvercový, velikost plochy by byla 20,25 m². Hloubka objektu je 35 cm. Například na lokalitě Roztoky u Prahy nepřesáhla hloubka polozemnic 100 m. Obydlí byla budována s ohledem na světové strany. N. Profantová rozděluje orientaci domů na 4 varianty⁵² (Kuna, M. – Profantová, N. a kol. 2005,

⁵⁰ Pec je shora uzavřené otopné zařízení, kamenné či hlinité konstrukce.

⁵¹ V příloze se nachází kresebná rekonstrukce kamenné pece pocházející z lokality Klučov (Skružný, L. 1963,238).

⁵² A) přesná orientace podle světových stran S-J a V-Z

B) mírné pootočení ve směru hodinových ručiček SSV-JJZ, respektive VJV-ZSZ.

C) osy jsou orientovány proti směru hodinových ručiček, SSZ-JJV, VSV-ZJZ

D) osy jsou otočeny o 45°, SZ-JV a SV-JZ

106 - 108). Polozemnice 6/62 je orientována právě podle varianty 4, osy jsou otočeny o 45°. V Roztokách u Prahy je tato orientace velmi málo zastoupena.

Stěny kultury pražského typu byly zbudovány z pletené konstrukce⁵³, nebo srubovou technikou. Málo typická je také konstrukce stěn z trámů nebo fošen⁵⁴. Uspořádání kúlů v půdorysu domů rozdělujeme na 6 typů⁵⁵. Vzhledem k zachování pouze jedné stěny polozemnice, kdy známe polohu 1 kúlové jamky, by objekt mohl splňovat hned několik variant. Jsou jimi typ 3 a to menší rohové kúlové jamky a typ se třemi kúlovými jamkami stejné velikost uprostřed (Kuna, M. – Profantová, N. a kol. 2005, 112 - 113). Toto je jediné, co dovoluje kresebná dokumentace o objektu polozemnici sdělit.

13.2. Umístění sakrální stavby na akropoli

Společně s hrobovými nálezy nastává otázka existence sakrální stavby v jejich blízkosti. V raném středověku, od 11. století, se pohřby koncentrují ke kostelům a na další místa předem vyhrazená k pohřbívání. Jde o přechod k intenzivnímu využití vymezeného areálu. Pohřbívání od této doby začínají stále více doprovázet regulace, které vedou k pohřbívání etážovému. Stejnou změnu můžeme sledovat ve vztahu k mrtvému. Řadové a etážové pohřbívání se šířilo v českých zemích postupně. Toto je doloženo na rozdílné míře dodržování uspořádání. Snaha uchování vlastního nerušeného prostoru nezmizela úplně, ale transformovala se do náhrobních desek a hrobek (Tomková, K. 2005, 183).

Na akropoli nebyly zachyceny žádné stopy po konstrukci kostela, ani souvislá kamenná destrukce, která by naznačovala dřívější kamennou stavbu. Je to samozřejmě dáno velikostí prozkoumané plochy, ale také musíme vzít v úvahu, že kostel mohl být lehké dřevěné konstrukce⁵⁶, anebo se vůbec nenacházel na akropoli⁵⁷. Tzv. vlastnické kostely jsou sakrální

⁵³ Dokladem této konstrukce jsou řady malých kúlových jamek podél stěn (Profantová, N. - Kuna

⁵⁴ Kúlové jamky vzdáleny od sebe v pravidelných odstupech (Profantová, N. – Kuna)

⁵⁵ Typ 1. – bez větších obvodových kúlů nebo s ojedinelým kúlem v jednom rohu

Typ 2. – s jedním kúlem uprostřed stěny protilehlé pece, který může být usazen ve větší jámě, zdvojen i doplněn rohovými kúly v téže stěně.

Typ 3. – dva kúly, kúl proti peci je doplněn kúlem u stěny pece, zpravidla menším a mělčím, případně se mohou vyskytovat ojedinelé menší rohové kúly

Typ 4. – se 4 kúly uprostřed stěn

Typ 5. – se 4 kúly v rozích

Typ 6. – s 8 kúly umístěnými v rozích a uprostřed stěn.

⁵⁶ Víme, že ve 12. století se pod Pražským hradem nacházelo hned několik sakrálních staveb dřevěné konstrukce. Koncentrace kostelů je až nepřiměřeně hustá k poměru počtu věřících, kteří by je mohli využívat (© Archeologie na dosah)

⁵⁷ Pověst o Mstišovi, správci hradu Bílina, která žádá knížete Vratislava, aby se zúčastnil svěcení kostela svatého Petra, který z milosti knížete Spytihněva vystavěl v bílinském podhradí. Byla to prosba velmi smělá, protože kníže dosud nezapomněl, že když Mstiš hlídal na hradě jeho choť, choval se k ní velmi krutě, držel ji ve vězení, a dokonce jí každou noc připoutával nohu ke své. Vratislav souhlasí a přislíbí účastnit se slavnosti. V ten den Mstiš pronesl velmi důležitou větu: „Knížetem jest a pánem, se svým hradem ať učiní, co se mu líbí. Co však můj kostel dnes má, nemůže mi kníže odníti“ (© Archeologie na dosah).

stavby vystavěné soukromými osobami, které se stávaly jejich vlastním majetkem. Důvodem jejich stavby bylo jisté prohloubení christianizace české společnosti, ale také byly vyjádřením prestiže majitele, kteří byli inspirováni panovníky a jejich sídly. Postavit kostel si jistě nemohl dovolit každý, jednalo se o velmi nákladnou akci, která navíc mohla být provedena pouze s povolením panovníka. Stavba vlastnického kostela byla projevem velmi vysokého sociálního postavení ve společnosti. Doklady vlastnických kostelů nacházíme ve 12. století nejen v blízkosti panovnických radů, ale také na šlechtických sídlech i ve venkovském prostředí. Nejstarší románské kostely mají jednodlní půdorys, méně jsou zastoupeny rotundy. Se šlechtickými sídly jsou spojovány tribunové kostely, které poskytovaly svým majitelům dostatečné oddělení od běžných věřících. Nepodařilo se však zatím archeologicky rozpoznat jejich propojení se šlechtickými sídly (© Archeologie na dosah).

Raně středověká šlechtická sídla s kostelem byla nalezena například na lokalitě Vroubek u Podbořan, Bedřichův Světec. Kostely byly nalezeny na hradištích jako je Libice nad Cidlinou, Kouřim-sv. Jiří.

Pokud bychom předpokládali, že se kostel nevyskytuje na akropoli, je možné uvažovat o jeho založení v podhradí. Jedním z možností je bývalý kostel sv. Václava.

13.2.1. Kostel sv. Václava

Bývalý kostel sv. Václava, č. p. 115 stojí v JZ koutu václavské návsi. Stavba je zděná z lámané opuky. Ústřední prostor má vnější obvod 11,3 x 10,2 m, zdivo je o síle 1,1 m a sahá do výšky 6 m. centrální kostel je horizontálně dělen vloženým trámovým stropem. K Z průčelí přiléhá věžová stavba o půdorysu 8,7 x 5,5 m, její patro je otevřeno do prostoru někdejší lodi. Pod přízemím věže jsou v různých úrovních zahloubeny 2 sklepní prostory. K V průčelí bývalé lodi jsou přizděny hospodářské a další objekty. V stěna je dnes zazděná. V přízemí jsou ve východní stěně patrná nároží boku vítězného oblouku. Budova nenese žádné chronologicky určující prvky. Tvar oken je poznamenán pozdějšími přestavbami.

13.2.1.1. Písemné zprávy a dosavadní názory o kostelu sv. Václava

Jako románskou stavbu z konce 11. století popsal objekt Z. Wirth v Soupisu památek. Pro své datování neuvedl žádné argumenty. Části budovy, které Z. Wirth zkoumal, ani žádné neposkytují. Publikoval půdorys jednodlní stavby s věží při západním průčelí a s pravouhlým presbytářem. Již v roce 1839 ale dle mapy stabilního katastru stály v místech někdejšího presbytáře dodnes dochované přístavby. Jejich půdorys autorovu nákrese neodpovídá. Při výčtu zpráv o kostelu vycházel z údajů uváděných v místopisné literatuře

(Wirth, Z. 1902, 236). Vysokomýtský historik A. Šembera kladl první zmínku o kostelu do roku 1350 (Šembera, A. 1845, 62). Druhá zmínka se váže k roku 1470. pánové Z. Wirth (Wirth, Z. 1902, 236) a F. Loskot (Loskot, F. 1908, 22 – 23) uvádějí tuto zmínku, však bez jakéhokoliv odkazu na zdroj. S největší pravděpodobností vycházeli z barokní brožury propagující vracavské lázně (Czapek, W. W. 1722, 11 – 12).

13.2.1.2. Výzkum kostela

V rámci přípravy projektu rekonstrukce č. p. 115 ve Vraclavi, byla položena sonda v SV části stavby, kde se nachází chlév. Při výzkumu chléva a přilehlých místností bylo odhaleno 16 hrobů a zdivo obloukovitého půdorysu v sondě 2, které lze jednoznačně ztotožnit se základovou partií presbytáře kostela. Byly také odkryty zbytky kostelní lodi, jiné náznaky zdí nebyly objeveny. Kněžiště bylo půlkruhového půdorysu, otázkou zůstává jeho stáří. Jedinou možnost pro datování poskytuje nález brakteátu z 1. poloviny 13. století, vložený v levé ruce zemřelého, který byl pochován v hrobě později porušeném stavbou presbytáře (Ježek, M. nálezová zpráva, Archív ARUP AV ČR, č. j. 2406/98).

Půlkruhový půdorys presbytáře je podnětem pro diskuzi o jeho typologickém zařazení. Stratigrafická situace je důvodem pro vyloučení datování základů před 13. století. Na základě archeologických zjištění není možné určit, zda odkryté zdivo představuje zbytek apsidy románského kostela z 13. století, či základy pozdně středověkého kněžiště nebo raně novověké stavby. Nejčasnějším možným obdobím pro vznik presbytáře je 1. polovina 13. století. Horní hranici intervalu, ve kterém byl kostel zbudován, není možné určit. Kostel byl zbudován na místě staršího pohřebiště. Je možná následovníkem dřívější sakrální stavby.

13.2.2. Kostel sv. Mikuláše

Výzkum provedený v roce 1997 poskytl dostatečné důkazy, že kostel sv. Václava na návsi obce Vraclav, není možné spojovat s hradištěm. Druhým možným kostelem souvisejícím s akropolí může být kostel sv. Mikuláše, nacházející se v těsné blízkosti pod ostrožnou. První písemná zmínka je datována do roku 1688. Kostel je součástí barokního areálu, kam patří i budova lázní a poustevna. Kostel je postaven na místě původní kaple a jeho stavba byla prováděna mezi léty 1724 – 1730. Autorem je C. A. Canevalle (© Atlas Česka). U kostela ani v jeho interiéru nebyl doposud proveden archeologický výzkum. Je proto možné považovat výše zmíněnou kapličku za objekt související s vlastnickým kostelem pod akropolí?

13.3. Obvodové opevnění

Všechny hlavní výzkumy prováděné na akropoli zkoumaly obvodové opevnění ostrožny.

V roce 1961 byl prozkoumán prostor SV části ostrožny, kde byla objevena kamenná destrukce v sektorech C12 – 13 a D12 – 13.

V letech 1962 a 1963 probíhal výzkum obvodového opevnění v sektorech I0 – 2. Zde byly objeveny celkem 2 kúlové jamky vzdálené od sebe cca 1,5 m. Na profilech obou výzkumů jsou znázorněny zářezy do podloží ostrožny. Tento „schod“ by mohl souviset s úpravou terénu pro konstrukci hradby. Podle destrukčních vrstev s velkým množstvím větších i menších opukových kamenů se autorka domnívá, že se jednalo o hradbu dřevohlinité konstrukce s čelní kamennou plentou⁵⁸.

Tento typ fortifikace se vyznačuje nasucho kladenou zdí o různé mocnosti ze zpravidla plochých kamenů, která lícuje jádro fortifikace z násypu zeminy, eventuálně méně častých kamenů. Násyp je velmi často vyztužen dřevěnou konstrukcí skládající se z roštů, které jsou v různé úrovni v průběhu hradby zakotveny kolmými břevny do plenty. Nejčastěji je na lokalitách zachycena konstrukce roštová, někdy se objevuje konstrukce srubová, srubově vázané komory. (Kos, L. 2012, 64).

V 11. století neklesá celková šířka hradebního tělesa zpravidla pod 10 m. Šířka čelní plenty se pohybuje nad 140 cm. Těmito hodnotami se mladohradištní fortifikace liší od středohradištních. Tento jev je možné vysvětlit 2 tezemi. Šířka hradby rostla s opravami vnitřní kamenné zdi, výzkumy ukazují, že tento prvek je právě konstantní. Druhou možností může být již stavba hradby s takto projektovanými rozměry. Široké mladohradištní hradby jsou ve většině případů na lokalitách výsledkem postupného narůstání bez předchozí kompletní planýrky (Bílina). Pouze několik málo lokalit je pokládáno za dílo jedné stavební fáze (Kovary-Budeč, III. Fáze, Kouřim-Sv. Jiří). Široká hradba rozšiřovaná opravami zadní stěny je příklad Žateckého opevnění akropole. Další lokalita je Zabušany, Chrudim (Šolle, M. 1981, 76 – 77). Důkaz, že hradby byly v mladohradištním období stavěny již široké, je z lokality Budeč, opevnění akropole. Čelní kamenné plenty se stavěly opukové, což je typické

⁵⁸ Blíže příbuznou konstrukcí je nasucho kladená zeď volně stojící bez vnitřního tělesa hradby. Konstrukce je kladena do vývojově rozvinutějších konstrukcí jednoduchých. Jedná se o poměrně jednoduchou metodu, která má předpoklady plnit častěji funkci prostého ohrazení nad rámeček přímo fortifikačního úkolu (Šolle, M. 1981, 65)

Druhou technologickou linií je zeď zděná na maltu. Tento vývojově pokročilejší prvek je znám především v západním prostředí. V českém prostředí nebyl využíván. Většina opevnění v Z Evropě je provedena jako skořepinová zeď složená ze dvou vně lícovaných skořepin, vyplněných ve středu matlou a směsí menších neupravených kamenů. (Šolle, M. 1981, 65 – 66).

pro 10. století. Tento druh kamene byl hojně využíván i přes nutnost dovozu na lokalitu (Šolle, M. 1981, 76 – 77).

Dřevohlinitou lehčí konstrukci by dokládaly kůlové jamky objevené v roce 1962. Dřevohlinitá konstrukce by byla široká 3 m. Šířku čelní kamenné plenty nedokážeme určit. Z výzkumu obvodového opevnění v roce 1963 pochází pouze 1 pláněk půdorysu sondy, kde jsou zachyceny pouze kamenné destrukce. Na řezu SV stěny nejsou vidět žádné objekty. Pokud byly nějaké objekty zkoumány, bohužel se terénní dokumentace nedochovala. Další kůlové jamky bychom však předpokládali. Podle informací výše zmíněných je zdokumentovaná šířka opevnění malá. Je však pravda, že po obvodu akropole již nemusela mít hradba takovou mocnost vzhledem k příkrým svahům ostrožny.

13.4. Datování lokality

Písemné prameny nám datují lokalitu do intervalu konce století 11. a počátku století 12. Pokud by se měla lokalita datovat pouze podle nálezů, zařadili bychom lokalitu do období mladohradištního. L. Hrdlička publikuje popis 3 mincí (obr. č. 43), nalezených při výzkumu obvodového opevnění. Všechny tři mince byly nalezeny v zemi izolovaně, a navíc druhotně uložené ve splachové vrstvě, která vznikla pod destrukcí opevnění po zániku hradiště v polovině 13. století. Přesto nemůžeme vyloučit, že jde o část pokladu, jehož původní místo uložení se může nacházet na hradišti samotném nebo poblíž opevnění. Jeho složení (společný výskyt ražen malých i velkých střížků) by mohly zajímavě obohatit numismatické studie.

13.4.1. Popis mincí

Břetislav I. (1304 – 1055), denár typu Cach 317 (Cach, F. 1970, 44). Mince je dobře zachovalá, vnější kroužek je porušen. Líc je tvořen vnitřním, jemně vroubkovaným kroužkem s postavou nahoře, která drží v levé ruce praporec, zasahující až do legendy. Vnější kroužek je hladký. Opis BRACIZAVSDVX. Na rubu je zobrazená postava na trůně zpředu, držící v pravé ruce křížek. Vlevo malý volný křížek zdobený tečkami. Opis SCS WENCEZLAVS. Průměr mince je 19 mm, váha 0,710 g (Sláma, J. – Hrdlička, L. 1968, 213).

2 denáry typu Cach 322 (Cach, F. 1972, 18). Mince jsou celkem dobře zachovány. Legenda je na jedné částečně setřená. Líc tvoří v jemném vroubkovaném malém kroužku poprsí zpředu, po každé straně hlavy tečka. Vnější kroužek hladký. Opis BRACIZLAVSDVX. Na rubu v jemném vroubkovaném kroužku je zobrazeno malé poprsí zprava, před kterým je křížek na dlouhé žerdi. Opis SCSWEICEZLAVS. Průměr mince je 14 mm, váha 0,811 a 0,853 g (Sláma, J. – Hrdlička, L. 1968, 213).

Vraclavské mince patří k běžným typům Břetislavových ražeb, charakterizujících období před a po mincovní reformě v roce 1050. Všechny tři mince byly nalezeny v zemi izolovaně a navíc druhotně uložené ve splachové vrstvě, která vznikla pod destrukci opevnění po zániku hradiště v polovině 13. století. Přesto nemůžeme vyloučit, že jde o část pokladu, jehož původní místo uložení se může nacházet na hradišti samotném nebo poblíž opevnění. (Sláma, J. – Hrdlička, L. 1968, 213).

Mince, i když nalezené v sekundární poloze, potvrzují datování lokality písemnými prameny do poloviny 11. století.

14. ZÁVĚR

Cílem předložené diplomové práce bylo podat co nejpřesnější obraz archeologických výzkumů prováděných na akropoli vraclavského hradiště v letech 1961 – 1963. Tohoto cíle se podařilo dosáhnout jen zčásti, a to z důvodu neúplné či zcela chybějící dochované dokumentace.

Nejvíce torzovitým souborem byla dokumentace roku 1961. Dochovalo se pouze 16 m sondy z původních 42. Informace o nalezených objektech, hrobech a dalších archeologických situacích nám poskytují jen předběžné zprávy uložené v Archívu Archeologického ústavu AV ČR v Praze. Tyto zprávy byly vyhotoveny v době, kdy výzkum probíhal, tudíž je všechny interpretace v nich obsažené nutné brát s rezervou. Důležitá je však kresebná dokumentace keramických zlomků, která poskytla potřebný materiál pro určení keramického souboru. Tato dokumentace byla využita autorkou jako příklad popisovaného střepového materiálu, který se nachází v depozitáři pardubického odborného pracoviště. Přes tak značnou ztrátu informací, nemohla být tato archeologická akce přehlédnuta, jednalo se o první výzkum provedený na lokalitě, který měl podat první informace o hradišti a rozhodnout, jakým směrem se bude budoucí výzkum ubírat. Byly objeveny 3 hroby. V této fázi výzkumu můžeme připustit interpretaci L. Skružného, že se jedná o těla vyvražděných Vršovců. Také byl proveden výzkum obvodového opevnění u V okraje ostrožny.

Dokumentace roku 1962 je asi nejzachovalejším souborem dokumentace. Prostudováno bylo velké množství plánů, které byly rozděleny do 3 vrstev. První vrstva tvořila pouze kamenné destrukce. Pod kamennými shluky se nacházelo 27 hrobů, které porušovaly starší mladohradištní objekty. Sonda, vedla centrem hradiště a podala informace o stratigrafii ostrožny. Ta není nijak složitá. Většina objektů je zapuštěna do starší pravěké vrstvy a nebo přímo do zvětralé kompaktní opuky, která je podloží. Důležitá je dokumentace hrobových celků, bez ní by nebylo možné nijak popsat nálezové situace. U tří hrobů se dochoval původní popis, se všemi nálezy pocházejícími z hrobových jam. Popis objektů je také zpracován pomocí terénní dokumentace, jiný soubor nebyl dohledán. Dalším velmi důležitým souborem jsou kresby artefaktů. Výzkum vyvrátil tezi L. Skružného o samostatných hrobech pohozených Vršovců. V centru akropole byla prozkoumána část raně středověkého pohřebiště se stopami hrobových jam i označení v podobě opukových náhrobních kamenů. Pod touto situací bylo objeveno velké množství objektů a kúlových jamek rozšířených po sektorech I1 – I19. V sektoru I1 – I2 byla objevena situace dvou kúlových jamek a zásahu do podloží

ostrožny, s vrstvami kamenné destrukce a popelovými vrstvami. Jednalo se o torzo obvodového opevnění.

Posledním rokem, kdy byl prováděn výzkum na akropoli hradiště, je rok 1963. Výzkumy v roce 1961 a 1962 byly prováděny pomocí jedné liniové sondy. V roce 1963 bylo pro potřeby výzkumu zvoleno použití jako liniové sondy, tak i čtvercových sektorů. Tento rok se soustředil na potvrzení existence knížecího paláce interpretovaného J. L. Píčem, a pokračovalo se ve výzkumu obvodového opevnění rozšířením sondy II/62. Dochovaly se jak řezy stěn jednotlivých sond i 3. vrstvy archeologických situací. Popis stratigrafických situací jednotlivých řezů sond byl usnadněn popisem jednotlivých vrstev každého řezu. Do příloh byly zařazeny kresebné dokumentace kovových předmětů. Výzkum v prostoru poblíž dochovaného valu v JV části akropole prozkoumal plochu 900 m². Situace, která se na počátku 20. století mohla J. L. Píčovi zdát jako podezdívka palácové stavby, byla díky nálezového kontextu v roce 1963 interpretována jako lomová suť pocházející z novověkého lomu. Toto těleso porušilo mladohradištní vrstvy. Obvodové opevnění zkoumané v sektoru II – 2 v roce 1962, bylo dále zkoumáno rozšířenou sondou směrem k hranici akropole. Sonda byla 1 m široká a zasahovala až do sektoru IO. Situace potvrdila existenci zásahu do podloží akropole. Tato situace je zobrazena na profilu SV stěny sondy. Půdorys této rozšířené sondy se dochoval pouze s kamennými destrukcemi. Není známo, zda byly objeveny nějaké objekty.

Z vyhotovené digitalizace výzkumu je patrné hned několik zajímavých situací. První je existence pohřebiště v centru akropole. Hranice pohřebiště mohou být určeny hroby nalezenými v roce 1961. V tomto případě bychom znali SZ okraj nekropole. Bohužel toto je málo pro určení velikosti pohřebního a sídelního areálu. Hranici by také mohl určit kostel nacházející se v areálu pohřebiště. Ani jeden výzkum však nepřinesl takovéto situace. Kostel tedy můžeme umístit kamkoliv. Pokud bychom předpokládali, že byl kamenné konstrukce, mohl výzkum zachytit velkou plochu pokrytou kamennou destrukcí. Druhá úvaha nás přivádí k myšlence o dřevěné konstrukci, tato stavba mohla spočívat na nepatrné kamenné podezdívce, která nemusí být současným stavem výzkumu zachytitelná. A nakonec bychom měli uvažovat i nad možností, že kostel nebyl postaven na akropoli. Mohl se nacházet na předhradí, či v centru současné obce. Současné sakrální stavby známé v katastru obce jsou mladšího data založení a nesouvisí s raně středověkým hradištěm. Jediným dokladem existence sakrální stavby na ostrožně by byly hroby ohraničující prostor sakrální stavby, přestože řady nejsou pravidelné.

Pohřebiště porušuje objekty. V jednom případě hrob respektuje rozměry objektu. Z půdorysu není možné přesněji určit funkci objektu. V druhém případě několik hrobů porušuje objekt s otopným zařízením. Sonda II/62 zachytila SV část polozemnice. Objekt byl interpretován podle rozměrů jediné stěny, která byla zachycena v celém rozsahu. Stěna je dlouhá 4,5 m a hluboká cca 45 cm od stávajícího povrchu. V SV rohu podzemnice byla prozkoumána kamenná destrukce pece. Tato destrukce byla částečně druhotně přemístěna při hloubení hrobové jámy 5/62. Pec je typu s mísovitě zahloubeným ohništěm. V rohu na opačném konci stěny se nachází kúlová jamka. Sonda nezasáhla ani polovinu objektu, a tudíž je typologické určení velmi obecné. Podle podzemnic zkoumaných N. Profantovou na lokalitě Roztoky u Prahy zařadila autorka polozemnici obecně do typu 3. Ze všech výzkumů je toto jediný objekt, který je možné takto interpretovat.

V roce 1963 byla prozkoumána v sektorech H20 – 21 a CH20 – 21 řada 4 kúlových jamek vzdálených od sebe cca 120 cm. Toto je jediná indicie pro úvahy o možné kúlové stavbě.

Obvodové opevnění bylo prozkoumáno hlavně v sektorech I0 -2. Výzkumem 1962 byly objeveny 2 kúlové jamky vzdálené od sebe 150 cm. Při studiu půdorysu i profilu těchto sektorů bylo zjištěno, že kúlové jamky jsou umístěny do roviny vytvořené úpravou podloží. V místě kúlové jamky 20/62 se začíná svah i stratigrafické vrstvy svažovat. V tomto místě také začíná souvrství obsahující kamennou destrukci a popelovitou hlínu s mladohradištními nálezy. Mohlo by se jednat o stavební prvky raně středověkého obvodového opevnění dřevohlinité konstrukce s čelní kamennou plentou? Šířka hradby by byla na poměry mladohradištních hradeb velmi malá, uvážíme však příkré svahy akropole a místo průzkumu nebyla tak velká šířka asi zapotřebí. Celkovou šířku hradby však určit nedokážeme. Neznáme šířku kamenného tělesa hradby.

Všechny provedené interpretace jsou omezeny stavem dokumentace. K jejich potvrzení by bylo zapotřebí revizního výzkumu.

Nálezový fond uložený ve Východočeském muzeu v Pardubicích a v Muzeu Východních Čech v Hradci králové obsahuje hlavně střepový materiál. Zpracování jen keramického souboru by dalo na jednu celou práci. Autorka prostudovala nálezy uložené na pardubickém pracovišti a část souboru v hradeckém muzeu. Největším dílem je zastoupena mladohradištní keramika šedé až okrové barvy s tzv. „krupicovitým povrchem“. Nejvíce jsou zastoupeny zlomky nezdobené. Nejčastější výzdoba je v podobě vodorovných linií a vlnic, objevuje se i kombinace linií a vrypů či záseků. V menším množství jsou zastoupeny mladší keramické zlomky s liniemi připomínajícími žlábký

a plastickou výzdobou. Jako nejstarší se jeví střepy s velkým podílem slídy v keramickém těstě. Výzdoba je prováděna hustými rytými liniemi v podobě vlnic, kombinace vlnic a vodorovných linií. Výzdoba se nachází na horní části nádoby a dosahuje až na maximální výduť, která je také umístěna v horní třetině velikost nádoby. Převažujícím tvarem keramických nádob jsou hrnce vejčitého tvaru. Druhým typem, který byl rozpoznán, jsou slovanské zásobnice. Objevují se moravské analogie v podobě grafitové keramiky a také keramické zlomky v podobě hustých střídajících se skupin vodorovných rytých linií a vlnic. Dokladem kontaktů se středočeským a pražským prostředím jsou okraje kalichovité profilace. Okraje jsou zastoupeny jak v jednoduché profilaci, kalichovité profilaci, nejmladší jsou okraje vytažené a různě seříznuté. Keramický soubor je datován do rozmezí 10. až počátku 12. století.

Další soubory především složené z kovových předmětů nezasáhnou výrazněji do datace, která je založena na keramickém souboru. Navíc k datování nálezů by pomohl i stratigrafický kontext. Bohužel se u většiny výše popsaných předmětů nedochoval. Zajímavý je soubor esovitých záušnic. Jejich průměry těla, šířka těla a šířka es jsou jediné údaje, které dovolují alespoň rámcovou dataci. Dalšími předměty, které by dovolovaly přesnější dataci, jsou ostruhy. Jejich stav dochování toto však neumožňuje. Dalším zajímavým předmětem je jeden exemplář kovové sekery, či opaskové přezky, podkovy a klíče. Největším souborem kovových předmětů jsou nože.

Ze skleněných artefaktů máme v nálezovém kontextu zastoupeny pouze 3 skleněné kroužky. Dva byly objeveny ve stratigrafických vrstvách v roce 1963. Jeden byl nalezen pod lebkou v hrobě č. 3/62.

Kostěné předměty jsou zastoupeny několika exempláři s největší pravděpodobností polotovarů předmětů. Z dochovaného stavu zpracování není možné určit funkci a typ předmětu. Nejzajímavější z této kategorie předmětů je torzo kostěného hřebene. Jedná se o velmi precizní práci, bohužel bez jakýchkoliv nálezových okolností.

Všechny tyto předměty jsou dokladem vysokého společenského postavení části obyvatel hradiště a tím i jeho významu jako správního centra oblasti.

Datovat lokalitu nám detailněji pomáhají 3 nálezy mincí v roce 1963. Všechny denáry byly raženy okolo roku 1050 panovníkem Břetislavem I.

Výzkumy akropole poskytly sice představu o prostorovém uspořádání akropole a o sociálním postavení jeho obyvatelstva, datace hradiště se však nijak nezměnila oproti písemným pramenům. Rozhodně by však všechny výše uvedené teze a dohady mohly být upřesněny provedením revizních i nových výzkumů akropole. Akropole však není

ohrožena žádnou stavební zemědělskou i jinou destruktivní činností, a tudíž by se situace mohla objasnit pouze výzkumnými projekty kateder archeologie českých univerzit, nebo krajských i státních muzeí.

15. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURA

Balcárková, A. 2006: Nůž v raném středověku na příkladu nálezů z Břeclavi – Pohanska. Bakalářská práce stáhnuta u odkazu https://is.muni.cz/th/110365/ff_b/NOZE.pdf

Balcárková, A. 2010: Raně středověké osídlení na lokalitě Olomouc-Slavonín, „Horní Lán“. In Přehledy výzkumů 51. Brno. str. 157 – 196

Balcárková, A. 2013: Povelkomoravská a mladohradištní keramika datovaná mincemi z Kostic – Zadního Hrádu. Staženo z odkazu https://www.academia.edu/8361452/Povelkomoravsk%C3%A1_a_mladohradi%C5%A1tn%C3%AD_keramika_datovan%C3%A1_mincemi_z_Kostic_Zadn%C3%ADho_hr%C3%BAdu_u_Post-Great_Moravian_and_Late_Hillfort_pottery_dated_by_coins_from_Kostice_Zadn%C3%ADhr%C3%BAdu

Bartošková, A., 2003: Kostěná a parohová industrie ze Staré Boleslavi. In: Stará Boleslav, Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), Praha. str. 227–266.

Beková, M. 1999: Slovanské pohřebiště ve Vraclavi, okr. Ústí nad Orlicí. In Studia mediaevaliapragensia IV. Praha, str. 67 - 74.

Beran, V. 2007: Rozbor stavebních kování z hradu Rokštějn. Bakalářská práce. Staženo z odkazu https://is.muni.cz/th/109290/ff_b/Bakalarka.txt

Blaha, R. – Hejhal, P. – Skala, J. 2013: Raně středověké olovené artefakty z katastru Roudnice (okr. Hradec Králové). In Argentifossores et alii. Zanczenie gospodarcze wschodnich części Górnegó Śląska i zachodnich krańców Małopolski w późnejfaziewczesnegośredniowiecza (X – XII wiek). str. 289 – 305.

Boháčová, I. – Hošek, J. 2009: Raně středověké nože ze Staré Boleslavi. Staženo z odkazu <http://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2010/05/Bohacova-Hosek.pdf>

Cách, F. 1970: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Cách F. 1972: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

Czapek, W. W. 1722: FONS AQUAE VITA, To gest: Starobylá a zdravo=hogitedlná Studnice Swatého Mikulásse..., Hradec Králové.

Černá, E. 1981: Skleněné kroužky – prstýnky z Prahy 1 – Klárova. In: Archeologické rozhledy 33, Praha, str. 393 – 397

Demek, J. a kol. 1987: Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon České socialistické republiky. Praha

Dostálová, K. 2012: Využití koní v raném středověku. Diplomová práce. Stažen z odkazu <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/65092/>

Dresler, P. 2003: Esovitě záušnice a některé problémy s nimi spojené. Diplomová práce. Staženoz odkazu https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Josef_Mathausen_-_Z%C3%A1huba_Vr%C5%A1ovc%C5%AF.jpg

Frolík, J. – Sigl, J. 1995: Chrudimsko v raném středověku: Vývoj osídlení a jeho proměny. Hradec Králové.

Frolík, J. – Sigl, J. 1998: Chrudim v pravěku a středověku: Obrazy každodenního života. Chrudim.

Frolík, J. - Sigl, J. 2001: Počátky slovanského hradiště v Chrudimi. In: Archaeologiahistorica: sborník příspěvků přednesených na 32. konferenci archeologů středověku České republiky a Slovenské republiky s hlavním zaměřením na zpracování surovin. Čáslav 25.-28. září 2000. Brno, str. 121-135.

Hošek, J.: středověké nože s vlnkovitými sváry, staženo z odkazu http://www.outesany.cz/resources/upload/data/157_popis_vlnkove_svary.pdf

Hošek, J. 2003: Metalografie ve službách archeologie. Praha.

Charvát, P. 1978: Slovanské osídlení Vrclavska do poloviny 13. století, kandidátská disertace uložena ve Státním okresním archívu Svitavy se sídlem v Litomyšli, sbírka vědeckých a literárních rukopisů sign. R. 196.

Charvát, P. 1978a: Slovanské osídlení Vrclavska do poloviny 13. století. Dokumentace kandidátské disertace uložené ve Státním okresním archívu Svitavy se sídlem v Litomyšli, sbírka vědeckých a literárních rukopisů sign. R. 196.

Ježek, M. – Sommer, J. 2001: Bývalý kostel sv. Václava ve Vrclavi. Průzkumy památek 8/2, 97-109.

Jireček, H. 1884: Královské věnné město Vysoké Mýto. Vysoké Mýto

Klápště, J. 2011: Ladislav Hrdlička (4. 4. 1937 – 30. 4. 2011) a jeho Praha pod Prahou. In Staletá Praha, č. 27, Praha. str. 137 – 138

Kos, I. 2012. Fortifikační stavitelství 10. a 11. století ve střední Evropě. Raně středověké opevnění Žatce. Diplomová práce. Staženo z odkazu <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/93354/>

Krumphanzlová, Z. (1974): Chronologie pohřebního inventáře vesnických hrobů v 9.–11. věku v Čechách. In. Památky archeologické 65. Praha, str. 34–110.

Kuba, A. 2012: Morfologická analýza podkov 10. – 15. století ve vztahu k druhu koně. Bakalářská práce. Staženo z odkazu https://is.muni.cz/th/402261/ff_b/Bc_final_402261_uv9bn.txt

Kuna, M. – Profantová, N. a kol. 2005: Počátky raného středověku v Čechách. Praha

Lacina, J. 1893: Česká kronika, 1. díl. Praha

Loskot, F. 1908: Kronika vrclavská. Praha.

Lutovský, M. 1995: Několik poznámek k problematice Slavníkovské domény. In. Archeologické rozhledy 47. Praha, str. 239 – 245.

Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha

Macháček, J. – Gregerová, M. - Hlošek M. – Hošek, J. 2006: Raně středověká kovodělná výroba na Pohansku u Břeclavi. Staženo z odkazu https://www.academia.edu/1510805/Early_Medieval_Metal_Working_in_Pohansko_near_B%C5%99eclav_Moravia_Ran%C4%9B_st%C5%99edov%C4%9Bk%C3%A1_kovod%C4%9Bln%C3%A1_v%C3%BDroba_na_Pohansku_u_B%C5%99eclavi

Malý, J. 1876: Vlastenecký slovník historický. Praha

Nesibová, V. 2014: Slovanská, vrcholně středověká pohřebiště a raně novověké hřbitovy v Hradci Králové. Bakalářská práce uložena v Ústavu historických věd. Filosofické fakulty Univerzity Pardubice.

Nový, R. 1987: Slavníkovci v raně středověkých Čechách. In: Slavníkovci ve středověkém písemnictví, Praha, str. 11 – 92.

Olczak, J. 1959: Proizvodstvestekljannyhperstnej na slavjanskojterritori v srednie veka, Sovetskajaarheologija 3. str. 81 – 90

Orgonášová L. 2012: Sekera v ranom stredoveku jako nástroj, zbraň a symbol sociálního postavenia. Bakalářská práce. Staženo z odkazu <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/73352/>

Palacký, F. 1928: Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě, svazek 1., nové vydání. Praha

Pavlu, I. 1971: Pražská keramika dvanáctého a třináctého století. Praha.

Pešek, M. 2014: Benátky u Litomyšle. Malá obec na česko-moravském pomezí. Benátky u Litomyšle.

Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země české, Díl 3, Svazek 1., Čechy za doby knížecí. Praha.

Pleiner, P. 1979: K vývoji slovanské nožířské techniky v Čechách. In. Archeologické rozhledy 31. Praha. str. 245 – 256

Profantová, N. 2013: Ke změnám v vývoji hmotné kultury 10. století v Čechách. In: ArchaeologiaHistorica 38, str. 27 – 44. Staženo z odkazu https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/128307/2_ArchaeologiaHistorica_38-2013-1_3.pdf?sequence=1

Pták, M. 2012: Značky na dnech středověkých keramických nádob v jihozápadních Čechách. Nálezy v kontextu raně a vrcholně středověkého osídlení na okrese Klatovy, magisterská práce, staženo z odkazu http://theses.cz/id/33f7dm/diplomov_prce_Martin_Ptk_pdf.pdf

Radoměrský, P. – Richter, M. 1974: Korpus české středověké keramiky datované mincemi. Sborník Národního muzea – Historie 28. Praha. str. 57 – 171.

Richter, M. – Vokolek, V. 1995: Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města. Hradec Králové

Sedláčková, L. – Zapletalová, D. 2012: Skleněné kroužky z Brna a problematika raně středověkého sklářství na Moravě. In: Archeologické rozhledy 64. Praha, str. 534 – 548.

Skala, J. 2016: Zaniklá středověká sídliště na toku řeky Bystřice v oblasti Urbanické brázdy. Bakalářská práce. Staženo z odkazu https://www.academia.edu/29339617/Skala_J._2016_Zanikl%C3%A1_st%C5%99edov%C4%9Bk%C3%A1_s%C3%ADdli%C5%A1t%C4%9B_na_toku_%C5%99eky_Byst%C5%99ice_v_oblasti_Urbanick%C3%A9_br%C3%A1zdy._Rkp._bakal%C3%A1%C5%99sk%C3%A9_pr%C3%A1ce_FF_UHK_v_Hradci_Kr%C3%A1lov%C3%A9

Sklenář, K. a kol. 1992: Archeologický slovník 2. Kovové artefakty 1. Pravěk a raný středověk. Praha.

Sklenář, K. 2011: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů, Praha.

Skružný, L., 1962: Dějiny vracavského hradiska. In: Zprávy Východočeského muzea v Pardubicích. Pardubice. str. 8–13.

Sláma, J. – Hrdlička, L. 1968: Nálezy denárů na Vracavském hradišti, okres Ústí n. Orlicí. In: Numismatický sborník 10 (ed. Sláma, J.). Praha. str. 213.

Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku, II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica 11. Praha.

Sláma, J. 1995: Slavníkovci – významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století. In: Archeologické rozhledy 47. Praha. str. 182 – 224.

Švobodová, P. 2011: Pravěká hradiště ve Východních Čechách, bakalářská práce, stáhnuto z odkazu

<https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/40570/Prav%C4%9Bk%C3%A1%20hradi%C5%A1t%C4%9B%20ve%20v%C3%BDchodn%C3%ADch%20%C4%8Cech%C3%A1ch.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Saurová, D. 1979: Středověké podkovy ze zaniklé středověké osady Konůvky. In: Archaeologie historica 4. Brno. str. 295 – 301.

Šembera A. W. 1845: Wysoké Mýto, kráľovské věnné město w Čechách. Olomouc

Šolle, M. 1981: Kouřim v průběhu věku. Praha.

Štefan, I. 2009: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic. In: Studia Mediaevalia Pragensia 9, Praha, str. 171-205

Tomek, W. W. 1852: O panství rodu Slawníkowa w Čechách (Pokus o wyjasnění zprávy o něm). In: Časopis českého museum 26/4. Praha. str. 41 – 61.

Turek, R. 1982: Slavníkovci a jejich panství. Hradec Králové.

Varadzin, L. 2007: Značky na dnech keramických nádob ze Staré Boleslavi. In Archeologické rozhledy LIX. Praha. str. 53 – 79.

Vích, D. 2010: Středověká studna ve Vrclavi – Medieval well in Vrclav, Eastern Bohemia. In. AArcheologické rozhledy LXII, Praha.str.348–358.

Vích, D. 2016: Záchranný archeologický výzkum na předhradí vrclavského hradiště. In. AR 41, str.143-158.

Tomková, K., 2005a: Hmotná kultura raně středověkých pohřebišť Pražského hradu a jeho předpolí – DasGrabinventarauf den frühmittelalterlichenGräberfeldern der Prager BurgundIhrer Volferder. In: Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích. Díl I.1 – Textová část. CastrumPragense 7 (Tomková, K., ed.), str.217–304. Praha.

Wirth, Z. 1902: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Vysokomýtském, Praha.

Wocel, J. E. 1868: Pravěk země České. Praha

Zůbek, A. 2002:Středověké přezky v brněnských nálezech. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity M7, Brno, str. 123 – 153.

16. ZKRATKY EDICÍ PÍSEMNÝCH PRAMENŮ

CDB: Codexdiplomaticus et epistolarisregni Bohemia, internetový odkaz
<http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=2&bookid=76&page=0>

17. SOUPIS ARCHIVÁLIÍ

Ježek, M. 1998: Nálezová zpráva čj. 2426/98, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Skružný, L. 1962: Deník výzkumu Vraclav okr. Ústí n. Orlicí. Uloženo v archivu archeologického ústavu AV ČR Praha

Vokolek, V. 1954: Nálezová zpráva čj. 2845/54, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Vokolek, V. 1996: Nálezová zpráva čj.1012/96, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 751/49, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 678/40, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 5286/49, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 5346/49, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 5347/49, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 5373/49, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 5374/49, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 4909/50, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 5034/50, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 2449/54, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 2845/54, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 3903/61, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 4101/61, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 3544/62, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 3568/62, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 4542/62, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 5673/62, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 5063/63, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 6255/63, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha

Archivní zpráva č. j. 6900/74, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Archivní zpráva č. j. 588/2004, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/4, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/8, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/9, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/10, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/12, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/13, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/14, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/17, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/18, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/19, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/20, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/21, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/22, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/23, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/24, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/25, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/26 uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/27, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/39, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/40, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/41, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/42, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/44, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/45, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/46, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/47, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/4, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/48, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/49, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/50, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/52, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/53, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/54, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/55, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

Terénní dokumentace č. p. 215/56, uloženo v archívu Archeologického ústavu AV ČR Praha.

18. SEZNAM INTERNETOVÝCH ODKAZŮ

<http://www.obecvraclav.cz/zivotni-prostredi>

<https://mapy.vugtk.cz/mapserver/index.html>

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Lou%C4%8Dn%C3%A1_\(%C5%99eka\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Lou%C4%8Dn%C3%A1_(%C5%99eka))

http://www.stredovek.com/list_photo.php?category=hradiste&object=Vraclav

<http://www.stredovek.com/photos/hradiste/Vraclav/Big/zzzVraclavortofo.jpg>

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Josef_Mathausen -
_Z%C3%A1huba_Vr%C5%A1ovc%C5%AF.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Josef_Mathausen_-_Z%C3%A1huba_Vr%C5%A1ovc%C5%AF.jpg)

https://is.muni.cz/el/1421/podzim2012/AEA_59/37296374/Vrabelova_ostruhy.pdf

[http://www.archeologienadosah.cz/clanky/co-vsak-muj-kostel-dnes-ma-nemuze-mi-knize-
odniti](http://www.archeologienadosah.cz/clanky/co-vsak-muj-kostel-dnes-ma-nemuze-mi-knize-odniti)

<http://www.atlasceska.cz/pardubicky-kraj/kostel-sv-mikulase-vraclav/>

19. SEZNAM PŘÍLOH

- Obr. č. 1: Mapa raně středověkých lokalit mezi městy Vysoké Mýto a Litomyšl
- Obr. č. 2: Müllerova mapa z roku 1720, zobrazena Vraclav s názvem hradiště (©vúgtk).
- Obr. č. 3: Zobrazení obce Vraclavi s akropolí na II. vojenském mapování z roku 1780 (©vúgtk).
- Obr. č. 4: Pohled na ostrožnu hradiště
- Obr. č. 5: Obraz malíře Josefa Mathausera, Záhuba Vršovců (© Wikipedie)
- Obr. č. 6: Plánek půdorysu knížecího paláce na Vraclavi podle J. L. Píče (Píč, J. L. 1909, 310).
- Obr. č. 7: Plánek hradiště se zaměřenou čtvercovou sítí a sondami 1962 a 1963
- Obr. č. 8: Celková situace výzkumu akropole v roce 1961 - 1963
- Obr. č. 9: Destrukce obvodového opevnění zkoumaného v roce 1961
- Obr. č. 10: Půdorys a profily jednotlivých os obj. č. 9/61 se zachyceným hrobem (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).
- Obr. č. 11: Celková situace výzkumu v roce 1962
- Obr. č. 12: 1. vrstva 1962
- Obr. č. 13: Hrobové nálezy roku 1962
- Obr. č. 14: Objekty nacházející se ve 3. vrstvě sondy II/62
- Obr. č. 15: Superpozice hrobů a objektů 5/62 a 6/62
- Obr. č. 16: Dokumentace půdorysu obj. č. 6/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).
- Obr. č. 17: Dokumentace obj. č. 5/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).
- Obr. č. 18: Výzkum obvodového opevnění v roce 1962
- Obr. č. 19: Profil sond II – 2 se zřetelným zásahem do položí (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla)
- Obr. č. 20.: Kresebná dokumentace hrobů 1 – 5/62 a 6-10/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, č. p. 215/6 a 215/7).
- Obr. č. 21.: Kresebná dokumentace hrobů 11 – 16/62 a 18 – 22/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, č. p. 215/8 a 215/9).
- Obr. č. 22.: Kresebná dokumentace hrobů 23 – 27/62 Obr. č. 22.: Kresebná dokumentace hrobů 11 – 16/62 a 18 – 22/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, č. p. 215/10).
- Obr. č. 23: Celková situace výzkumu 1963
- Obr. č. 24: situace výzkumu „knížecího paláce“

Obr. č. 25: Objekty zkoumané v roce 1963

Obr. č. 26: Fotografie kůlové jamky č. K8/63 vyložené opukovými kameny (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, negativ č. 32 804).

Obr. č. 27: Profily řezů 1 – 13

Obr. č. 28: Řezy č. 8 a 12 (plány č. 215/42 a 215/45, uloženo v Archívu ARUP AV ČR).

Obr. č. 29: Profil obvodového opevnění v sektorech I0 – I2 v roce 1963

Obr. č. 30: Profil č. 10 (plán č. 215/56, uloženo v Archívu ARUP AV ČR)

Obr. č. 31: Soubor kresebné dokumentace keramických zlomků (kresby uloženy v archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Obr. č. 32: Kresebná dokumentace přeslenů pocházejících z roku 1963 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Obr. č. 33: Fotografie esovitých záušnic uložených v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové

Obr. č. 34: Kresebná dokumentace přezky č. 215/63 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla) a fotografie přezky č. 62/63

Obr. č. 35: Kresebná dokumentace ostruh (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Obr. č. 36: Kresebná dokumentace nožů z roku 1962 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Obr. č. 37: Kresebná dokumentace nožů z roku 1963 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Obr. č. 38: Kresebná dokumentace podkov (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Obr. č. 39: Fotografie sekery

Ob. č. 40: Závaží

Obr. č. 41: Klíče (kresebná dokumentace uložena v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Obr. č. 42: Fotografická dokumentace skleněných kroužků

Obr. č. 43: Fotografická dokumentace hřebene

Obr. č. 43: Mince nalezené při výzkumu obvodového opevnění 1963 (fotografie uložené v Archívu ARUP AV ČR).

20. SEZNAM ZKRATEK

AV ČR..... Akademie věd České republiky

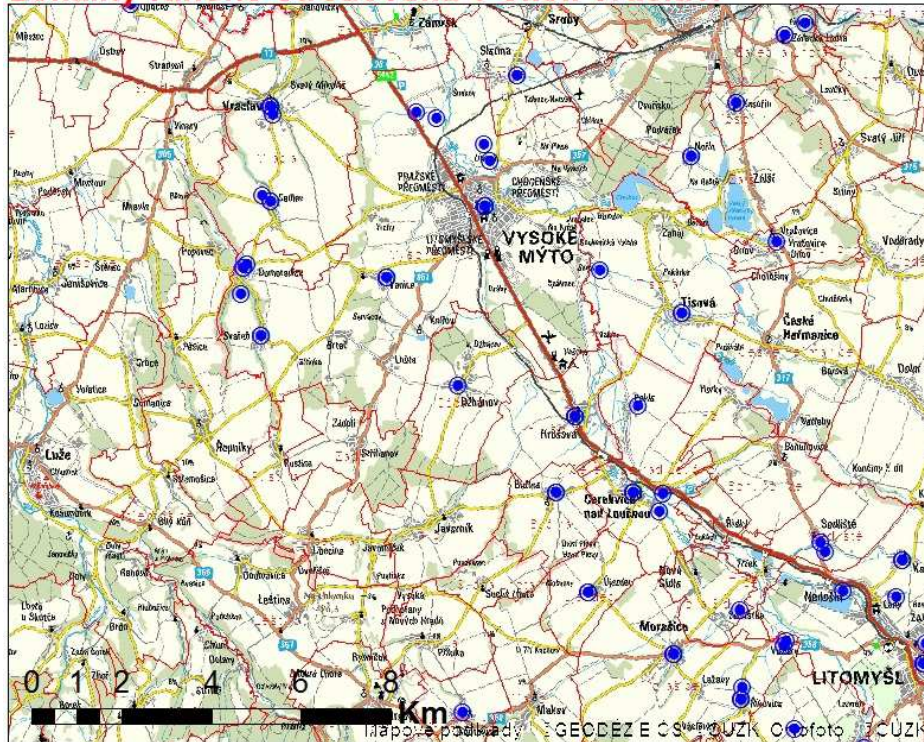
ARUP AV ČR..... Archeologický ústav Akademie věd České
Republiky

č. j.....číslo jednací

č. p.....číslo plánu

PŘÍLOHY

Lokality raného středověku v okolí Vraclavi

Vyhotvila D. Kalíšková, Praha 2017

Obr. č. 1: Mapa raně středověkých lokalit mezi městy Vysoké Mýto a Litomyšl

Obr. č. 2: Müllerova mapa z roku 1720, zobrazena Vraclav s názvem hradiště (©vúgtk).

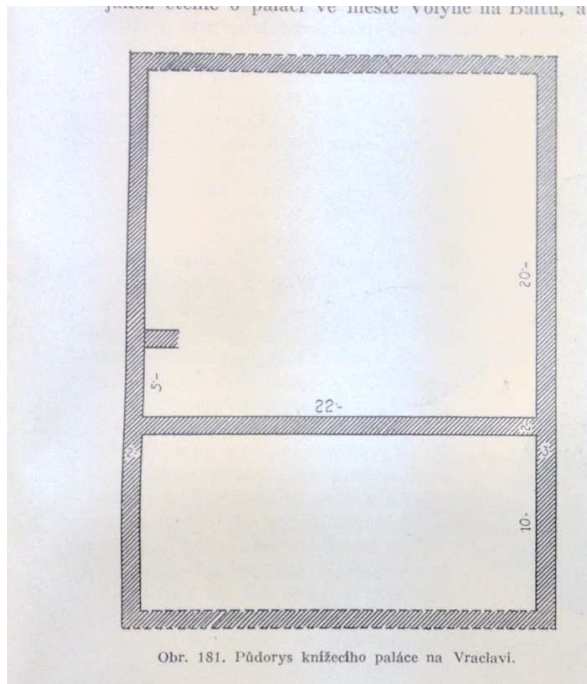
Obr. č. 3: Zobrazení obce Vrclavi s akropolí na II. vojenském mapování z roku 1780 (©vúgtk).

Obr. č. 4: Pohled na ostrožnu hradiště

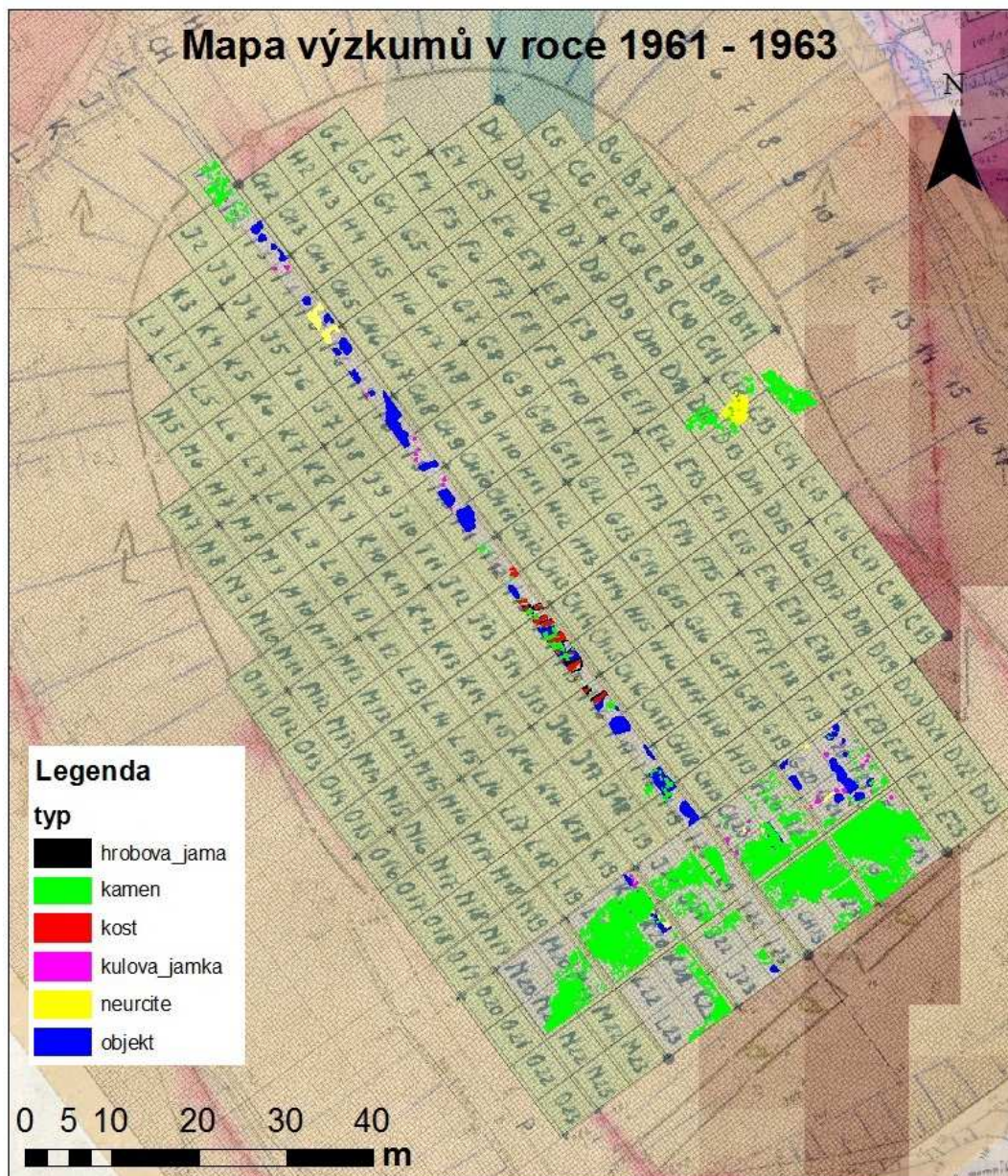
Obr. č. 5: Obraz malíře Josefa Mathausera, Záhuba Vršovců (© Wikipedie)

Obr. č. 6: Plánek půdorysu knížecího paláce na Vraclavi podle J. L. Píče (Píč, J. L. 1909, 310).

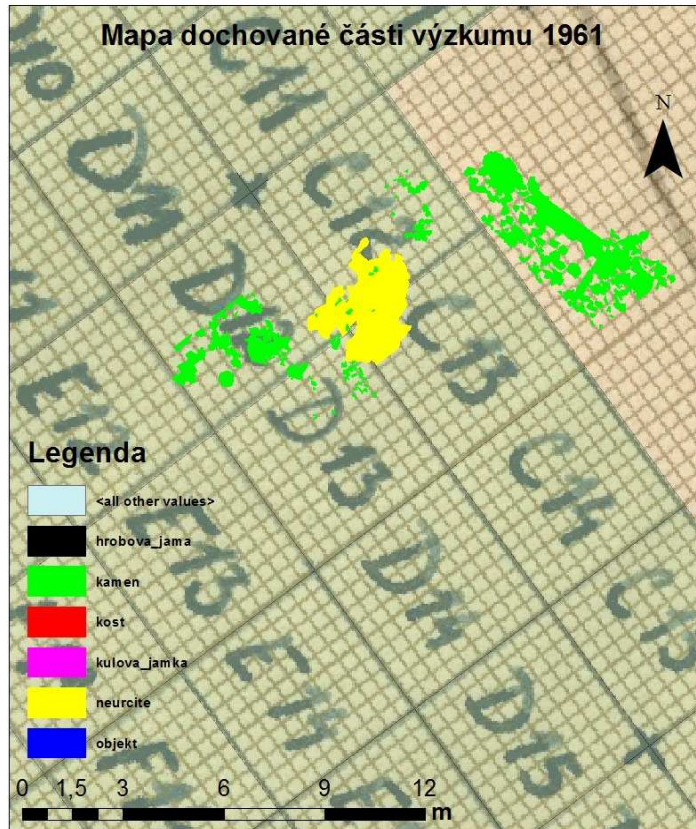

Obr. č. 7. Plánek hradiště se zaměřenou čtvercovou sítí a sondami 1962 a 1963

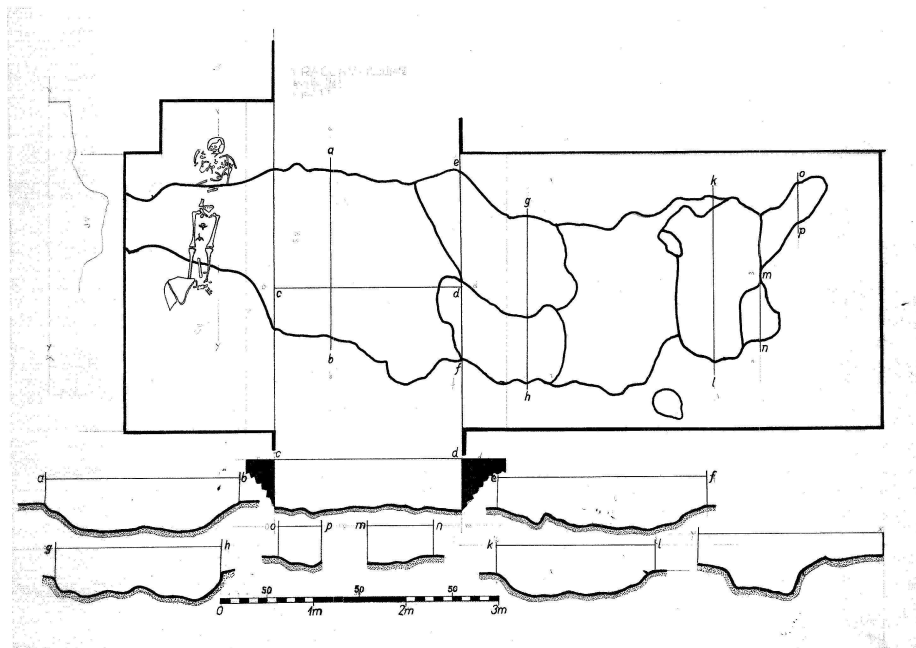

Vyhotovila D. Kalíšková, Praha 2017

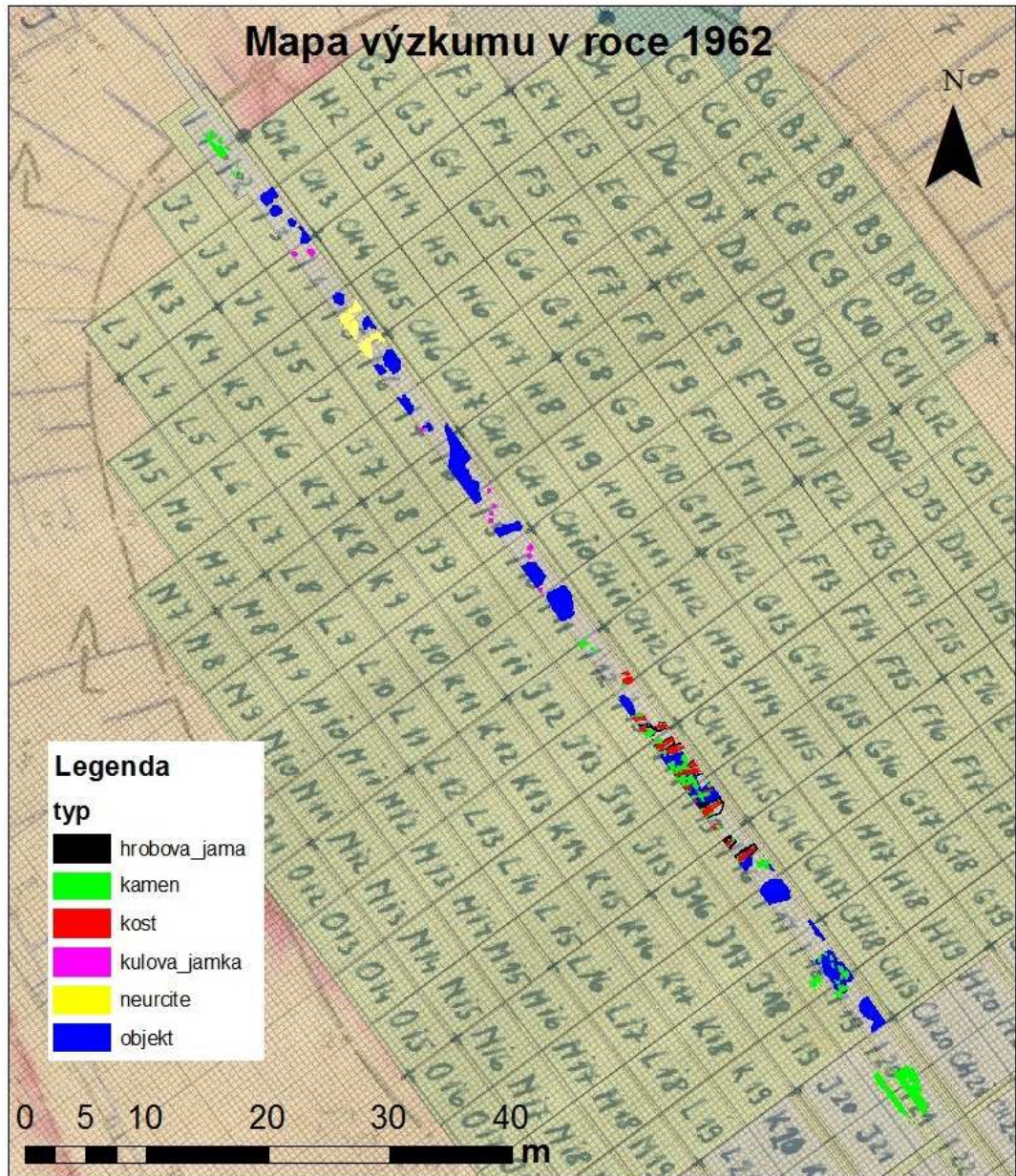
Obr. č. 8: Celková situace výzkumu akropole v roce 1961 - 1963

Obr. č. 9: Destrukce obvodového opevnění zkoumaného v roce 1961

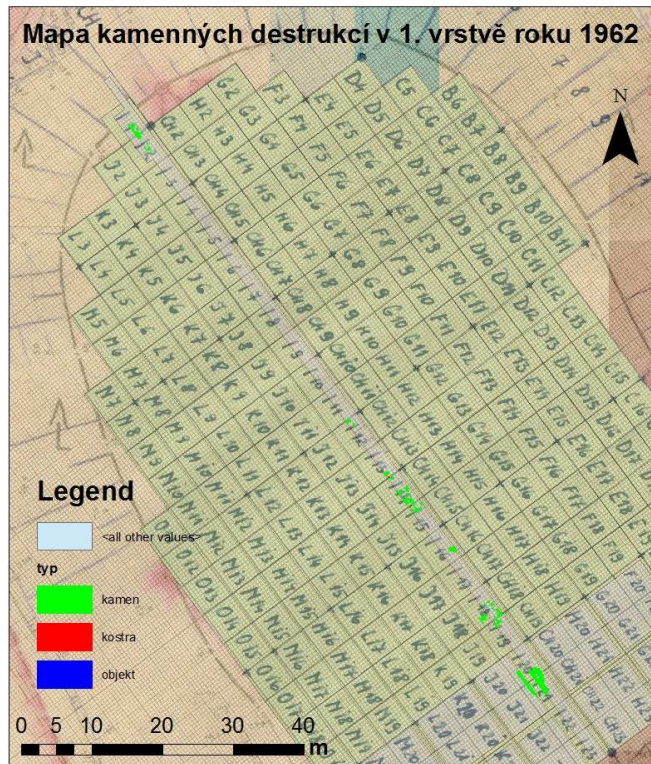

Obr. č. 10: Půdorys a profily jednotlivých os obj. č. 9/61 se zachyceným hrobem (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

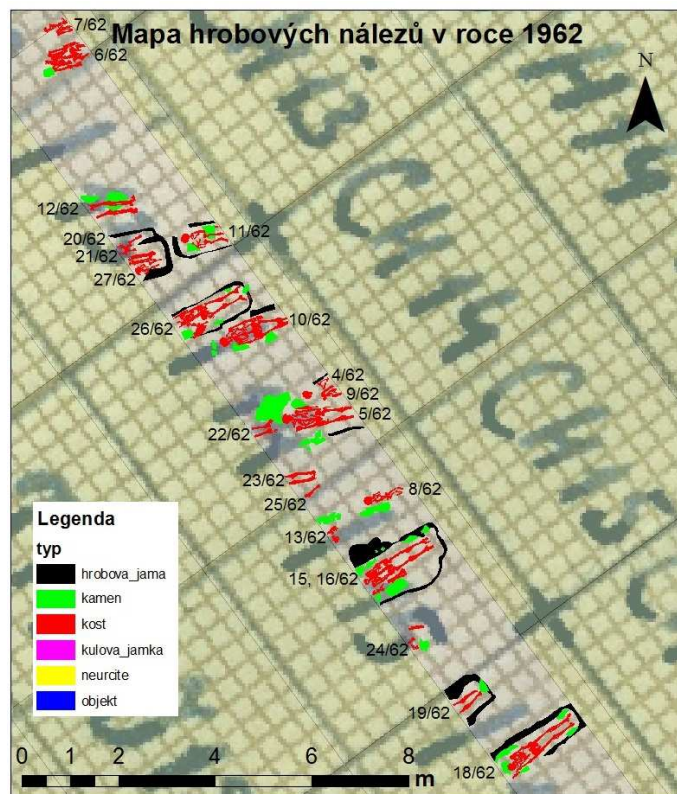

Vyhotovila D. Kalíšková, Praha 2017

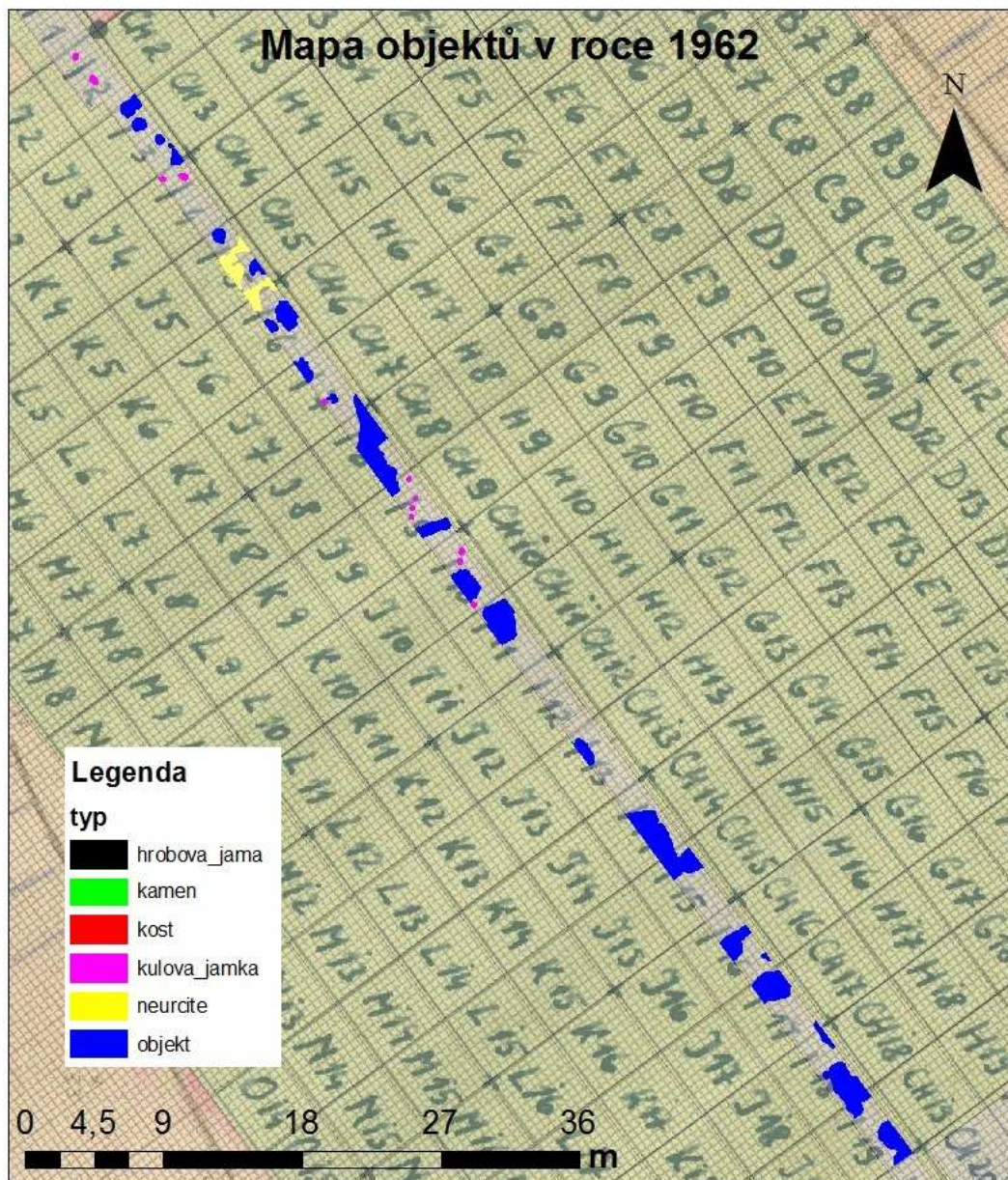
Obr. č. 11: Celková situace výzkumu v roce 1962

Obr. č. 12: 1. vrstva 1962

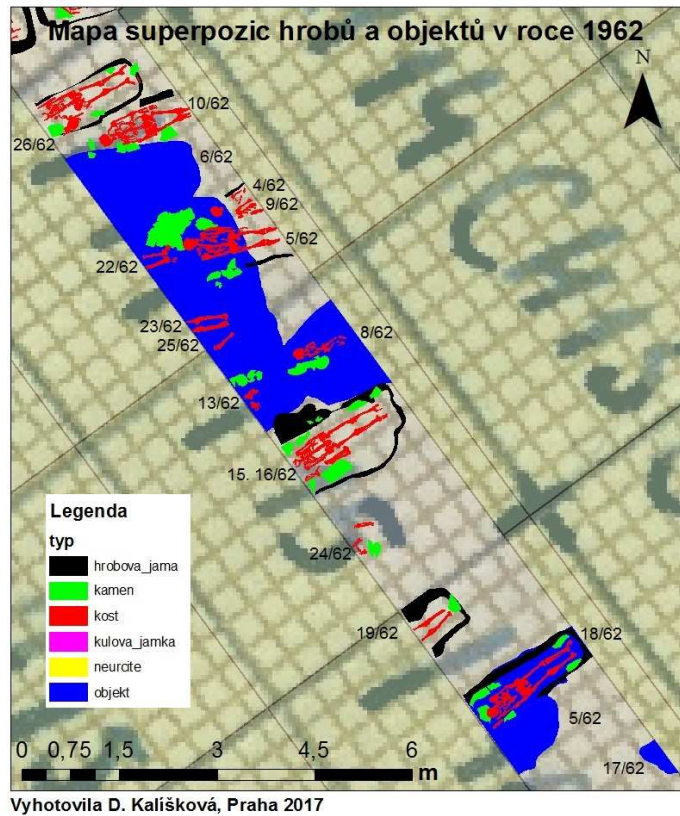

Obr. č. 13: Hrobové nálezy roku 1962

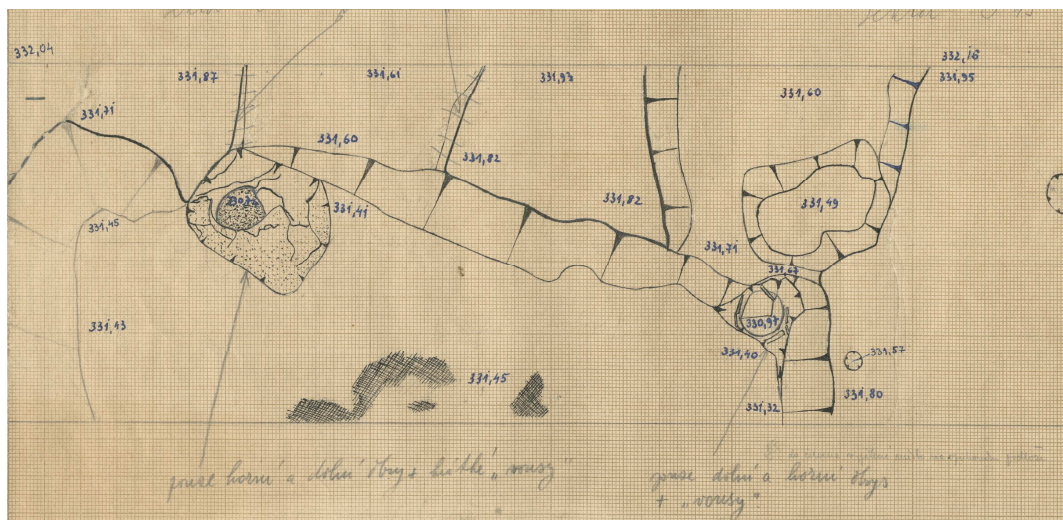

Vyhotovila D. Kalíšková, Praha 2017

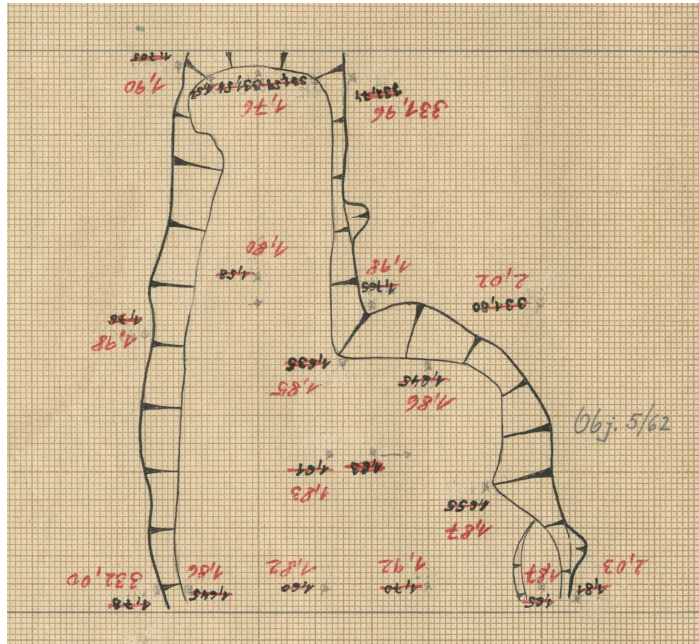
Obr. č. 14: Objekty nacházející se ve 3. vrstvě sondy II/62

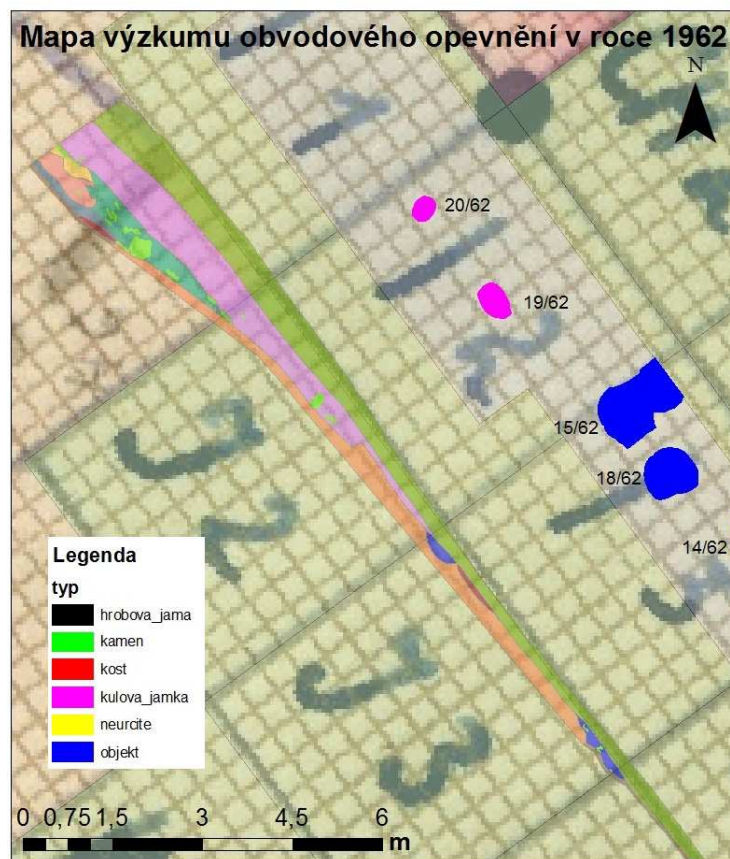
Obr. č. 15: Superpozice hrobů a objektů 5/62 a 6/62

Obr. č. 16: Dokumentace půdorysu obj. č. 6/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

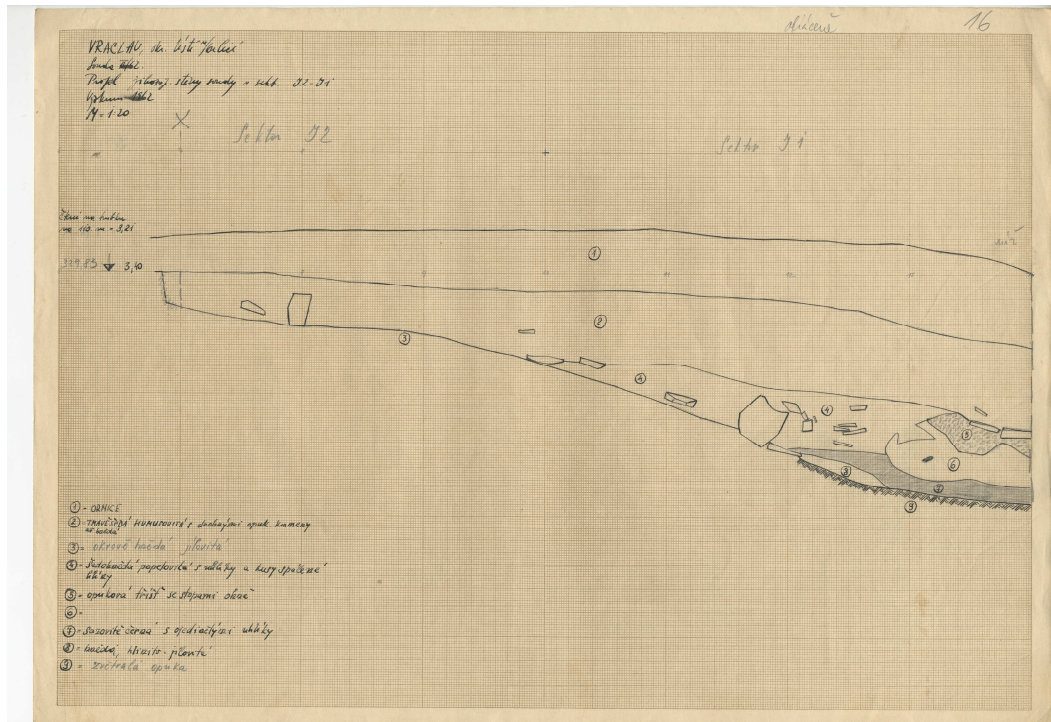
Obr. č. 17: Dokumentace obj. č. 5/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Vyhotovila D. Kalíšková, Praha 2017

Obr. č. 18: Výzkum obvodového opevnění v roce 1962

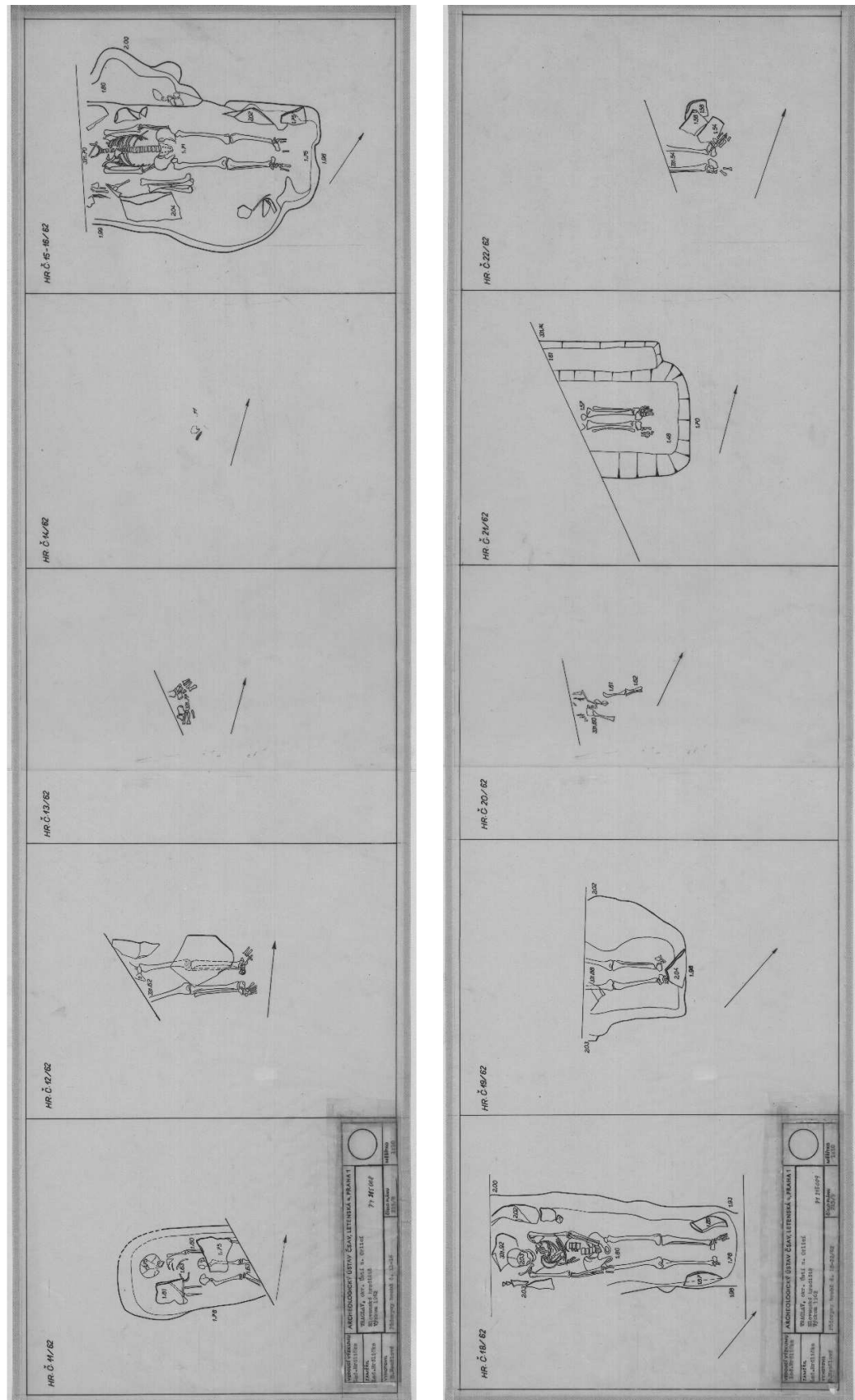
Danuše Kalíšková, Vyhodnocení dosavadních výzkumů akropole raně středověkého hradiště Vraclav

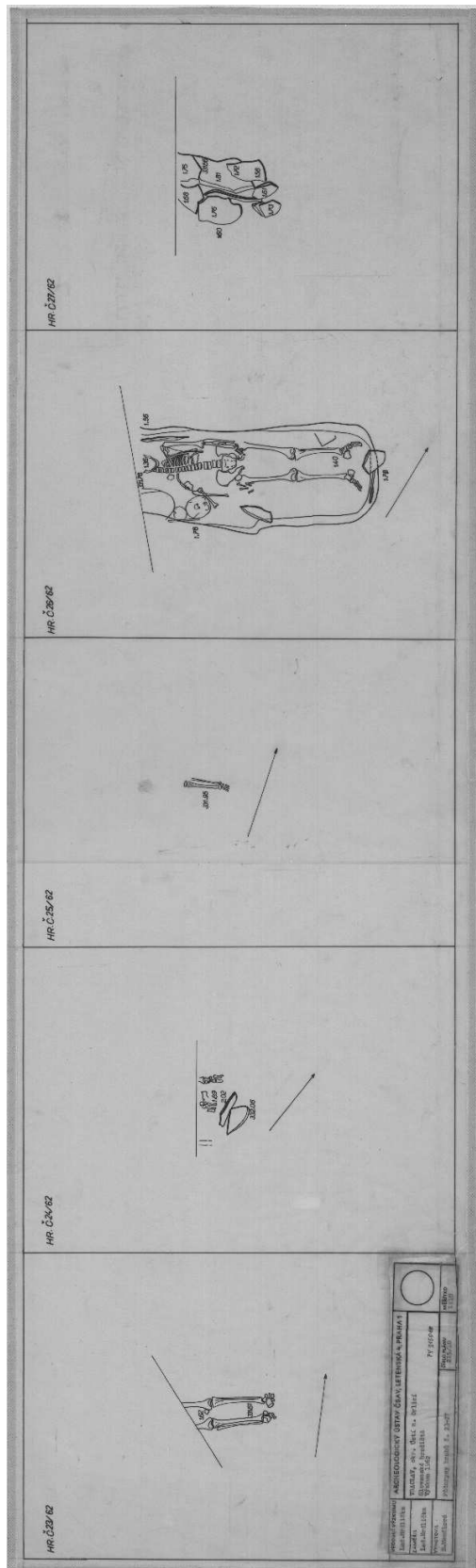
Obr. č. 19: Profil sond II – 2 se zřetelným zásahem do položí (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

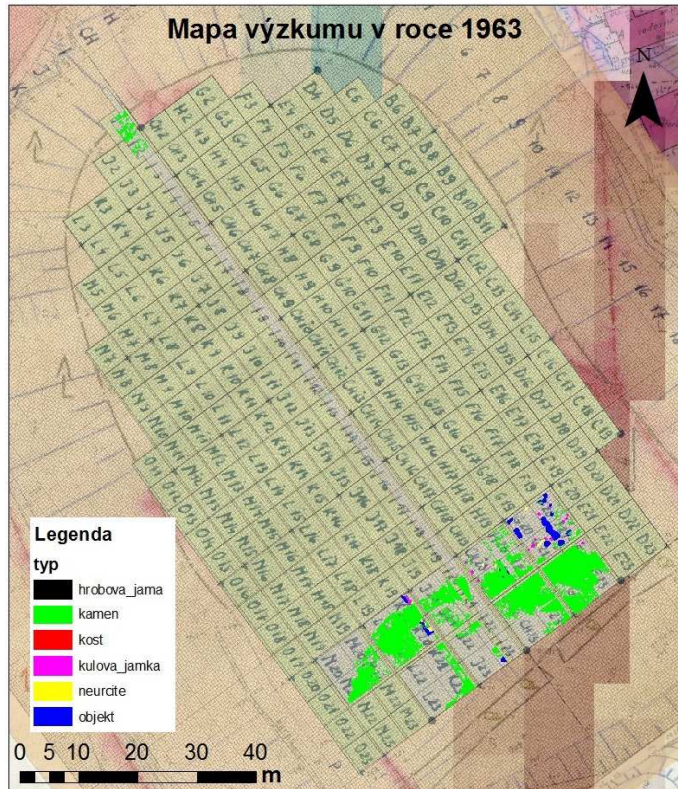
Obr. č. 20.: Kresebná dokumentace hrobů 1 – 5/62 a 6-10/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, č. p. 215/6 a 215/7).

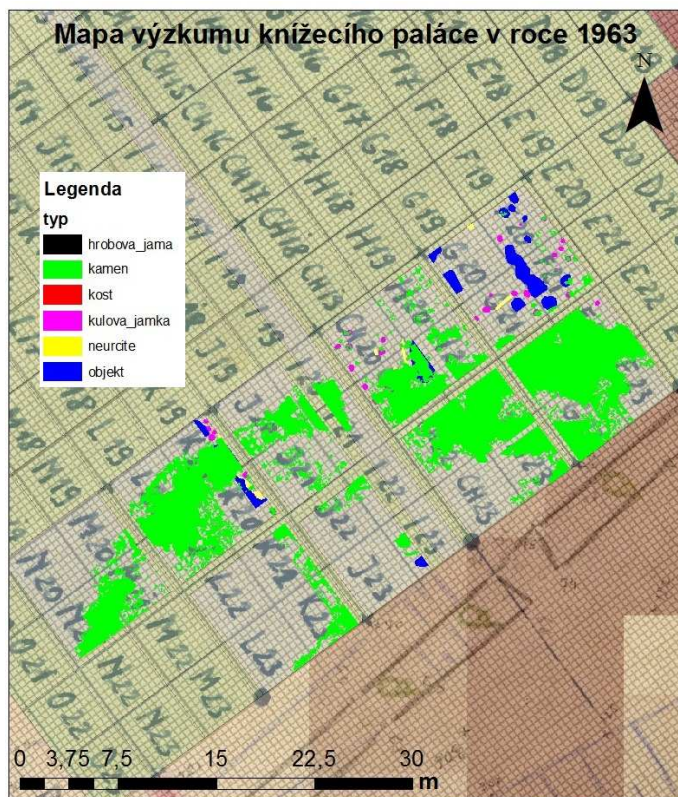
Obr. č. 21.: Kresební dokumentace hrobů 11 – 16/62 a 18 – 22/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, č. p. 215/8 a 215/9).

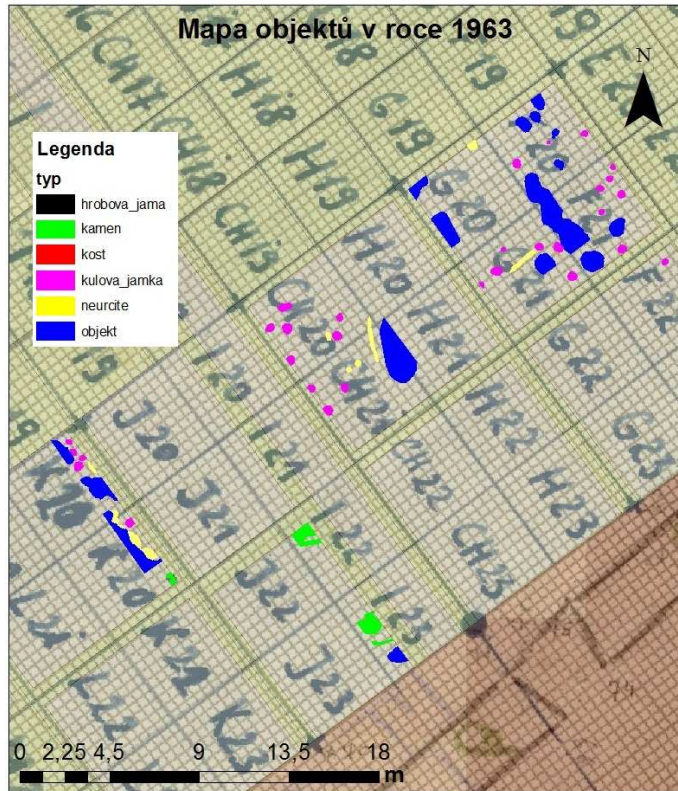
Obr. č. 22.: Kresebná dokumentace hrobů 23 – 27/62 Obr. č. 22.: Kresebná dokumentace hrobů 11 – 16/62 a 18 – 22/62 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, č. p. 215/10).

Obr. č. 23: Celková situace výzkumu 1963

Obr. č. 24: Situace výzkumu „knížecího paláce“

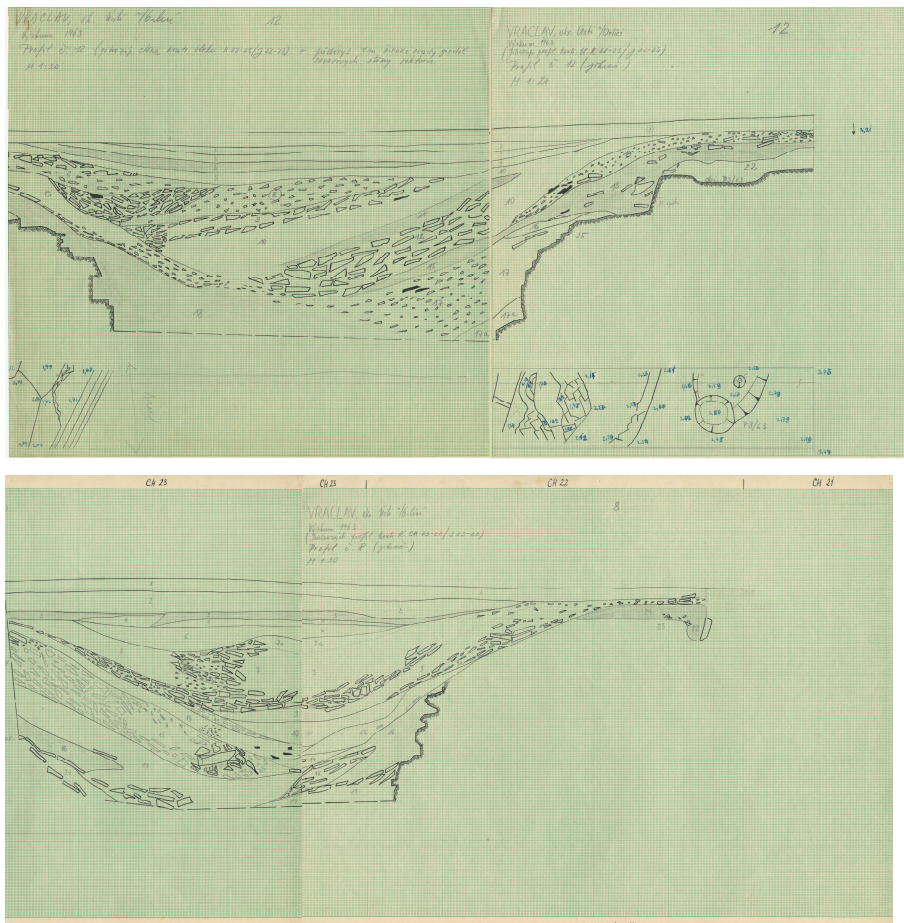
Obr. č. 25: Objekty zkoumané v roce 1963

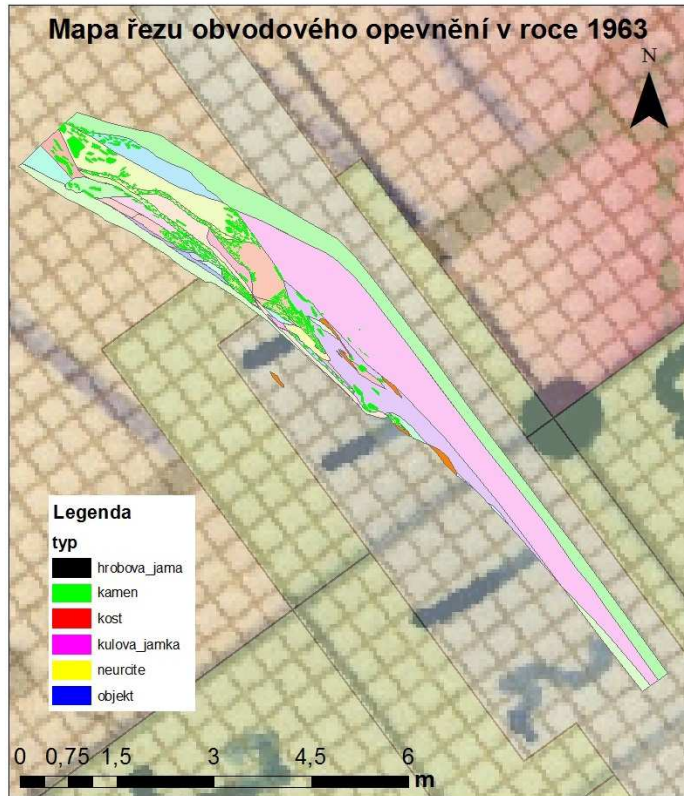
Obr. č. 26: Fotografie kùlové jamky č. K8/63 vyložené opukovými kameny (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, negativ č. 32 804).

Obr. č. 27: Profily řezů 1 – 13

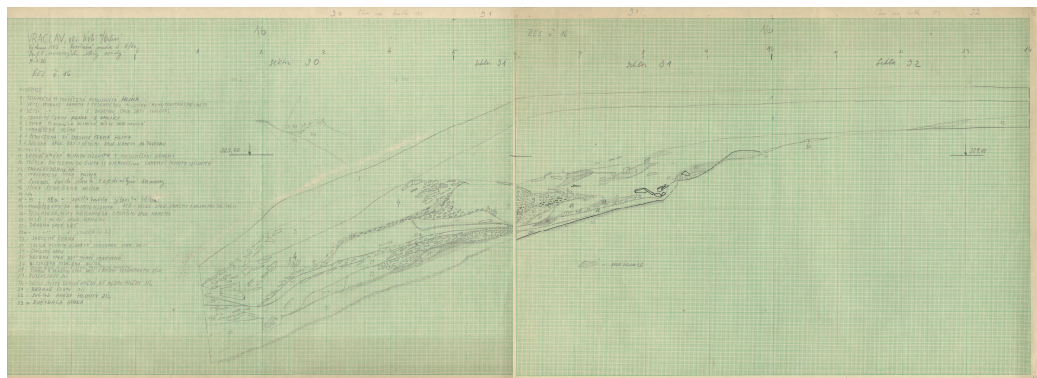

Obr. č. 28: Řezy č. 8 a 12 (plány č. 215/42 a 215/45, uloženo v Archívu ARUP AV ČR).

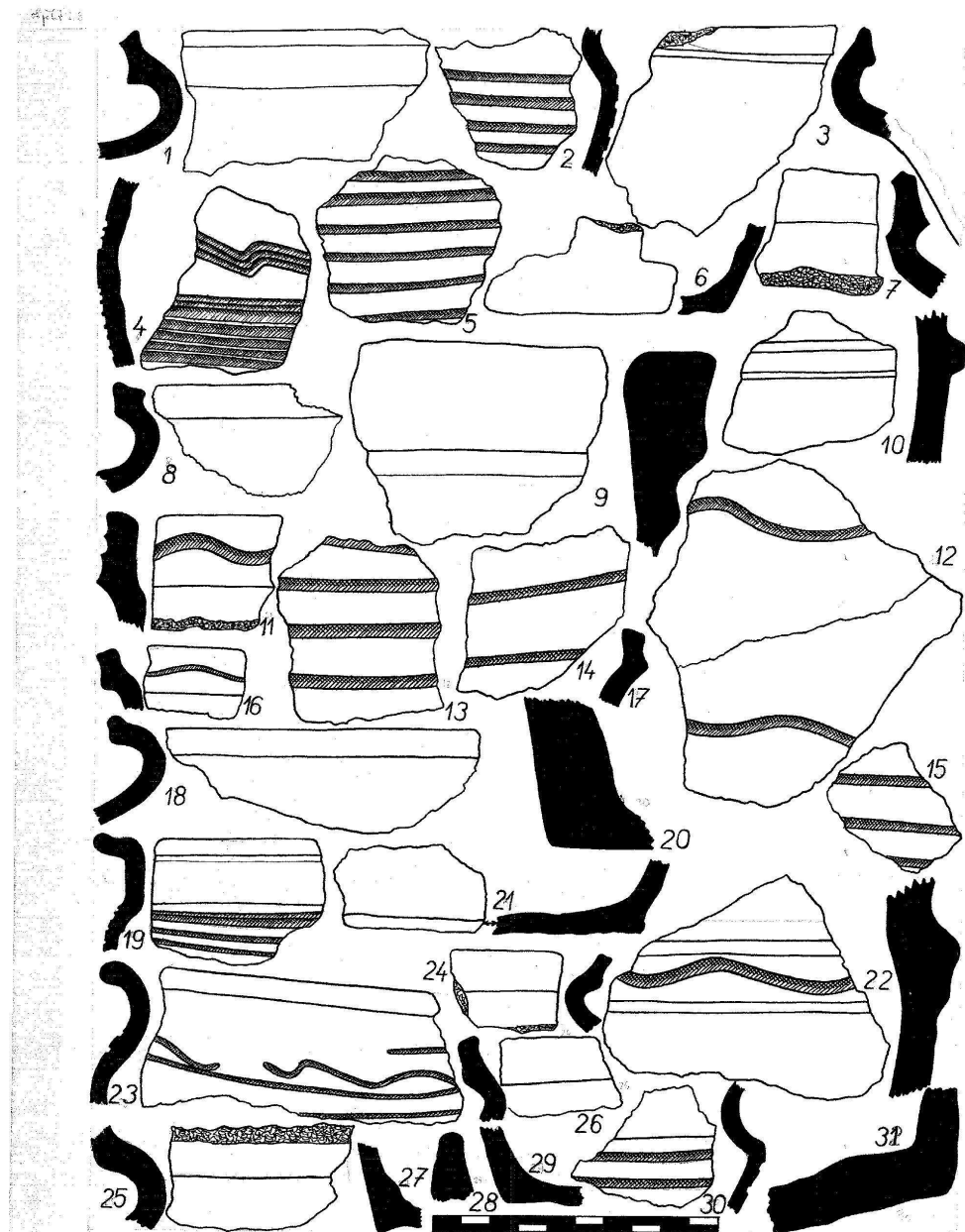
Vyhotovila D. Kalíšková, Praha 2017

Obr. č. 29: Profil obvodového opevnění v sektorech I0 – I2 v roce 1963

Obr. č. 30: Profil č. 10 (plán č. 215/56, uloženo v Archívu ARUP AV ČR)

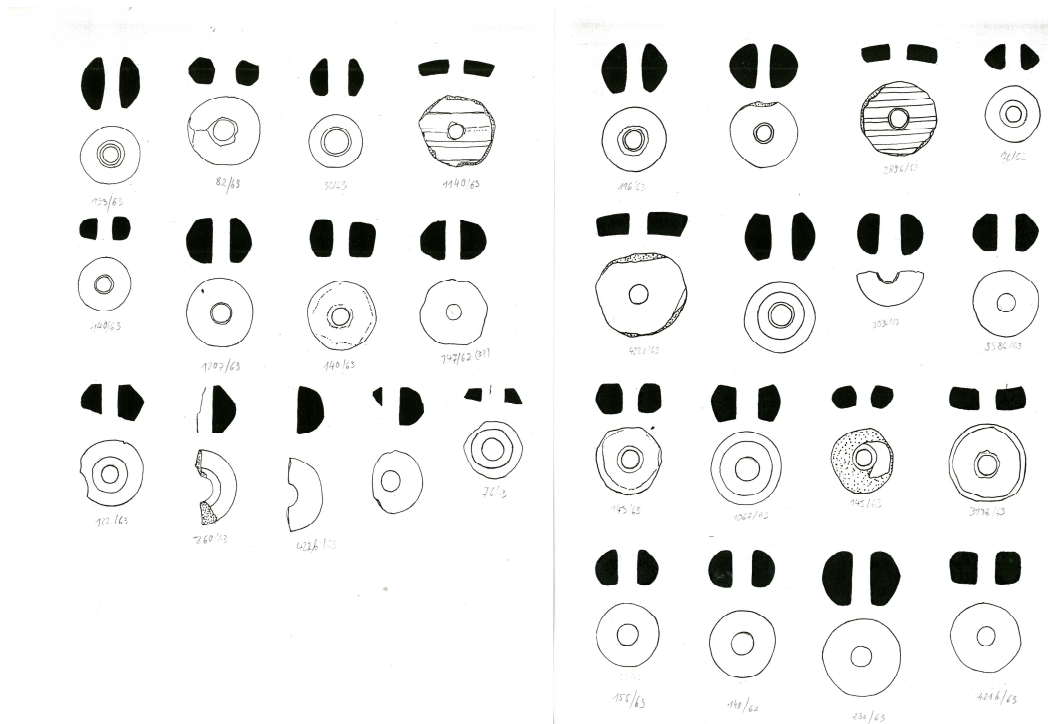

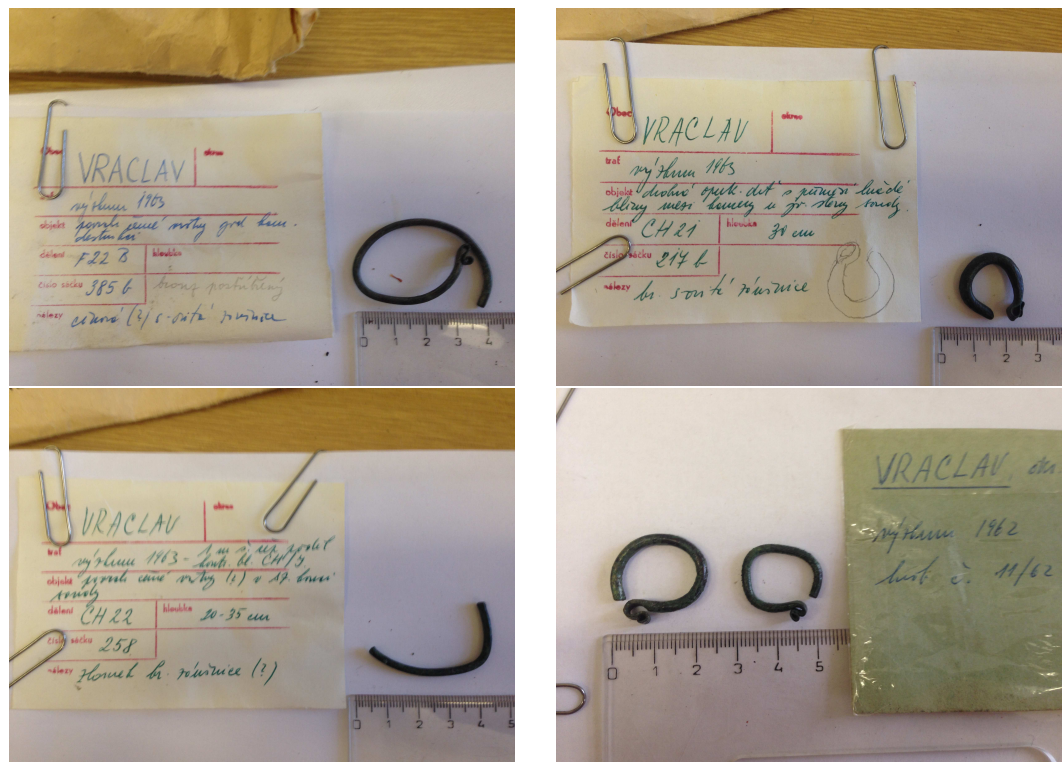

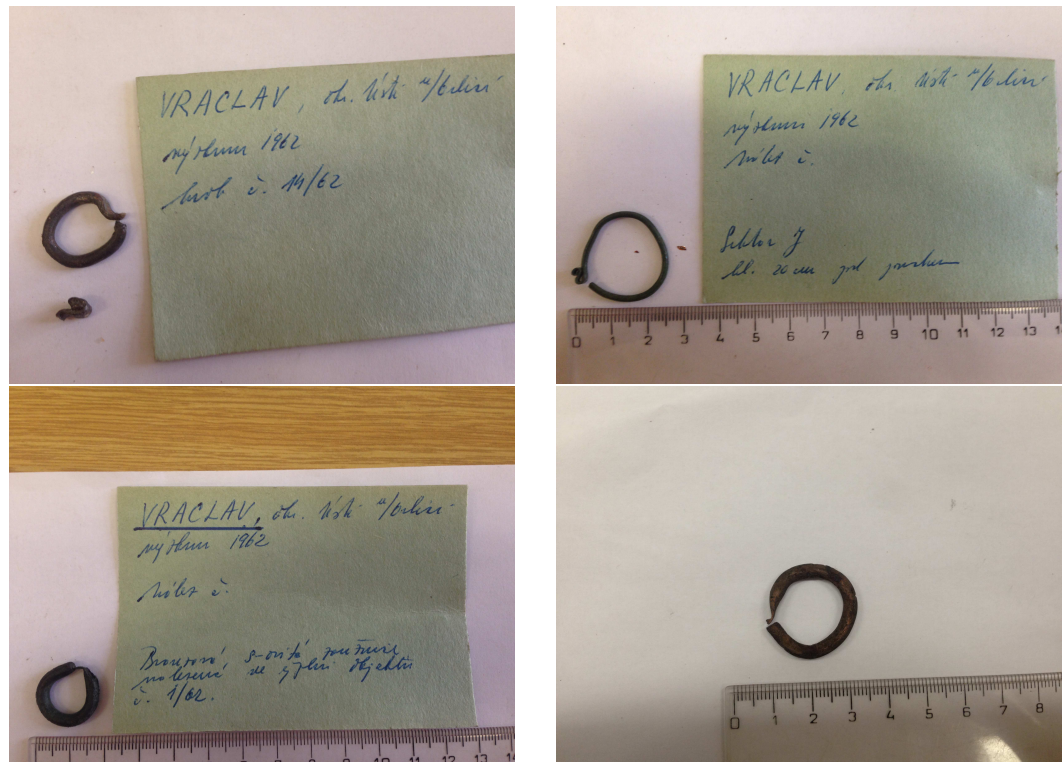
Obr. č. 31: Soubor kresebné dokumentace keramických zlomků (kresby uloženy v archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Danuše Kalíšková, Vyhodnocení dosavadních výzkumů akropole raně středověkého hradiště Vrclav

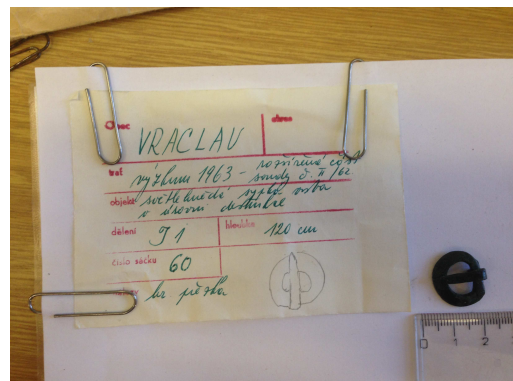
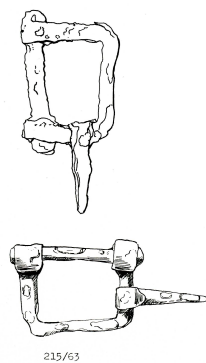

Obr. č. 32: Kresbná dokumentace přesenů pocházejících z roku 1963 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

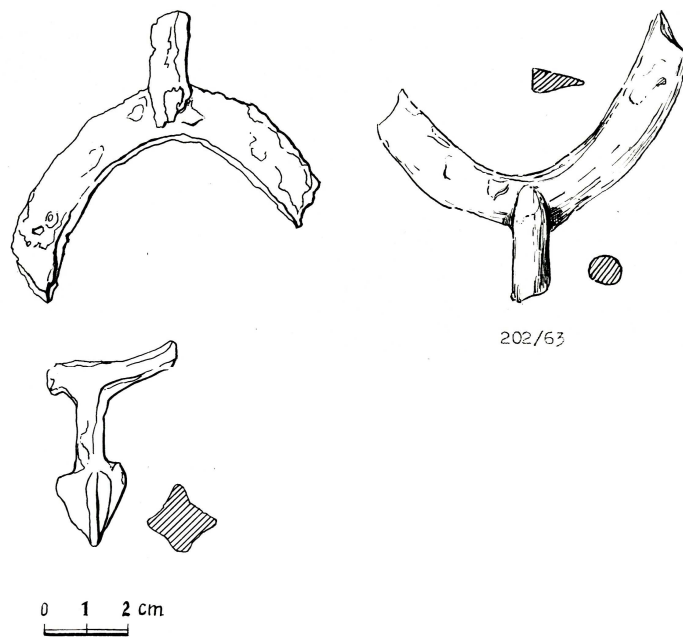

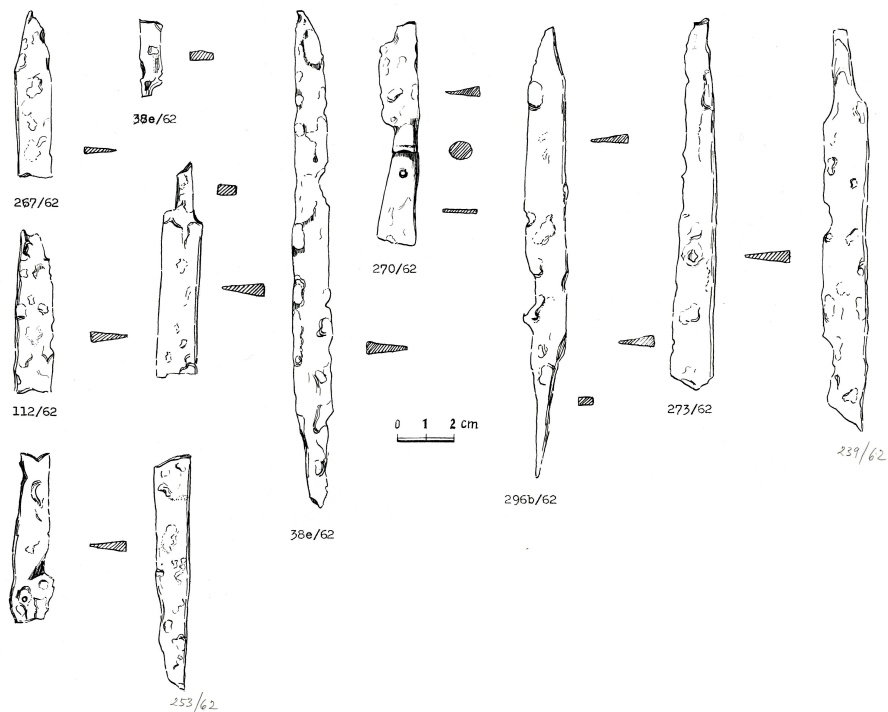
Obr. č. 33: Fotografie esovitých záušnic uložených v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové

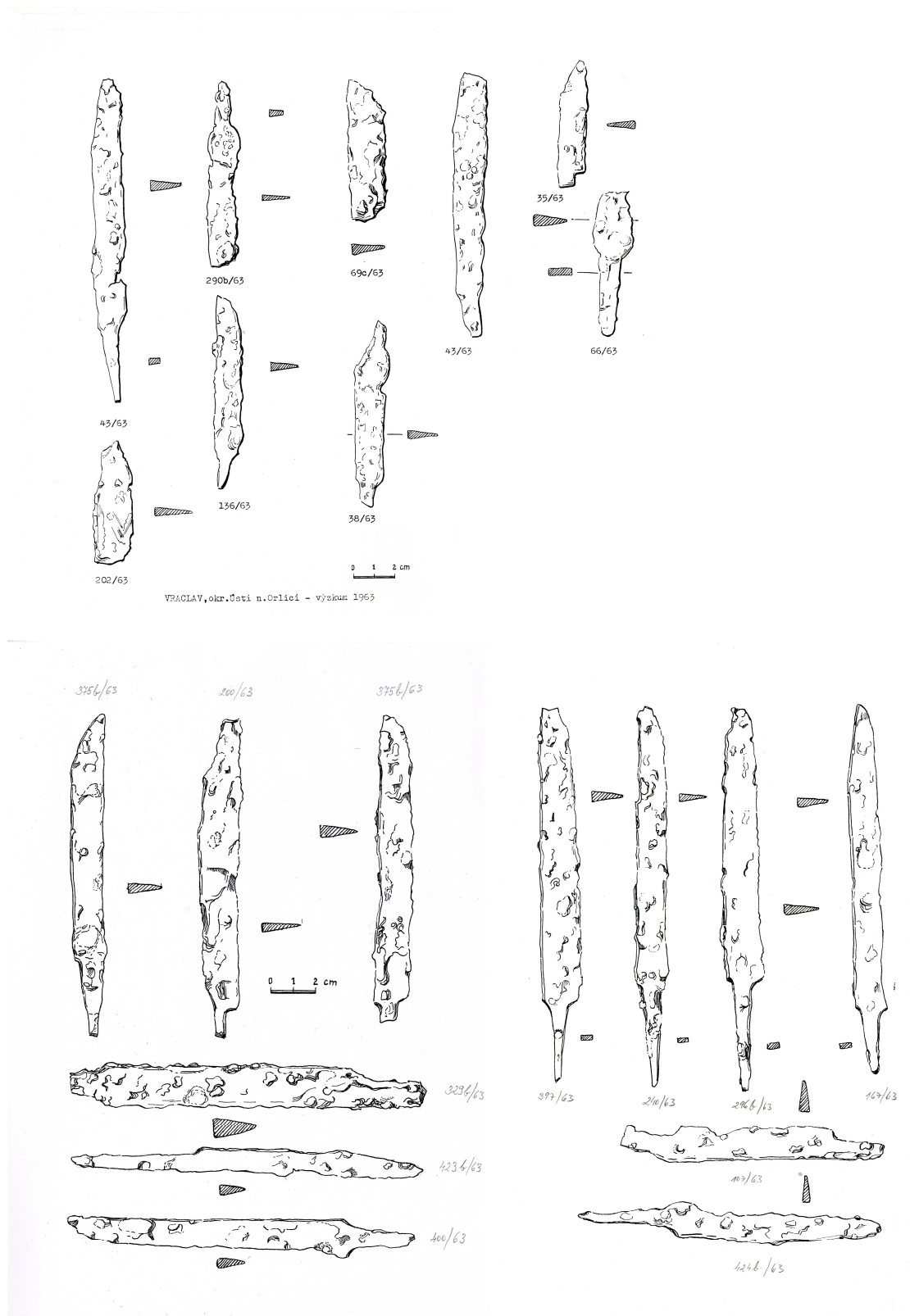
Obr. č. 34: Kresebná dokumentace přezky č. 215/63 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla) a fotografie přezky č. 62/63

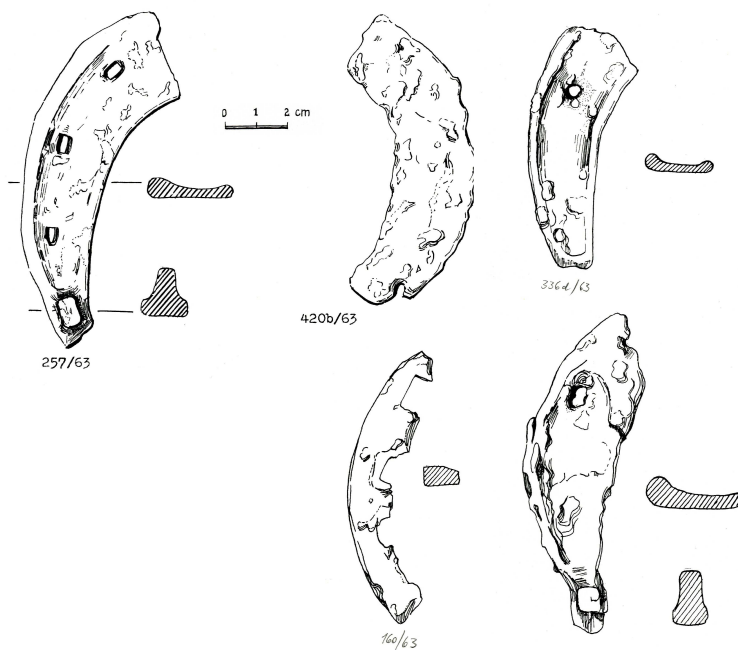
Obr. č. 35: Kresebná dokumentace ostruh (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Obr. č. 36: Kresebná dokumentace nožů z roku 1962 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Obr. č. 37: Kresebná dokumentace nožů z roku 1963 (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

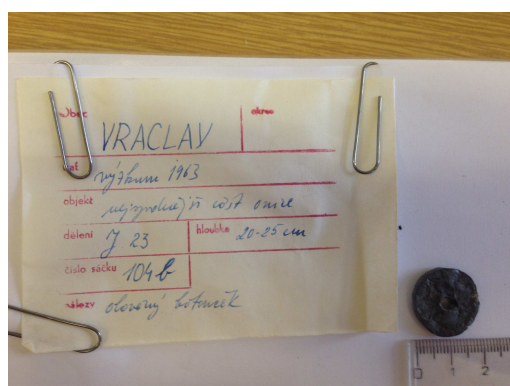

Obr. č. 38: Kresebná dokumentace podkov (uloženo v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

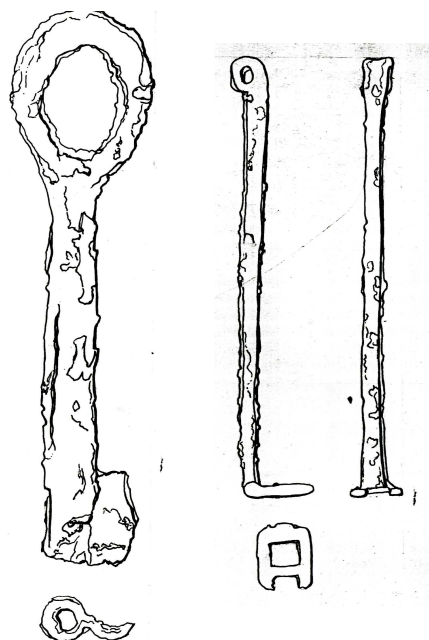

Obr. č. 39: Fotografie sekery

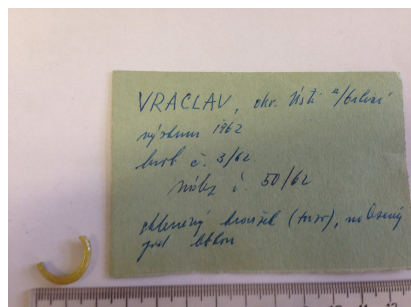
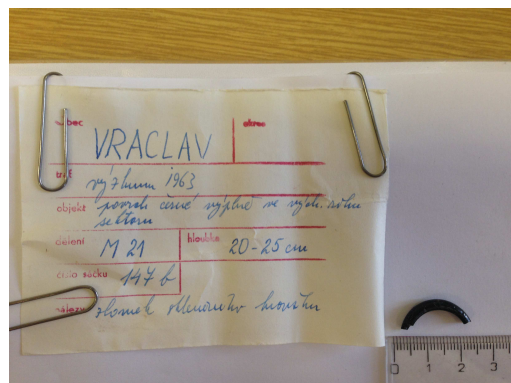
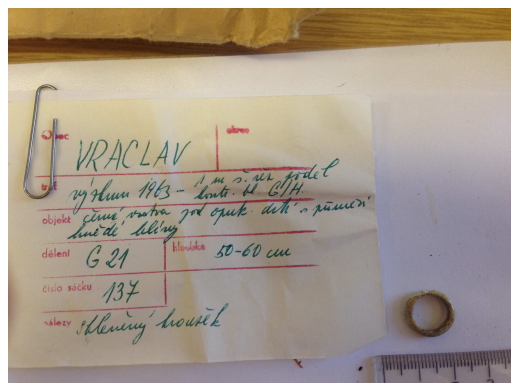

Ob. č. 40: Závaží

Obr. č. 41: Klíče (kresebná dokumentace uložena v Archívu ARUP AV ČR, bez evidenčního čísla).

Danuše Kalíšková, Vyhodnocení dosavadních výzkumů akropole raně středověkého hradiště Vraclav

Obr. č. 42: Fotografická dokumentace skleněných kroužků

Obr. č. 43: Fotografická dokumentace hřebene

Obr. č. 43: Mince nalezené při výzkumu obvodového opevnění 1963 (fotografie uložené v Archívu ARUP AV ČR).